

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2009-2010

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

Έρευνα αξιολόγησης της έκθεσης
«Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά»
του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού

Καρποδίνη Βαρβάρα (ΑΜ: 4109Μ001)

Αθήνα, Ιούνιος 2011

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ (2009-2010)

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Πολιτιστική Διαχείριση», του Τμήματος Επικοινωνίας Μέσων και Πολιτισμού του Παντείου Πανεπιστημίου

Ακαδημαϊκό έτος 2009- 2010

Παράδοση: Ιούνιος 2011

Τριμελής Επιτροπή:

Ανδρομάχη Γκαζή

Κωστής Δάλλας

Μάρθα Μιχαηλίδου

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Ανδρομάχη Γκαζή

Εικόνα εξωφύλλου: Το έκθεμα της ελιάς στην δεύτερη ενότητα του κυρίως θέματος της έκθεσης «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά»

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας αποδείχτηκε απαραίτητη η συμβολή και η ουσιαστική βοήθεια συγκεκριμένων ανθρώπων, που οφείλω να αναφέρω ως ελάχιστη ένδειξη ευχαριστίας. Έτσι, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά:

- την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, Ανδρομάχη Γκαζή, για την καίρια συμβολή και καθοδήγησή της κατά τη διάρκεια της εκπόνησης αυτής της εργασίας, όπως επίσης και για την έμπνευση που αποτέλεσε για μένα το μάθημα «Εισαγωγή στη Μουσειολογία» και η διδασκαλία της.
- την καθηγήτρια Μάρθα Μιχαηλίδου για τις άκρως κατατοπιστικές προτάσεις και παρεμβάσεις στα θέματα μεθοδολογίας και διεξαγωγής της έρευνας.
- τον κο. Γιάννη Πασχαλίδη, υπεύθυνο σχεδιασμού εκθέσεων και εκδηλώσεων του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού, και την κα. Αλεξάνδρα Νικηφορίδου, μουσειολόγο της έκθεσης «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά», για την παραχώρηση άδειας διεξαγωγής της έρευνας στον χώρο του πολιτιστικού κέντρου «Ελληνικός Κόσμος» και για τον χρόνο που διέθεσαν για την κοινή τους συνέντευξη.
- το προσωπικό του μουσείου και ιδιαιτέρως τις κυρίες στο γραφείο υποδοχής του πολιτιστικού κέντρου «Ελληνικός Κόσμος» για την βοήθειά τους και την προθυμία τους να διευκολύνουν με κάθε τρόπο την διεξαγωγή της έρευνας
- όλους τους επισκέπτες της έκθεσης, που πολύ πρόθυμα συμμετείχαν στην έρευνα, δέχτηκαν να παρατηρηθούν οι επισκέψεις τους και αφιέρωσαν χρόνο για την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Χωρίς την συμμετοχή τους η παρούσα εργασία δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί,
- την οικογένειά μου για την ηθική και ουσιαστική υποστήριξη και ιδιαίτερα την ξαδέρφη μου, Σόλυ Ιωχανά, και τον φίλο μου, Μάνο Μαραγκό για την έμπρακτη συμμετοχή και βοήθειά τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	6
------------------------	---

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
---------------	---

Α' ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΝΝΟΙΩΝ

A. ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ.....	12
--------------------	----

A1. Ορισμοί και φιλοσοφία.....	12
--------------------------------	----

A2. Αλλαγή προτεραιοτήτων.....	14
--------------------------------	----

A3. Σύγχρονοι τύποι μουσείων ανάλογα με τον προσανατολισμό τους.....	16
--	----

B. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ.....	22
--	----

B1. Μοντέλα επικοινωνίας.....	22
-------------------------------	----

B2. Κατασκευή νοήματος και άτυπη μάθηση στο μουσείο.....	26
--	----

B3. Εκπαιδευτικές θεωρίες.....	32
--------------------------------	----

B4. Το μουσείο του 21ου αιώνα.....	37
------------------------------------	----

Γ. ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ.....	39
-------------------------------------	----

Γ1. Νέες τεχνολογίες, πολυμέσα, διαδραστικές εφαρμογές.....	39
---	----

Γ2. Νέες τεχνολογίες ως ερμηνευτικά μέσα και εκθέματα.....	40
--	----

Γ3. Προβληματισμοί για την χρήση νέων τεχνολογιών στο μουσείο.....	42
--	----

Δ. ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ.....	44
---------------------------------	----

Δ1. Οδηγίες «τελειότητας» εκθέσεων.....	45
---	----

Δ2. Το μεθοδολογικό πλαίσιο αξιολόγησης εκθέσεων της B. Serrell.....	47
--	----

Δ3. Προβληματισμοί για την χρησιμότητα της αξιολόγησης.....	49
---	----

Δ4. Στάδια αξιολόγησης εκθέσεων.....	50
--------------------------------------	----

Δ4.1: Προκαταρκτική αξιολόγηση (Front- end evaluation).....	52
---	----

Δ4.2: Διαμορφωτική αξιολόγηση (Formative evaluation).....	53
---	----

Δ4.3: Διορθωτική αξιολόγηση (remedial evaluation).....	54
--	----

Δ4.4: Ολική αξιολόγηση (summative evaluation).....	55
--	----

Δ5. Μέθοδος έρευνας αξιολόγησης της έκθεσης «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά».....	56
---	----

Δ5.1: Παρατήρηση.....	57
-----------------------	----

Δ5.2: Ερωτηματολόγια.....	59
---------------------------	----

Δ5.3: Συνέντευξη.....	59
-----------------------	----

Β' ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ «ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΓΟΡΑ» ΤΟΥ ΙΜΕ

Ε. ΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ «ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ».....	62
---	----

E1: Το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Στόχοι και Σκοποί.....	62
---	----

E2: Το Κέντρο Πολιτισμού «Ελληνικός Κόσμος».....	64
--	----

ΣΤ. Η ΕΚΘΕΣΗ «ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΓΟΡΑ».....	66
ΣΤ1: Λίγα λόγια για την έκθεση.....	66
ΣΤ2: Στόχοι της έκθεσης.....	67
ΣΤ3: Μουσειογραφικός σχεδιασμός και περιεχόμενο της έκθεσης.....	67
ΣΤ4: Η δομή της έκθεσης.....	68
Ζ. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	79
Ζ1. Τρόπος διεξαγωγής της έρευνας.....	79
Η. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ...82	
Η1. Ταυτότητα συμμετεχόντων και δημογραφικά στοιχεία.....	82
Η2. Προσδοκίες από την έκθεση.....	83
Η3. Στόχοι της έκθεσης.....	85
Η4. Δομή και εκθεσιακά μέσα.....	85
Η5. Χρήση πολυμεσικών εκθεμάτων.....	87
Η6. Διάρκεια επίσκεψης και ενασχόλησης με εκθέματα.....	91
Η7. Επιμέρους στοιχεία από τις παρατηρήσεις.....	93
Η8. Συνολική αποτίμηση της έκθεσης.....	94
Θ. ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	96
Θ1. Εφαρμογή των θεωρητικών εννοιών στην έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά»	96
Θ2. Προσωπική αξιολόγηση της έκθεσης σύμφωνα με το μοντέλο της B. Serrell.....	99
Θ3. Συνολικά συμπεράσματα από τις παρατηρήσεις και τα ερωτηματολόγια.....	102
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	105

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ¹

Εικ. εξωφύλλου: Το έκθεμα της ελιάς στην δεύτερη ενότητα του κυρίως θέματος της έκθεσης «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά»

Εικ. 1: Από την ιστοσελίδα του ICOM, (<http://icom.museum/who-we-are/the-vision/museum-definition.html>)

Εικ. 2: Το μεταδοτικό μοντέλο επικοινωνίας στο μουσείο. (Hooper- Greenhill 1999β, 48)

Εικ. 3: Το μεταδοτικό μοντέλο με την διακλάδωση της ανατροφοδότησης (Hooper- Greenhill 1999α, 34)

Εικ. 4: Η συνεχής ανατροφοδότηση μετατρέπει το μήνυμα (Hooper - Greenhill 1999α, 35)

Εικ. 3: Το πολιτιστικό μοντέλο επικοινωνίας (Hooper- Greenhill 1999α, 17)

Εικ. 6: Η ολιστική μουσειακή εμπειρία (Hooper- Greenhill 1999α, 40)

Εικ. 7: Το μοντέλο της διαδραστικής εμπειρίας (Falk & Dierking 1992, 5)

Εικ. 8: Το μοντέλο πλαισίου αναφοράς της μάθησης (Falk & Dierking 2000, 12)

Εικ. 9: Ο άξονας της γνώσης (Hein 1995)

Εικ. 10: Ο άξονας της μάθησης (Hein 1995)

Εικ. 11: Οι τέσσερις εκπαιδευτικές θεωρίες (Hein 1995)

¹ Στις παρενθέσεις αναφέρεται η πηγή. Όπου απουσιάζει, οι φωτογραφίες έχουν τραβηχτεί στον εκθεσιακό χώρο από την Βαρβάρα Καρποδίνη.

Εικ. 12: Οι τέσσερις τύποι μουσείων ανάλογα με την προτιμώμενη εκπαιδευτική θεωρία (Hein 1995)

Εικ. 13: Ο κύκλος της αξιολόγησης εκθέσεων (Grewcock 2001, 45)

Εικ. 14: Λογότυπο Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού

(<http://www.ime.gr/fhw/index.php?lg=1>)

Εικ. 15: Το κτήριο του Κέντρου Πολιτισμού «Ελληνικός Κόσμος»

(<http://www.ime.gr/cosmos/popup.php?imgFile=./cnt/photos/EK.jpg>)

Εικ. 16: Η «Θόλος» (http://www.tholos254.gr/images/tour_02_bg.jpg)

Εικ. 17: Το λογότυπο της έκθεσης (<http://www.fhw.gr/exhibitions/agora/index.html>)

Εικ. 18: Η πρώτη εισαγωγική ενότητα της έκθεσης

Εικ. 19: Το έκθεμα «Στο κέντρο της Αρχαίας Πόλης»

Εικ. 20: Το έκθεμα της Ελιάς

Εικ. 21: Το έκθεμα «Δημόσια πρόσωπα μιλούν για τους θεσμούς των δημοκρατικών πολιτευμάτων»

Εικ. 22: Το έκθεμα του «Οστρακισμού»

Εικ. 23: Το έκθεμα «Ίχνη της Αρχαίας Αγοράς»

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στα πλαίσια του προβληματισμού για τον διαρκώς μεταλλασσόμενο και διευρυμένο ρόλο των μουσείων, η παρούσα εργασία επιδιώκει να εντοπίσει τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα που οφείλει να έχει το μουσείο, ως πολιτιστική οντότητα ενταγμένη σε μεγαλύτερες ή μικρότερες κοινωνίες. Τα χαρακτηριστικά αυτά διέπουν το σύνολο των λειτουργιών και των δράσεων των μουσείων, τελικοί κριτές των οποίων είναι το κοινό. Η εργασία αυτή επιδιώκει να ανιχνεύσει την κρίση του κοινού για μια συγκεκριμένη έκθεση: την «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού. Η άποψη και οι εντυπώσεις του κοινού για την εν λόγω έκθεση καταγράφηκαν μέσω έρευνας αξιολόγησης.

Στο πρώτο μέρος, μέσα από τη βιβλιογραφική έρευνα αναζητώνται τα γνωρίσματα και οι πρακτικές που εξυπηρετούν και αναδεικνύουν την νέα ανθρωποκεντρική ματιά και την κοινωνική δραστηριοποίηση που καλούνται να υιοθετήσουν σήμερα τα μουσεία. Τα δύο αυτά σημεία αποτελούν τις προϋποθέσεις επιβίωσης για το νέο μουσείο που αναδύεται παγκοσμίως αλλά και, ίσως με πιο αργούς ρυθμούς, στην χώρα μας. Στο δεύτερο μέρος, παρουσιάζεται η έρευνα αξιολόγησης της έκθεσης «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού. Η επιλογή αυτή εξυπηρετεί για δύο λόγους: α) το Ίδρυμα αποτελεί αντιπροσωπευτικό παράδειγμα ενός πρωτοποριακού μεταμοντέρνου μουσειακού οργανισμού στην Ελλάδα και β) η έκθεση επιδιώκει την ανατροπή της καθιερωμένης εκθεσιακής οπτικής σχετικά με την ελληνική αρχαιότητα, βασισμένη στο κονστρουκτιβιστικό μοντέλο μάθησης και την ολιστική μουσειακή εμπειρία.

Πιο αναλυτικά, στο κεφάλαιο Α εξετάζεται η μετατόπιση του κέντρου βάρους στην φιλοσοφία λειτουργίας και επαφής τους μουσείου με το κοινό. Μέσα από την ανάλυση των ορισμών του μουσείου εντοπίζεται ο προβληματισμός για τον νέο ρόλο του μουσείου και παρουσιάζεται το φάσμα των μουσείων, από το παραδοσιακό στο μετα-μοντέρνο.

Στο κεφάλαιο Β γίνεται συνοπτική αναφορά στο μουσείο ως μέσο επικοινωνίας. Επιχειρείται μια συνοπτική παρουσίαση των μοντέλων επικοινωνίας, που εφαρμόζονται στον χώρο των μουσείων και στην συνέχεια, γίνεται στροφή στο

κοινό και στα εργαλεία εξέτασης και αποκωδικοποίησης της διαδικασίας κατασκευής νοημάτων. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις μαθησιακές θεωρίες που καθορίζουν τον τρόπο έκθεσης και τον αναγνωρίζουν ως σπουδαία ευκαιρία άτυπης μάθησης για τους επισκέπτες.

Το κεφάλαιο Γ εστιάζει στις νέες τεχνολογίες και στην ένταξή τους στα μουσεία ως εκθέματα και ερμηνευτικά μέσα. Παρουσιάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά και τα προτερήματα της αξιοποίησης των νέων τεχνολογιών, ενώ παρατίθενται και τα κύρια ζητήματα προβληματισμού.

Στο κεφάλαιο Δ παρουσιάζονται ζητήματα και προβληματισμοί σχετικά με τα κριτήρια των επιτυχημένων εκθέσεων. Επίσης, αναφέρονται τα στάδια αξιολόγησης των εκθέσεων καθώς και τα μεθοδολογικά εργαλεία που αξιοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα αξιολόγησης της έκθεσης «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά», δηλαδή αυτά της παρατήρησης, των ερωτηματολογίων και της ημι-δομημένης συνέντευξης.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας παρουσιάζει την έρευνα αξιολόγησης της έκθεσης «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά». Αρχικά, στο κεφάλαιο Ε παρουσιάζονται το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού και το πολιτιστικό του κέντρο «Ελληνικός Κόσμος» και γίνεται αναφορά στους στόχους και τους σκοπούς του Ιδρύματος.

Το κεφάλαιο ΣΤ αφορά στην έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά». Καταγράφονται οι στόχοι της έκθεσης, το περιεχόμενο και ο μουσειογραφικός σχεδιασμός της. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η δομή της έκθεσης, οι ξεχωριστές ενότητες, τα εκθέματα που τις αποτελούν καθώς και ο φυσικός χώρος στον οποίο αναπτύσσονται τα παραπάνω.

Στο κεφάλαιο Ζ παρουσιάζεται η ταυτότητα της έρευνας αξιολόγησης. Αναφέρονται τα ερευνητικά ερωτήματα και επεξηγείται ο τρόπος διεξαγωγής της έρευνας.

Τα στοιχεία που προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων τόσο των παρατηρήσεων των επισκέψεων όσο και των ερωτηματολογίων παρουσιάζονται στο κεφάλαιο Η, εμπλουτισμένα με αποσπάσματα της κοινής συνέντευξης του κου. Γιάννη Πασχαλίδη, υπεύθυνου σχεδιασμού εκθέσεων και εκδηλώσεων του ΙΜΕ, και της κας. Αλεξάνδρας Νικηφορίδου, μουσειολόγου της έκθεσης.

Τέλος, στο ένατο κεφάλαιο, αντί epilόγου, επιχειρείται η σύνδεση των θεωρητικών εννοιών που εξετάστηκαν στο α' μέρος της εργασίας με τα ευρήματα της έρευνας. Καταγράφονται τα τελικά συμπεράσματα και οι σκέψεις σχετικά με την έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» και προτείνονται ορισμένες βελτιώσεις.

Α' ΜΕΡΟΣ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΝΝΟΙΩΝ

Α. ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Εν μέσω ηθικής, οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής και πολιτιστικής κρίσης, το μουσείο σήμερα αναζητά την ταυτότητα και τη λειτουργία που καλείται να επιτελέσει, όπως ένας αόμματος ψηλαφεί τις επιφάνειες γύρω του για να βρει το δρόμο του. Σε μια περίοδο που όλα αλλάζουν, που κάθε παγιωμένη αντίληψη εξετάζεται με κριτική ματιά, που σπανίζουν τα στεγανά και οι ασφαλείς ορισμοί, οι πολιτιστικοί οργανισμοί και τα μουσεία επαναπροσδιορίζουν διαρκώς τον ρόλο τους αναγνωρίζοντας πως σήμερα πλέον, περισσότερο από ποτέ, καλούνται να διευρύνουν την κοινωνική συνεισφορά τους. Γίνεται έτσι πολύς λόγος για την ανάγκη μετατόπισης του κέντρου βάρους του ενδιαφέροντος του μουσείου και των ανθρώπων που το αντιπροσωπεύουν. Παρατηρείται μια αλλαγή προτεραιοτήτων από τα αντικείμενα και τις συλλογές, δηλαδή από το υλικό κομμάτι, στον κοινωνικό και στο ανθρώπινο παράγοντα, στο κοινό του μουσείου, στη κοινωνία στην οποία εντάσσεται, στους ίδιους τους ανθρώπους του μουσείου και στην επικοινωνία μεταξύ όλων αυτών.

Α1. Ορισμοί και φιλοσοφία

Μέσα σε αυτό το κλίμα των διαρκών αλλαγών, μια βαθύτερη ανάγνωση των

ορισμών για τον θεσμό του μουσείου από περίοδο σε περίοδο αναδεικνύει τις προσπάθειες πρόβλεψης των κοινωνικών συγκυριών, την τάση εκσυγχρονισμού αλλά και την ανάγκη απόδειξης της χρησιμότητάς του.

Η Αμερικανική Ένωση Μουσείων στην ιστοσελίδα της ορίζει ένα μουσείο ως:

«Ένα δημόσιο ή ιδιωτικό μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ίδρυμα (ή οργανισμός) οργανωμένο σε μόνιμη βάση με σκοπούς ουσιαστικά εκπαιδευτικούς ή

Εικόνα 1: Από την ιστοσελίδα του ICOM, (<http://icom.museum/who-we-are/the-vision/museum-definition.html>)

αισθητικούς, το οποίο, απασχολώντας επαγγελματικό προσωπικό, κατέχει ή χρησιμοποιεί απτά αντικείμενα, τα φροντίζει και τα εκθέτει στο κοινό με τακτική συχνότητα.²» Ο ορισμός αυτός συντάχθηκε το 1970³.

Ο ορισμός του μουσείου που ψήφισαν τα μέλη του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) το 1974, όπως και αυτός της Βρετανικής Ένωσης Μουσείων⁴, δέκα χρόνια αργότερα (1984), ήταν στο ίδιο πνεύμα, αλλά παρουσιάζονταν και οι δραστηριότητες του μουσείου σχετικά με «την μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία⁵»

Μετά από σχεδόν δεκαπέντε χρόνια, το 1998, ο ορισμός της Ένωσης Βρετανικών Μουσείων τροποποιήθηκε σημαντικά, καθώς προστέθηκε το εξής:

«Τα μουσεία επιτρέπουν στους ανθρώπους να εξερευνούν συλλογές για έμπνευση, μάθηση και ψυχαγωγία. Κάνουν προσιτά αντικείμενα και δείγματα του φυσικού κόσμου, τα οποία διαφυλάσσουν για την κοινωνία.⁶»

Διαφορές παρουσιάζει και ο ορισμός που δίνει σήμερα το ICOM στον ιστότοπό του, σύμφωνα με την 21^η Γενική Συνέλευση στη Βιέννη, το 2007:

«Μουσείο είναι ένας μη κερδοσκοπικός, μόνιμος οργανισμός στην υπηρεσία της κοινωνίας και της εξέλιξής της, ανοιχτός στο κοινό, ο οποίος αποκτά, συντηρεί, ερευνά, επικοινωνεί και εκθέτει την απτή και άυλη κληρονομία της ανθρωπότητας και του περιβάλλοντός της με σκοπό την εκπαίδευση, την μελέτη και τη ψυχαγωγία.⁷»

Αξίζει, τέλος, να γίνει αναφορά και σε έναν πρωτοποριακό, νέο ορισμό που πρότεινε ο Tristram Besterman στην Βρετανική Ένωση Μουσείων:

«Τα μουσεία πρέπει να υπάρχουν για να εξερευνούν οι άνθρωποι τις συλλογές και να μαθαίνουν από αυτές, πρέπει να υπάρχουν για επεξήγηση (understanding) και έμπνευση. Για να το πετύχει αυτό, το μουσείο συλλέγει, προφυλάσσει, ερευνά, αναπτύσσει, κάνει προσβάσιμες και ερμηνεύει συλλογές και σχετικές πληροφορίες, τις οποίες κρατά ως παρακαταθήκη για την κοινωνία.⁸»

² On-line στην διεύθυνση: <http://www.aam-us.org/aboutmuseums/whatis.cfm>

³ Γκαζή 2004, 3

⁴ Οικονόμου 2003, 17

⁵ Το ίδιο, 16

⁶ Το ίδιο, 18

⁷ On-line στην διεύθυνση: <http://icom.museum/who-we-are/the-vision/museum-definition.html>

⁸ Besterman 1998, 37

Προτού προχωρήσουμε στην εξέταση της διατύπωσης των ορισμών και του τι υποδηλώνουν οι αλλαγές που έγιναν με την πάροδο των χρόνων, θα πρέπει σε αυτό το σημείο να καταγράψουμε συνοπτικά και μια σειρά από οργανισμούς που εμπίπτουν την κατηγορία «μουσείο» από το 1974, και επικυρώθηκαν στην σύνοδο του ICOM στη Βαρκελώνη το 2001. Οι οργανισμοί αυτοί, αν και δεν ακολουθούν στενά το πνεύμα των ορισμών που προαναφέρθηκαν, είναι:

- Φυσικά αρχαιολογικά, τεχνογραφικά, εθνογραφικά, ιστορικά μνημεία και χώρους μουσειακού χαρακτήρα που αποκτούν, συντηρούν και κοινοποιούν υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντος του.
- Βοτανικοί και ζωολογικοί κήποι, ενυδρεία και vivaria⁹.
- Κέντρα επιστήμης και αστρονομίας .
- Αίθουσες εκθέσεων τέχνης μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.
- Προστατευμένοι βιότοποι.
- Διεθνείς ή εθνικοί ή περιφερειακοί ή τοπικοί μουσειακοί οργανισμοί ή δημόσιοι φορείς υπεύθυνοι για μουσεία.
- Ιδρύματα και οργανισμοί μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που διενεργούν μουσειακές δραστηριότητες.
- Φορείς που διευκολύνουν τη διατήρηση, συνέχιση και διαχείριση απτών ή άυλων αγαθών της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Άλλοι οργανισμοί που κρίνεται πως διαθέτουν μερικά από τα χαρακτηριστικά του μουσείου ή ότι στηρίζουν τα μουσεία και το επαγγελματικό προσωπικό τους.

A2. Αλλαγή προτεραιοτήτων

Παρατηρώντας τις αναδιατυπώσεις των ορισμών, τις δηλώσεις των λειτουργιών και τους διευρυμένους σκοπούς που καλούνται να επιτελέσουν τα μουσεία και όσοι οργανισμοί εντάσσονται σε αυτή τη κατηγορία, μπορεί κανείς να

⁹ Με τον όρο vivarium εννοούμε συνήθως έναν κλειστό χώρο όπου φυλάσσονται, εκτρέφονται, παρακολουθούνται και ερευνούνται ζώα και φυτά. Συχνά, ένα μέρος του οικοσυστήματος ενός συγκεκριμένου είδους προσομοιώνεται ώστε το είδος να παρατηρείται υπό φυσικές συνθήκες. (πηγή: www.wikipedia.org)

εντοπίζει την αλλαγή στη φιλοσοφία της κοινωνικής αποστολής του μουσείου, στη μετατόπιση δηλαδή του κέντρου βάρους των δραστηριοτήτων του. Από αποθήκη ή θησαυροφυλάκιο αντικειμένων και «ναός του πολιτισμού»¹⁰, φορέας διαχείρισης αντικειμένων, σημείο συνάντησης και ψυχαγωγίας, άτυπης μάθησης και διαμόρφωσης γνώμης, το μουσείο ακόμα και σήμερα επαναπροσδιορίζει το ρόλο και τις αρμοδιότητές του. Το ενδιαφέρον από τα αντικείμενα έχει στραφεί στην κοινωνία, στον άνθρωπο, στον επισκέπτη και στον δυνητικό επισκέπτη μεταλλάσσοντας ανάλογα και τον προσανατολισμό των μουσειακών δραστηριοτήτων. Το μόνο σαφές και σταθερό συμπέρασμα που μπορεί να συναχθεί είναι πως η ανάγκη συνεχούς επαναπροσδιορισμού του όρου «μουσείο» είναι ενδεικτική της διαρκώς εξελισσόμενης σχέσης του με την κοινωνία¹¹.

Στην σκιαγράφιση της αλλαγής προτεραιοτήτων βοηθά η εξέταση των ορισμών της έννοιας μουσείο χρονολογικά. Οι δύο πρώτοι ορισμοί που αναφέρθηκαν παραπάνω, αυτοί της Αμερικανική Ένωσης Μουσείων και του ICOM, δείχνουν πως κατά τη δεκαετία του '70 επικρατούσε μια λειτουργική αντίληψη για τον ρόλο των μουσείων. Το μουσείο ήταν ένας φορέας διαχείρισης αντικειμένων μέσα από συγκεκριμένες – και εν πολλοίς μετρήσιμες- λειτουργίες όπως η συλλογή, η καταγραφή, η τεκμηρίωση, η συντήρηση και η μελέτη¹². Και οι δύο ορισμοί φροντίζουν να τραβήξουν μια διαχωριστική γραμμή μεταξύ τυχοδιωκτικών, μη οργανωμένων προσπαθειών συλλογής και έκθεσης, αναφέροντας ρητά τον οργανωμένο και επαγγελματικό τρόπο λειτουργίας τους.

Αναφέρεται επίσης η κοινωνική συνεισφορά του μουσείου που, σύμφωνα με μια «ρομαντική»¹³ θεώρηση, παρουσιάζεται σαν το απαραίτητο καλό για την κοινωνία, μια και υποτάσσεται στο συμφέρον της. Η αναφορά ωστόσο ακόμα παραμένει απρόσωπη και αόριστη. Αντίστοιχα, με γενικό τρόπο παρουσιάζεται και η υποταγή στο κοινό όφελος στον ορισμό που δίνεται από την Ένωση Βρετανικών Μουσείων, τη δεκαετία του '80. Ο ίδιος ορισμός πληροφορεί επίσης και για την διεύρυνση των δραστηριοτήτων του μουσείου καθώς, εκτός από τη συλλογή και την διαφύλαξη των αντικειμένων, έρχεται στο προσκήνιο και η διαφύλαξη των

¹⁰ Νάκου 2003, 155

¹¹ Besterman 1998, 37

¹² Γκαζή 2004, 3

¹³ Βλ. Weil 2002, 102

πληροφοριών που τα συνοδεύουν. Η αναγνώριση των σημασιοδοτικών συμφραζομένων των αντικειμένων που φτάνουν στο μουσείο ήταν ένα από τα μεγαλύτερα βήματα στην εξέλιξη της μουσειακής θεωρίας και πρακτικής, φυσικό επακόλουθο της άνθησης του ενδιαφέροντος για τη μελέτη του υλικού πολιτισμού τα τελευταία είκοσι χρόνια¹⁴.

Άλλο ένα σημαντικό βήμα προσδιορισμού του σκοπού της μουσειακής δραστηριότητας εντοπίζεται στην επανεξέταση του ορισμού της Ένωσης των Βρετανικών Μουσείων το 1998. Σημειώνεται μια σημαντική στροφή στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος, καθώς για πρώτη φορά αναφέρεται ο όρος «άνθρωπος», η απουσία του οποίου από τους προγενέστερους ορισμούς κάθε άλλο παρά αθώα και ασήμαντη είναι. Είναι κατανοητό λοιπόν το πέρασμα από τους αυτοαναφορικούς ορισμούς, από τα αντικείμενα και τις πληροφορίες τους, στον πολύ σημαντικό ανθρώπινο παράγοντα, στον επισκέπτη, που ουσιαστικά είναι ο αποδέκτης όλων των προηγούμενων δραστηριοτήτων. Η μετατόπιση αυτή σηματοδότησε την αλλαγή της αντίληψης του μουσείου μια και πλέον θεωρείται χώρος ευχαρίστησης, ψυχικής ανάτασης, έμπνευσης και πνευματικής απελευθέρωσης¹⁵.

Στο άλλο άκρο της «ρομαντικής» αντίληψης για το μουσείο βρίσκεται, τέλος, ο προτεινόμενος ορισμός του Besterman που πλέον διατυπώνει τον προβληματισμό και τη πρόθεση των μουσειακών οργανισμών να μην μένουν αμέτοχοι. Οι καιροί και οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες επιτάσσουν το «γκρέμισμα» των τοίχων του μουσείου ώστε να αρχίσει να ασχολείται με τις πολιτικές και κοινωνικές συγκυρίες, και να προτείνει τρόπους ερμηνείας και κατανόησης της πραγματικότητας διευρύνοντας έτσι τους ορίζοντες αντίληψης του επισκέπτη.

A3. Σύγχρονοι τύποι μουσείων ανάλογα με τον προσανατολισμό τους.¹⁶

Θα πρέπει να επισημάνουμε πως σήμερα δεν συναντάμε μόνο μουσεία προσανατολισμένα στον επισκέπτη. Συνυπάρχουν διαφορετικοί τύποι μουσείων που ακολουθούν διαφορετικούς ιδεολογικούς άξονες και επιστημολογικό προσανατολισμό, κάτι που επηρεάζει φυσικά και τις δραστηριότητες τους, την

¹⁴ Γκαζή 2004, 3

¹⁵ Στο ίδιο, 4

¹⁶ Βλ. Νάκου 2001, 130-146

εκθεσιακή, επικοινωνιακή και παιδευτική λειτουργία τους¹⁷. Διακρίνονται έτσι τρεις τύποι μουσείων: τα «παραδοσιακά» μουσεία, τα «μοντέρνα» και τα «μετα-μοντέρνα». Ας τα εξετάσουμε συνοπτικά.

Το «παραδοσιακό» μουσείο: Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται τα σημερινά μουσεία που, παρά τις σύγχρονες τάσεις ανανέωσης, εξακολουθούν να διαπνέονται από μουσειολογικές αντιλήψεις που επικρατούσαν στην Ευρώπη κατά τον 19^ο αι. Ακολουθούν συντηρητικούς, παραδοσιακούς άξονες λειτουργίας που περιορίζονται κυρίως στη φύλαξη, μελέτη και προστασία των συλλογών και των αντικειμένων.

Η εκθεσιακή φιλοσοφία που ακολουθείται στα παραδοσιακού τύπου μουσεία ακολουθεί επίσης τη φιλοσοφία των μουσείων του 19^{ου} αι, δηλαδή συνδέεται με τον σχηματισμό εθνικής ταυτότητας και ενότητας μέσα από την παρουσίαση και την αναπαράσταση του παρελθόντος. Τα αντικείμενα χρησιμοποιούνται ως αντικειμενικές μαρτυρίες της πραγματικότητας, μιας πραγματικότητας του παρελθόντος και του παρόντος απλή, μονοδιάστατη. Οι συλλογές λοιπόν, παρουσιάζονται ως μαρτυρίες της εκάστοτε εθνικής και αντικειμενικής ιστορίας που αντιστοιχεί στην αντικειμενική πραγματικότητα.

Ο τρόπος έκθεσης και η παρουσίαση του θέματος γίνεται κατά κύριο λόγο γραμμικά, με ενότητες που συνδέονται θεματικά και ακολουθούν μια αυστηρή χρονική αλληλουχία προκειμένου να προβληθεί η μία και μοναδική αντικειμενική αλήθεια. Εξαιτίας αυτής της αντίληψης, τα παραδοσιακά μουσεία επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στα αντικείμενα (object oriented) και στην «αντικειμενική» αλήθεια που αφηγούνται. Το κοινό θεωρείται ένας παθητικός δέκτης πληροφοριών που πηγάζουν από μία και μη αμφισβητήσιμη ακαδημαϊκή αλήθεια. Επομένως η θεωρία της γνώσης που ενστερνίζονται τα παραδοσιακά μουσεία στηρίζεται αποκλειστικά στην παρουσίαση των αντικειμένων του παρελθόντος σε χρονολογικά διατεταγμένες θεματικές ενότητες που υποτίθεται ότι αντιστοιχούν σε χρονολογικά διατεταγμένες περιόδους του παρελθόντος, αγνοώντας έτσι κάθε κοινωνική τους διάσταση.

Αυτή η λογική αποξενώνει εντελώς το παραδοσιακό μουσείο από το κοινό του. Οι ακαδημαϊκού τύπου πληροφορίες και ερμηνείες που συνοδεύουν τα αντικείμενα

¹⁷ Νάκου 2001, 130

δημιουργούν αισθήματα κατωτερότητας, μη επάρκειας, μειονεξίας στο κοινό. Δημιουργείται έτσι η αντίληψη πως το μουσείο είναι ένα «βιβλίο σε πόδια»¹⁸, μια βιβλιοθήκη¹⁹, ένας χώρος κύρους που επισημαίνει την άγνοια των επισκεπτών οι οποίοι το αποφεύγουν επειδή νιώθουν αποξενωμένοι από το παρελθόν που παρουσιάζεται μονό για τους ειδικούς.

Το «μοντέρνο» μουσείο: Τα μοντέρνα μουσεία αφουγκράζονται τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές και πολιτικές συνθήκες του 20^{ου} αι. και αξιοποιούν τις τελευταίες εξελίξεις στην αρχαιολογία, την ιστορία, τη μουσειολογία, την ψυχολογία, της κοινωνιολογίας και την παιδαγωγική για να οριοθετήσουν τον ρόλο και την αποστολή τους. Αυτού του τύπου τα μουσεία διατηρούν τις λειτουργίες της συλλογής, της μελέτης και της συντήρησης των αντικειμένων όμως δεν σταματούν εκεί θεωρώντας πως ολοκλήρωσαν το έργο τους.

Τα μοντέρνα μουσεία θέτουν το ζήτημα του σκοπού της συλλογής και της συντήρησης των μουσειακών αντικειμένων και αναγνωρίζουν πως η διατήρησή τους για το μέλλον μπορεί να συνδεθεί με την χρήση τους στο παρόν από τους επισκέπτες. Εύλογα στρέφονται προς το κοινό τους και αξιοποιούν τις συλλογές τους προς όφελος της κοινωνίας (object and people oriented).

Η μετατόπιση του κέντρου βάρους σηματοδοτεί και αλλαγή θεωρίας για την γνώση και την πραγματικότητα. Σύμφωνα με τα μοντέρνα μουσεία η πραγματικότητα είναι σύνθετη και πολύπλοκη, χαρακτηριστικά που καθιστούν αδύνατη την απόλυτη γνώση της²⁰. Εναλλακτικές ερμηνείες της πραγματικότητας είναι αποδεκτές, καθώς η γνώση δεν αντιστοιχεί στην ίδια την πραγματικότητα, αλλά δομείται από τα σκεπτόμενα υποκείμενα μέσα από σύνθετες διαδικασίες διάδρασης με την ίδια την πραγματικότητα.

Οι απόψεις αυτές συνυφαίνονται στην εκθεσιακή λογική αλλά και στην ευρύτερη επικοινωνιακή και εκπαιδευτική πρακτική των μοντέρνων μουσείων. Εντάσσοντας τα αντικείμενά τους μέσα στο κοινωνικό τους πλαίσιο και συνδέοντάς τα με τις ανθρώπινες κοινωνικές ομάδες από τις οποίες προέρχονται, τα μουσεία κάνουν πιο εύκολη την προσέγγιση και κατανόησή τους από το κοινό. Ακόμα και η

¹⁸ Γκαζή 2008, 39

¹⁹ Lord 2002, 18

²⁰ Βλ. Hooper-Greenhill 2006, 19-28

ίδια η έκθεση των αντικειμένων βασίζεται στη σχέση τους με τον άνθρωπο και τις ανθρώπινες κοινωνίες²¹ και στοχεύει στη διαμόρφωση ενός κοινωνικού, νοηματικού και βιωματικού πλαισίου που ενθαρρύνει τον δημιουργικό και ουσιαστικό διάλογο με το κοινό. Με άλλα λόγια, το μοντέρνο μουσείο γίνεται ο χώρος όπου το κοινό συνδιαλέγεται με τα αντικείμενα, τις συλλογές και εντέλει με το ίδιο το μουσείο.

Το «μετα-μοντέρνο» μουσείο: Ο τύπος των μεταμοντέρνων μουσείων στηρίζεται στη σύγχρονη ανθρωποκεντρική φιλοσοφία και αντίληψη της κοινωνικής συνεισφοράς τους. Σύμφωνα με αυτή, τα μεταμοντέρνα μουσεία στοχεύουν στην εξυπηρέτηση του κοινού τους (people oriented) και στην ικανοποίηση των πολλαπλών, ιδιαίτερων, ατομικών αλλά και ομαδικών αναγκών των ανθρώπων που αποτελούν ή θα μπορούσαν να αποτελούν το κοινό τους.

Στα πλαίσια της μεταμοντέρνας μουσειολογικής αντίληψης, το κοινό των μουσείων, δεν θεωρείται μια ομοιογενής οντότητα αλλά αντιμετωπίζεται ως πολλές διαφορετικές ομάδες και άτομα με διαφορετικό κοινωνικό, πολιτισμικό, μορφωτικό και ιδεολογικό υπόβαθρο και με ξεχωριστές ικανότητες, προσδοκίες και ανάγκες. (βλ. παρακάτω για τις «communities of learners»). Πρωταρχική επιδίωξη της μεταμοντέρνας μουσειακής πρακτικής αποτελεί η πολλαπλή ανάγνωση και ερμηνεία των αντικειμένων που θα ανταποκρίνεται στο ιδιαίτερο προφίλ κάθε επισκέπτη ή ομάδας επισκεπτών.

Για τον λόγο αυτό, τα μουσεία καλούν το κοινό τους να αξιοποιήσει τις συλλογές τους σύμφωνα με τα ξεχωριστά ενδιαφέροντα και τις ιδιαίτερες επιδιώξεις τους έτσι, ώστε οι ίδιοι οι επισκέπτες να δομήσουν γνώσεις, εμπειρίες και συναισθήματα. Η εκθεσιακή αυτή πρόταση παρουσιάζει τα αντικείμενα σε ένα περιβάλλον «ανοιχτής αποθήκευσης» με την ελάχιστη δυνατή ερμηνεία, για να μην κατευθύνει και χειραγωγεί την εμπειρία των επισκεπτών, αλλά, αντίθετα, να διευκολύνει τις εναλλακτικές χρήσεις και ερμηνείες και, πάνω από όλα, να προσφέρει έδαφος για ενεργητική συμμετοχή, διάδραση και διάλογο με τα εκθέματα και τον συνολικό μουσειακό χώρο.

²¹ Hooper – Greenhill 1992, 204

Στον πίνακα που ακολουθεί²² συγκεντρώνονται τα βασικά χαρακτηριστικά των τριών τύπων μουσείων για να γίνουν ευκολότερα αντιληπτές οι διαφορές τους σε πέντε σημαντικά σημεία: στον επικοινωνιακό προσανατολισμό, στη χρήση και ερμηνεία αντικειμένων, στη σχέση αντικειμένων-υποκειμένων, στον χρόνο αφήγησης των εκθέσεων και στη γνωσιακή θεωρία.

Τύπος μουσείου Χαρακτηριστικό	Παραδοσιακός τύπος	Μοντέρνος τύπος	Μεταμοντέρνος τύπος
Επικοινωνιακός προσανατολισμός	Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στα αντικείμενα (object oriented)	Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στα αντικείμενα και στο κοινό (object & people oriented)	Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στις ανάγκες του κοινού (people oriented)
Χρήση, ερμηνεία αντικειμένων	Τα μουσεία, ως φύλακες της εθνικής κληρονομιάς και παραγωγοί του εθνικού παρελθόντος παρουσιάζουν τα αντικείμενα σύμφωνα με τα επιστημονικά ταξινομικά συστήματα των ειδικών	Τα μουσεία παρουσιάζουν τα αντικείμενα σε σχέση με το κοινωνικό τους πλαίσιο και έτσι διευκολύνουν την προσέγγιση, την ερμηνεία και την γνώση τους από το κοινό.	Τα μουσεία παρουσιάζουν τα αντικείμενα όσο το δυνατόν πιο ανοικτά στις διαφορετικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις και χρήσεις διαφορετικών ομάδων κοινού.
Σχέση υποκειμένων-αντικειμένων	Κυριαρχία αντικειμένων	Σύνθετες σχέσεις αντικειμένων και υποκειμένων	Κυριαρχία υποκειμένων
Χρόνος αφήγησης	Κυριαρχία παρελθόντος	Σχέση παρελθόντος-παρόντος	Κυριαρχία παρόντος
Γνωσιακή θεωρία	Γνώση της πραγματικότητας	Εναλλακτικές ανασυνθέσεις της πραγματικότητας	Κατασκευή διαφορετικών εικόνων της αποδομημένης πραγματικότητας

Πίνακας 1: Οι τρεις τύποι μουσείων και τα χαρακτηριστικά τους

Τα χαρακτηριστικά αυτά θέτουν τον προσανατολισμό κάθε μουσείου, εξηγούν τους σκοπούς κάθε λειτουργίας και συνολικά καθορίζουν την μουσειακή δραστηριότητα. Δύο πολύ σημαντικοί τομείς της μουσειακής δραστηριότητας,

²² Σύμφωνα με το πρότυπο πίνακα στο Νάκου 2001, 145

τομείς που και αυτοί με τη σειρά τους καθορίζονται από τη φιλοσοφία του μουσείου, είναι η επικοινωνία και η άτυπη μάθηση. Οι διαδικασίες αυτές απασχολούν όλο και περισσότερο τους θεωρητικούς αλλά και τους ανθρώπους των μουσείων καθώς συμβάλουν στον προβληματισμό σχετικά με τον εκπαιδευτικό ρόλο του μουσείου, την κοινωνική προσβασιμότητα σε αυτό, τους τρόπους ερμηνείας και δημιουργίας νοήματος μέσα σε μουσειακές εκθέσεις.

B. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Η επικοινωνία είναι μία από τις σημαντικότερες λειτουργίες και επιδιώξεις του σύγχρονου μουσείου. Η επικοινωνία του μουσείου δεν διενεργείται μόνο μέσω του προφανούς καναλιού μετάδοσης μηνυμάτων, δηλαδή τις εκθέσεις. Το μουσείο μεταδίδει επίσης μηνύματα και μέσω του αρχιτεκτονικού του σχεδιασμού, των ενημερωτικών φυλλαδίων που τυπώνει, των δραστηριοτήτων που διοργανώνει, της συμπεριφοράς του προσωπικού του, κ.ο.κ.²³. Συνεπώς, η επικοινωνία του μουσείου συνεπώς αφορά την συνολική εικόνα του προς τα έξω.²⁴ Αποδέκτες αυτής της εικόνας είναι τόσο οι επισκέπτες όσο και οι μη-επισκέπτες του μουσείου, το δυνητικό κοινό. Μέρος της επικοινωνιακής πολιτικής του μουσείου είναι και ο εκπαιδευτικός του ρόλος, η ευκαιρίες για άτυπη μάθηση που προσφέρει στους επισκέπτες του.

Το μουσείο οφείλει πρωτίστως να γνωρίζει τα χαρακτηριστικά και τις ιδιαίτερες ανάγκες του κοινού στο οποίο απευθύνεται (target-group), καθώς αυτές συνδέονται άμεσα με τις μεθόδους δημιουργίας νοήματος, ερμηνείας και εν τέλει μάθησης, όπως θα δούμε παρακάτω. Αν το μουσείο θέλει να διευρύνει το κοινό του, χρειάζεται να εξετάσει τους λόγους που αποτρέπουν κάποιες ομάδες να το επισκεφθούν. Μέσα από προγράμματα προσέγγισης (outreach programs) επιχειρεί να πλησιάσει αυτό τους μη-επισκέπτες, να τους δώσει κίνητρα για να έρθουν, να κάνει εντέλει το πρώτο βήμα για την δημιουργία μιας κοινωνικής «αμφίδρομης σχέσης εμπιστοσύνης και αλληλοκατανόησης»²⁵. Απώτερος σκοπός των πολιτικών προσέγγισης του κοινού και του μη-κοινού είναι, όχι μόνο να αυξηθεί σε αριθμούς η φυσική πρόσβαση επισκεπτών, αλλά να βελτιωθεί και η ποιότητα της νοητικής πρόσβασης, δηλαδή η μουσειακή εμπειρία και ενεργητική ερμηνεία του επισκέπτη.

B1. Μοντέλα επικοινωνίας

Η μουσειακή επικοινωνιακή πρακτική έχει πολλαπλές εκφάνσεις. Είναι μια εξίσωση που αποτελείται από πολλούς συντελεστές και επηρεάζεται από διάφορες

²³ Βλ. Οικονόμου 2003, 78

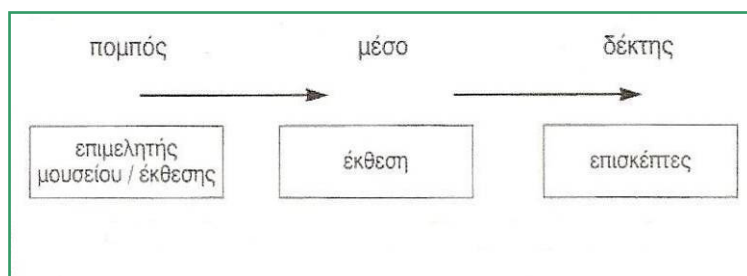
²⁴ Γκαζή 2004, 11

²⁵ Γκαζή 2004, 9

μεταβλητές. Γνωρίζοντας σε ποιες ομάδες κοινού απευθύνονται οι δραστηριότητες του, το μουσείο στηρίζεται σε επικοινωνιακές θεωρίες, η εξέλιξη των οποίων επηρεάζει καθοριστικά τους όρους λειτουργίας του και τους τρόπους σχεδιασμού και παρουσίασης των εκθέσεών του²⁶.

Κατά τη Hooper- Greenhill, δύο είναι τα μοντέλα επικοινωνίας που έχουν υιοθετηθεί στις δραστηριότητες των μουσείων²⁷. Το πρώτο είναι το μεταδοτικό μοντέλο που εισήχθη στον χώρο των μουσείων από τον Cameron²⁸ και χρησιμοποιούνταν κατά κόρον στα μουσεία, τουλάχιστον μέχρι πριν από είκοσι χρόνια. Όπως μαρτυρεί και το όνομά του, το μεταδοτικό μοντέλο προσεγγίζει την επικοινωνία γραμμικά, μηχανιστικά, από την σκοπιά της ενέργειας που πραγματοποιεί ο

πομπός, δηλαδή της μετάδοσης μηνυμάτων προς έναν παθητικό δέκτη. Στον χώρο του μουσείου και στην παραγωγή εκθέσεων, τον

Εικόνα 2: Το μεταδοτικό μοντέλο επικοινωνίας στο μουσείο. (Hooper- Greenhill 1999β, 48)

ρόλο του πομπού παίζει ο επιμελητής ή ο διευθυντής του μουσείου από τον οποίο ξεκινά και η διαδικασία της επικοινωνίας (εικ. 2). Αυτός ορίζει το μήνυμα, επιλέγει τα αντικείμενα και γράφει τα κείμενα της έκθεσης²⁹. Ο δέκτης είναι το «ευρύ κοινό»³⁰ που γίνεται αντιληπτό μαζικά και θεωρείται γνωστικά παθητικό. Αν προσλάβει το μήνυμα που επεδίωκε να μεταδώσει ο πομπός, δηλαδή ο σχεδιαστής της έκθεσης, τότε κρίνεται επιτυχής η μετάδοση της πληροφορίας. Σε κάθε άλλη περίπτωση, το μήνυμα προσλήφθηκε λανθασμένα και η μετάδοση απέτυχε.

Τα μειονεκτήματα αυτού του μοντέλου είναι προφανή. Αρχικά αναγνωρίζεται καθολική εξουσία στον επιμελητή της έκθεσης που διαμορφώνει σύμφωνα με τα δικά του κριτήρια το μήνυμα και το μέσο, δηλαδή το περιεχόμενο της έκθεσης, τα αντικείμενα, την προσέγγιση του θέματος, αγνοώντας τις ανάγκες και τις επιθυμίες

²⁶ Βλ. Hooper-Greenhill 1999α, 15

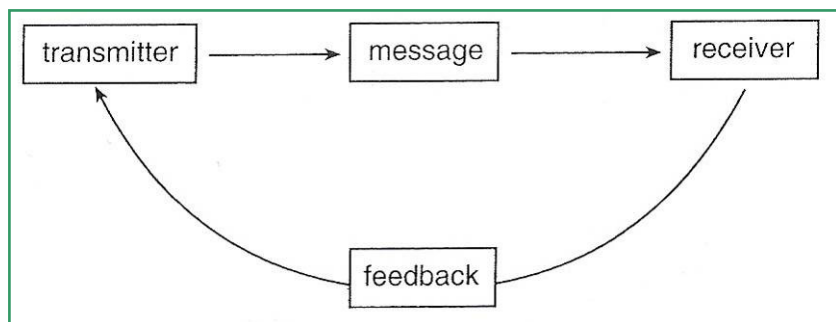
²⁷ Βλ. Hooper- Greenhill 1999α, 15-19, Hooper- Greenhill 1999β, 47-49 και Οικονόμου 2003, 80-83,

²⁸ Οικονόμου 2003, 95 υποσημείωση 25

²⁹ Hooper- Greenhill 1999β, 48

³⁰ Hooper- Greenhill 1999α, 18

των επισκεπτών. Επομένως, ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη εκθέσεων που ακολουθούν αυτό το γραμμικό μοντέλο επικοινωνίας, αποτελούν εσωτερικές διαδικασίες του μουσείου. Η έρευνα κοινού, η συνεργασία με το κοινό ή τους δυνητικούς επισκέπτες και η αξιολόγηση των εκθέσεων δεν είναι μέρος της μεταδοτικής προσέγγισης της επικοινωνίας. Ο παραλήπτης ωστόσο καλείται να προσλάβει το «σωστό» μήνυμα για να θεωρείται επιτυχημένη η διαδικασία της

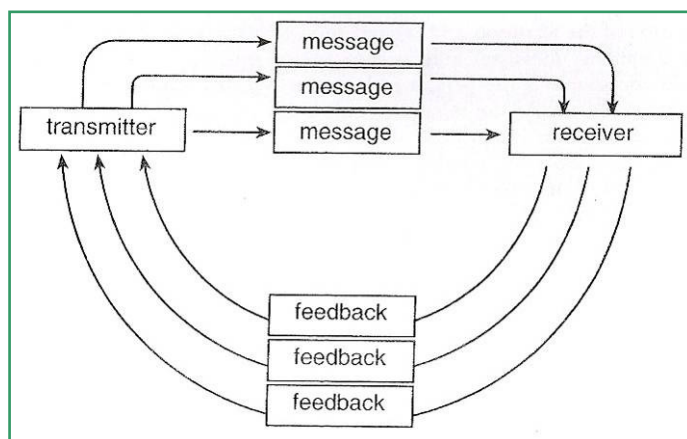
Εικόνα 3: Το μεταδοτικό μοντέλο με την διακλάδωση της ανατροφοδότησης (Hooper- Greenhill 1999α, 34)

επικοινωνίας.

Για τον έλεγχο της επιτυχούς επικοινωνίας εισάγεται ο όρος της ανατροφοδότησης (feedback),³¹

για να εξεταστεί αν το μήνυμα έχει γίνει κατανοητό από τον

παραλήπτη. Αν όχι, τότε το μήνυμα πρέπει να μεταβληθεί ώστε να γίνει ευκολότερη η κατανόησή του. Στο απλό γραμμικό μοντέλο προστίθεται μια νέα διακλάδωση που αλλάζει τα δεδομένα (εικ. 3). Με την εισαγωγή της ανατροφοδότησης του παραλήπτη, που πρότεινε ο Miles το 1985³² και στον χώρο των μουσείων, ήταν η πρώτη φορά που εισήχθη η έννοια της αξιολόγησης στον σχεδιασμό των εκθέσεων. Με την συνεχή ανατροφοδότηση του κοινού είναι φυσικό από κάποιο σημείο και μετά το μήνυμα να αλλάζει, να δημιουργείται ένα καινούριο, ώστε να γίνεται κατανοητό (εικ. 4).

Εικόνα 4: Η συνεχής ανατροφοδότηση μετατρέπει το μήνυμα (Hooper - Greenhill 1999α, 35)

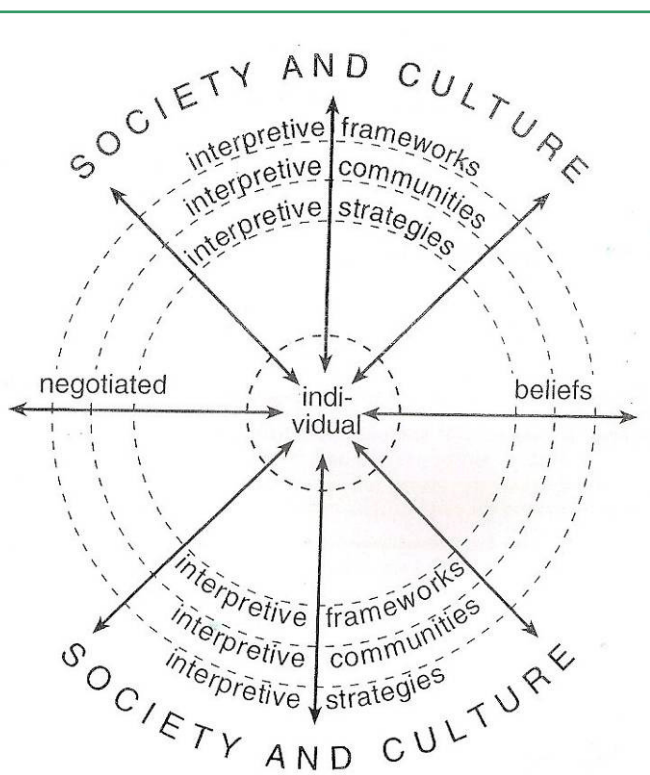
³¹ Hooper-Greenhill 1999α, 34

³² Hooper-Greenhill 1999α, 18

Έτσι, βλέπουμε πως αρχίζει πλέον να έρχεται στο προσκήνιο τόσο το περιεχόμενο του μηνύματος όσο και η αποκωδικοποίησή του από τους επισκέπτες/παραλήπτες. Η γραμμική πορεία της επικοινωνίας μετατρέπεται σε

κυκλική, καθώς το κοινό/παραλήπτης γίνεται πομπός ανατροφοδότησης προς τον δημιουργό της έκθεσης, ο οποίος καλείται να αλλάξει τα μηνύματα. Το έργο της δημιουργίας νοημάτων λοιπόν αρχίζουν να το μοιράζονται και οι δύο πλευρές της επικοινωνίας. Όσο περισσότερο συνεργάζονται οι δύο πλευρές τόσο πιθανότερο είναι να επιτευχθεί αποτελεσματική επικοινωνία μεταξύ τους³³.

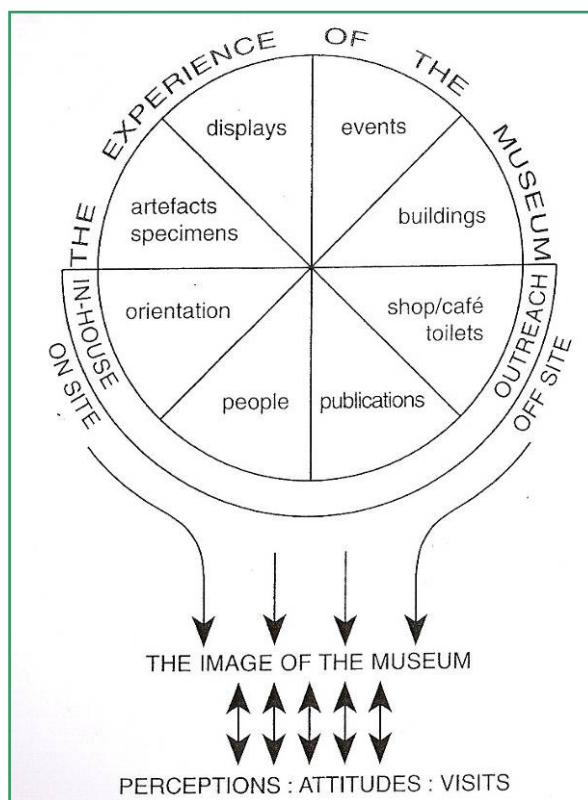
Το δεύτερο μοντέλο επικοινωνίας είναι το πολιτισμικό και στηρίζεται σε μια πιο ολιστική προσέγγιση της επικοινωνιακής διαδικασίας. Σύμφωνα με την πολιτιστική άποψη, η

Εικόνα 5: το πολιτισμικό μοντέλο επικοινωνίας (Hooper-Greenhill 1999α, 17)

επικοινωνία νοείται ως πολιτιστική διαδικασία συμμετοχής και συσχετισμού με άλλες κοινωνικές διαδικασίες με στόχο την διαμόρφωση της πραγματικότητας (εικ. 5). Επηρεασμένη από τις αρχές του δορισμού, η πολιτιστική προσέγγιση της επικοινωνίας πρεσβεύει πως η αντίληψη του πραγματικού κόσμου από το κάθε άτομο ξεχωριστά σχηματίζεται μέσα από διαρκείς διαπραγματεύσεις απόψεων, οι οποίες στηρίζονται σε πρότερες γνώσεις και εμπειρίες³⁴.

³³ Hooper-Greenhill 1999α, 35

Εικόνα 6: η ολιστική μουσειακή εμπειρία (Hooper-Greenhill 1999α, 40)

Όπως τα κοινωνικά όντα συμμετέχουν ενεργά στην ερμηνευτική διαδικασία, έτσι και στη μουσειακή δραστηριότητα υπάρχει ενεργητική συμμετοχή τόσο των σχεδιαστών εκθέσεων όσο και των επισκεπτών στην κατασκευή νοημάτων. Η Hooper-Greenhill παρουσιάζει την ολιστική προσέγγιση της μουσειακής επικοινωνίας (εικ. 6) που δεν εφαρμόζεται μόνο στον σχεδιασμό εκθέσεων, αλλά σε όλες τις δραστηριότητες του μουσείου, εσωτερικές και εξωτερικές, καθώς αυτές καθορίζουν την μουσειακή εμπειρία στο σύνολό της. Σύμφωνα με την ολιστική προσέγγιση της μουσειακής εμπειρίας, το μουσείο αποτελεί τόσο αποδέκτη όσο και πομπό μηνυμάτων μέσα από μια πληθώρα δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα εντός και εκτός του φυσικού χώρου του μουσείου. Τέτοιες δραστηριότητες είναι οι εκθέσεις, οι εκδηλώσεις, οι εκδόσεις, οι ανέσεις του χώρου για τους επισκέπτες, ο προσανατολισμός, το προσωπικό κ.ά. Το σύνολο αυτό των δράσεων σχηματίζει την εικόνα του μουσείου που επηρεάζει και επηρεάζεται από τις αντιλήψεις και τις ανάγκες των ανθρώπων και καθορίζει τελικά αν θα επισκεφθούν ή όχι το μουσείο.

B2. Κατασκευή νοήματος και άτυπη μάθηση στο μουσείο

Η διαδικασία κατασκευής νοήματος αντιμετωπίζεται διαφορετικά σε κάθε ένα από τα επικοινωνιακά μοντέλα που προαναφέρθηκαν. Στο γραμμικό μοντέλο επικοινωνίας τονίστηκε ο κυρίαρχος ρόλος του πομπού/επιμελητή και η παθητική λήψη πληροφοριών από το δέκτη/κοινό. Στην πολιτιστική προσέγγιση της επικοινωνίας όμως, αναγνωρίζεται η ενεργή συμμετοχή και των δύο πλευρών της επικοινωνίας για την κατασκευή νοημάτων. Όσοι συμμετέχουν στην επικοινωνιακή διαδικασία συνεργάζονται για να παραγάγουν μια κοινή ερμηνεία³⁴. Στον χώρο του μουσείου όπως αναφέρθηκε ήδη, συνεργάζονται οι σχεδιαστές και οι επιμελητές των εκθέσεων με τους επισκέπτες, με το κοινό. Πολλοί μελετητές έχουν στραφεί εκτός από το μουσείο, στον άλλο συντελεστή της εξίσωσης της επικοινωνίας, δηλαδή στον επισκέπτη, εξερευνώντας πώς αντιλαμβάνεται την εμπειρία της επίσκεψης στο μουσείο και μέσω ποιων νοητικών διαδικασιών προσλαμβάνει, ερμηνεύει και συνδημιουργεί μηνύματα, πληροφορίες και αντιλήψεις.

³⁴ Hooper-Greenhill 1999α, 17

³⁵ Στο ίδιο

Όπως φαίνεται και στην εικόνα 6, στο πολιτισμικό μοντέλο επικοινωνίας της Hooper- Greenhill, τα μηνύματα και οι ατομικές ερμηνείες «σφυρηλατούνται» μέσα στο κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον³⁶. Ό,τι γνωρίζουμε παράγεται διαμέσου ερμηνειών της ατομικής εμπειρίας, ερμηνειών που διυλίζονται από κοινωνικά ερμηνευτικά πλαίσια (interpretive frameworks) και δομές (interpretive structures). Γίνονται αμέσως αντιληπτές οι κοινωνικές διαστάσεις της ατομικής κατασκευής νοημάτων και ερμηνειών.

Η Hooper- Greenhill σημειώνει πως για τον λόγο αυτό η ερμηνευτική διαδικασία πρέπει να εξερευνηθεί μέσα στο πλαίσιο «ερμηνευτικών κοινοτήτων», οι οποίες επηρεάζουν καθοριστικά οποιαδήποτε σημασιολογική αντίληψη. Τον όρο «ερμηνευτικές κοινότητες» τον δανείζεται από τον Stanley Fish που τις ορίζει ως το σύνολο αυτών που μοιράζονται τις ίδιες στρατηγικές για να διαβάζουν κείμενα και να προσδιορίζουν σημασίες. Οι στρατηγικές αυτές προϋπάρχουν των ενεργειών της απόδοσης νόημα και έτσι επηρεάζουν το ίδιο το νόημα. Ο Fish θέλει να τονίσει πως το νόημα δεν είναι ένα και καθολικό αλλά κατά ένα μέρος ελέγχεται και επικυρώνεται από σχετικές ερμηνευτικές κοινότητες. Η πρόκληση που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι ερμηνευτές, αυτοί που επικοινωνούν, είναι να ελέγξουν τις ερμηνείες τους με αυτές των ερμηνευτικών κοινοτήτων και αν συμφωνούν τότε επιτυγχάνεται η επικοινωνία, τουλάχιστον στο συγκεκριμένο χωροχρονικό, κοινωνικό πλαίσιο.³⁷

Η λειτουργία των ερμηνευτικών κοινοτήτων μεταφέρεται από την Hooper- Greenhill και στο πεδίο των μουσείων και των εκθέσεων, στην κατασκευή νοημάτων μέσα σε αυτά. Μια ερμηνευτική κοινότητα συγκροτείται εκεί όπου χρησιμοποιούνται κοινά συστήματα και κατηγορίες κατανόησης, εκεί που αναγνωρίζονται κοινές έννοιες³⁸. Επομένως το μουσείο έχει το δύσκολο έργο να γνωρίζει τις ιδιαιτερότητες των επισκεπτών και των ερμηνευτικών ομάδων στις οποίες συμμετέχουν αυτοί. Τα μουσεία και οι εκθέσεις του είναι οι «παραμεθόριες περιοχές» όπου συναντώνται οι κοινωνικά διαμεσολαβημένες ατομικές ερμηνείες, αυτές που συνιστούν την πολιτιστική διάσταση της επικοινωνίας.

³⁶ Hooper – Greenhill 2001

³⁷ Στο ίδιο

³⁸ Στο ίδιο

Σε παρόμοια λογική κινούνται και οι «κοινότητες των μαθητευομένων»³⁹, μιας έννοιας που προτείνουν οι Falk και Dierking, και που αποτελεί εξέλιξη της κοινωνιολογικής και ψυχολογικής θεωρίας των «κοινοτήτων πρακτικής». Οι κοινότητες μαθητευομένων είναι ομάδες ατόμων που μοιράζονται συγκεκριμένες γνώσεις και εμπειρίες, πεποιθήσεις και αξίες, κοινή γλώσσα, παρόμοια ήθη και έθιμα αλλά συγχρόνως μοναδικά για κάθε ομάδα ή για κάθε άτομο. Οι κοινότητες των μαθητευομένων επηρεάζουν τον αριθμό και το είδος των κοινωνικών συναναστροφών των ατόμων και συνεπώς έχουν αντίκτυπο τόσο στην αντίληψη όσο και στην επεξεργασία πληροφοριών.⁴⁰ Στο χώρο του μουσείου υπάρχουν αμέτρητες αφορμές κοινωνικών συναναστροφών, όπου εφαρμόζεται η θεωρία των κοινοτήτων των μαθητευομένων, μία από τις κυριότερες είναι η εμπειρία της επίσκεψης εκθέσεων.

Μέσω της διαπραγμάτευσης των ατομικών και των κοινωνικών εμπειριών της επίσκεψης σε ένα μουσείο χαράσσονται μνήμες στο άτομο. Οι μνήμες αυτές είναι σημαντικό τμήμα της άτυπης μάθησης που λαμβάνει χώρα κατά τη μουσειακή εμπειρία. Η επικοινωνία, η ερμηνευτική διαδικασία και η άτυπη μάθηση συνυφαίνονται για να δημιουργήσουν μια αξιομνημόνευτη μουσειακή εμπειρία. Οι Falk και Dierking επιχειρώντας να εξετάσουν το φαινόμενο της μουσειακής εμπειρίας και το επακόλουθο της άτυπης μάθησης προτείνουν το μοντέλο της διαδραστικής εμπειρίας (interactive experience model)⁴¹ και το μοντέλο πλαισίου αναφοράς της μάθησης (contextual model of learning)⁴². Με αυτά τα δύο εργαλεία, εκ των οποίων το δεύτερο είναι η εξέλιξη του πρώτου, οι Falk & Dierking αναγνωρίζουν την πολυπλοκότητα της μουσειακής εμπειρίας και των μηχανισμών μάθησης και στόχος τους είναι να συμβάλουν στην οργάνωση αυτής της πολυπλοκότητας σε ένα διαχειρίσιμο και ευνόητο σύνολο.

Προσεγγίζοντας την επίσκεψη στο μουσείο από την οπτική του επισκέπτη, παρουσιάζουν την αλληλεπίδραση των τριών ειδών συμφραζομένων που αυτή περιλαμβάνει:

³⁹ Βλ. Falk & Dierking 2000, 46-48

⁴⁰ Falk & Dierking 2000, 48

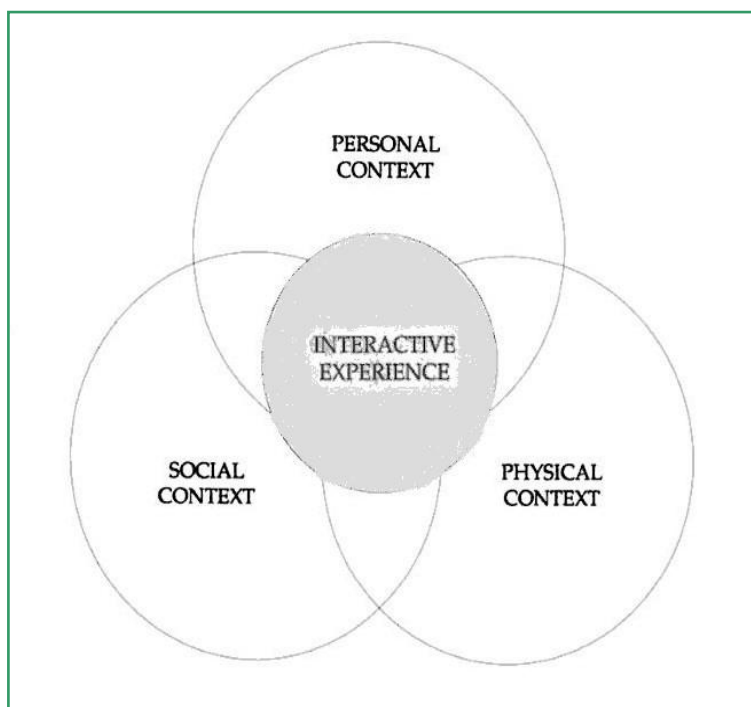
⁴¹ Βλ. Falk & Dierking 1992, 1-6

⁴² Βλ. Falk & Dierking 2000, 10-12 και 135-148

- τα προσωπικά συμφραζόμενα. Τα προσωπικά συμφραζόμενα για κάθε επισκέπτη είναι μοναδικά. Περιλαμβάνουν τις εμπειρίες και τις γνώσεις, τα ενδιαφέροντα και τις προσδοκίες, τα κίνητρα και τις ανησυχίες του καθένα. Κάθε επισκέπτης «κουβαλά» τα προσωπικά χαρακτηριστικά πάντοτε και παντού, επομένως και στο μουσείο. Τα προσωπικά συμφραζόμενα επηρεάζουν την συμπεριφορά κάθε επισκέπτη στο μουσείο, την πιθανότητα και την ποιότητα μάθησης, την εμπειρία της επίσκεψης γενικά.
- τα κοινωνικά συμφραζόμενα. Οι επισκέψεις στο μουσείο λαμβάνουν χώρα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο μιας και είτε οι επισκέπτες έρχονται ως μέλη ενός συγκεκριμένου γκρουπ στο μουσείο ή ως ελεύθεροι επισκέπτες που αναπόφευκτα έρχονται σε επαφή με τους ανθρώπους του μουσείου ή και άλλους επισκέπτες. Η οπτική κάθε επισκέπτη επηρεάζεται σημαντικά από κοινωνικά συμφραζόμενα. Οι εμπειρίες που αποκτά ο κάθε επισκέπτης διαμορφώνονται αναλόγως από τα άτομα που συνοδεύει, από τα άτομα που συναντά, από το πλήθος των ατόμων αυτών καθώς και από τη συμπεριφορά τους. Για παράδειγμα, διαφορετική εμπειρία αποκτά κάποιος που επισκέπτεται το μουσείο με τα παιδιά του, άλλη εμπειρία βιώνει κάποιος

που στριμώχνεται μαζί με άλλους επισκέπτες μπροστά σε ένα έκθεμα κ.λπ.

- τα φυσικά συμφραζόμενα. Τα φυσικά συμφραζόμενα της επίσκεψης σε ένα μουσείο περιλαμβάνουν την αρχιτεκτονική και τον σχεδιασμό του χώρου, παράγοντες που συμβάλλουν επίσης στην διαμόρφωση διαφορετικών εμπειριών. Τα ίδια τα αντικείμενα και η τοποθέτησή τους, η αίσθηση που αποδίδει ο χώρος της έκθεσης, η άνεση ή η

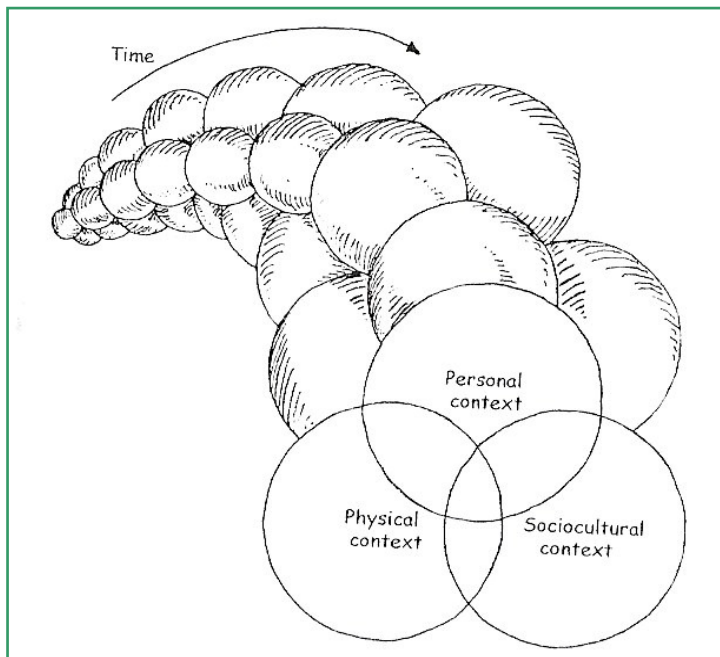
Εικόνα 7: Το μοντέλο της διαδραστικής εμπειρίας (Falk & Dierking 1992, 5)

κούραση, ο προσανατολισμός κ.α. καθορίζουν τον χρόνο της επίσκεψης και την διάθεση του κάθε επισκέπτη.

Κατανοώντας αυτά τα συμφραζόμενα και την αλληλεπίδρασή τους μπορούμε να κατανοήσουμε και την οπτική του κάθε επισκέπτη που επιλέγει να επισκεφθεί ένα μουσείο, οπτική που δεν συμπίπτει με αυτή κάποιου άλλου επισκέπτη. Η αλληλεπίδραση των τριών συμφραζομένων δημιουργούν την εμπειρία της επίσκεψης(εικ. 7).

Πιο αναλυτικά, μέσα στο μουσείο βρίσκεται ο επισκέπτης, ο οποίος αντιλαμβάνεται τον κόσμο μέσα από τα δικά του προσωπικά συμφραζόμενα. Με τον ίδιο τρόπο αντιλαμβάνονται τον κόσμο και οι άλλοι επισκέπτες του μουσείου και όλοι μαζί συγκροτούν τα κοινωνικά συμφραζόμενα. Τα κοινωνικά και ατομικά συμφραζόμενα αλληλεπιδρούν και με τα χαρακτηριστικά του φυσικού χώρου που ονομάζεται μουσείο και τα οποία ο κάθε επισκέπτης αξιοποιεί διαφορετικά. Επομένως η εμπειρία του επισκέπτη μπορεί να θεωρηθεί ως η συνεχώς εναλλασσόμενη αλληλεπίδραση μεταξύ των τριών συμφραζομένων. Και τα τρία είδη συμφραζομένων συμβάλλουν σημαντικά στην μουσειακή εμπειρία, χωρίς να σημαίνει ότι το καθένα συμμετέχει κάθε στιγμή όσο συμμετέχει κάποιο άλλο. Οι όμοιοι κύκλοι που αντιπροσωπεύουν το κάθε είδος συμφραζομένων στην εικόνα 8 δεν υποδηλώνουν το ποσοστό συμμετοχής στην αλληλεπίδραση, αλλά την ίδια σπουδαιότητα στην διαμόρφωση της εμπειρίας.

Προεκτείνοντας αυτό το πλαίσιο ερμηνείας της εμπειρίας της επίσκεψης, οι Falk & Dierking παρουσίασαν το 2000 βελτιωμένο το μοντέλο της διαδραστικής εμπειρίας και το ονόμασαν «μοντέλο πλαισίου αναφοράς

Εικόνα 8: Το μοντέλο πλαισίου αναφοράς της μάθησης (Falk & Dierking 2000, 12)

της μάθησης». Ουσιαστικά, κράτησαν τα τρία είδη συμφραζομένων που αλληλεπιδρούν κατά τη δημιουργία μιας μουσειακής εμπειρίας και θέλησαν να καταγράψουν τη διαδικασία μάθησης που απορρέει από αυτή.

Η μάθηση, σύμφωνα με τους Falk & Dierking, είναι ταυτόχρονα η διαδικασία και το προϊόν των αλληλεπιδράσεων και αλληλοσυμπλήρωσης των τριών πλαισίων αναφοράς, του προσωπικού, του κοινωνικοπολιτιστικού και του φυσικού. Σημειώνουν, ωστόσο, πως η μάθηση είναι από τη μία συσσωρευτική, μια μακράς διάρκειας διαδικασία κατασκευής νοημάτων και ανεύρεσης συνδέσεων⁴³ από την άλλη όμως, τα νοήματα και οι συνδέσεις μεταβάλλονται, ακόμα και τα επίπεδα που δημιουργήθηκαν νωρίτερα στη ζωή του ατόμου. Για τον λόγο αυτό προσέθεσαν στο αρχικό τους μοντέλο μια τέταρτη διάσταση, αυτή του χρόνου. Με άλλα λόγια, το μοντέλο πλαισίου αναφοράς της μάθησης αναγνωρίζει πως η μάθηση κατασκευάζεται και διαστρωματώνεται με την πάροδο του χρόνου, καθώς το άτομο κινείται μέσα στο κοινωνικοπολιτιστικό και φυσικό πλαίσιο έχοντας πάντα τα ατομικά συμφραζόμενα σαν αποσκευές (εικ.8).

Άλλο ένα εργαλείο που αναγνωρίζει τις διαφορετικές μεθόδους και πολύπλοκες διασυνδέσεις που πραγματοποιεί το κάθε σκεπτόμενο όν για να αντιληφθεί τον κόσμο είναι η θεωρία των πολλαπλών ευφυϊών. Την θεωρία αυτή εισήγαγε ο καθηγητής Ψυχολογίας του Harvard, Howard Gardner το 1993 και υποστηρίζει, εν συντομία, πως ο καθένας μας χρησιμοποιεί έναν συνδυασμό διαφορετικών αλλά ισάξιων νοηματικών λειτουργιών ή ευφυϊών για να ερμηνεύσει, να εκφραστεί και να δημιουργήσει.

Οι τύποι ευφυϊών, οι διαφορετικοί τρόποι «μάθησης και γνώσης»⁴⁴ που διακρίνει ο Gardner είναι οι εξής⁴⁵:

- γλωσσική/λογοτεχνική
- λογική/μαθηματική/επιστημονική
- μουσική
- χωροταξική
- σωματική/κινητική

⁴³ Falk & Dierking 2000, 12

⁴⁴ Οικονόμου 2003, 92

⁴⁵ Στο ίδιο, 91 και Γκαζή & Νικηφορίδου 2008, 383 υποσημείωση 15

- διαπροσωπική (π.χ. κοινωνικές δεξιότητες)
- ενδοπροσωπική (π.χ. διαίσθηση, έμπνευση)
- νατουραλιστική
- υπαρξιακή

Το εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά και ορισμένα παραδοσιακά ερμηνευτικά μέσα των μουσείων, συνήθως στηρίζονται στη γλωσσική και τη μαθηματική ευφυΐα και αδιαφορούν για τις υπόλοιπες. Το μουσείο, ωστόσο, έχει τη δυνατότητα να απευθυνθεί σε όλους τους τρόπους μάθησης και γνώσης, σε όλες τις αισθήσεις, αξιοποιώντας πληθώρα ερμηνευτικών μέσων (κείμενα, εικόνες, ήχο, χρώματα, βίντεο, κ.ά.) και εκθεμάτων σε συνδυασμό με τις νέες τεχνολογίες, όπως θα δούμε και στο επόμενο κεφάλαιο. Με τον τρόπο αυτό, το μουσείο μπορεί να δημιουργήσει έντονες διαδραστικές εμπειρίες και να υποβοηθήσει τη δυνατότητα δόμησης νοήματος σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο για διαφορετικές ομάδες ανθρώπων.

Το μοντέλο πλαισίου αναφοράς της μάθησης και η θεωρία των πολλαπλών ευφυϊών, ως μέθοδοι ερμηνείας των ερμηνευτικών διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα κατά την επίσκεψη στο μουσείο, ανταποκρίνονται στην εκπαιδευτική θεωρία του κονστρουκτιβισμού, που όλο και συχνότερα υιοθετείται στα σύγχρονα μουσεία.

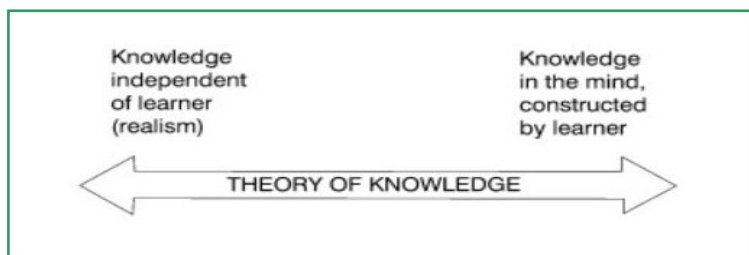
B3. Εκπαιδευτικές θεωρίες

Πολύ μεγάλος διάλογος και έντονος προβληματισμός αφορά στον εκπαιδευτικό ρόλο του μουσείου. Με δεδομένη την ποικιλία των επισκεπτών του μουσείου καθώς και την πολυπλοκότητα κατασκευής νοημάτων και της διαδικασίας μάθησης, όπως είδαμε προηγουμένως, το μουσείο οφείλει να βρει την σωστή ισορροπία για να ικανοποιεί τις ξεχωριστές ανάγκες και να δίνει τα ξεχωριστά εργαλεία μάθησης για τον κάθε επισκέπτη. Έτσι πρέπει να εξετάζει κάθε φορά πώς εφαρμόζεται η εκπαιδευτική θεωρία στο περιεχόμενο των εκθέσεων του και στον τρόπο μάθησης του κοινού του. Στην πρόκληση αυτή, ο Hein απαντά με την εκπαιδευτική θεωρία του κονστρουκτιβισμού και το κονστρουκτιβιστικό μουσείο⁴⁶. Για να γίνει κατανοητή η θεωρία του κονστρουκτιβισμού ο Hein παρουσιάζει

⁴⁶ Βλ. Hein 1995, online στη διεύθυνση <http://www.gem.org.uk/pubs/news/hein1995.html>

αναλυτικά τους δύο άξονες που αντιπροσωπεύουν την φύση κάθε εκπαιδευτικής

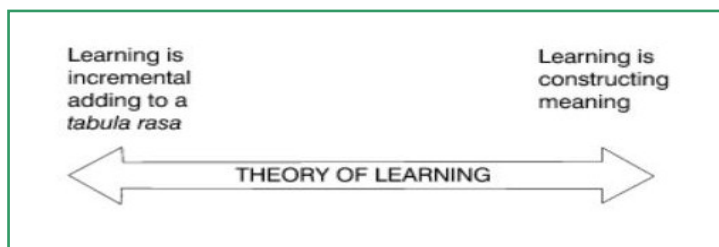

θεωρίας. Ο πρώτος άξονας, που παρουσιάζει τις δύο ακραίες απόψεις για την γνώση και την φύση της, είναι ο άξονας της επιστημολογίας (εικ. 9). Στη μία άκρη του άξονα βρίσκεται η άποψη σύμφωνα με την οποία η γνώση

Εικόνα 9: Ο άξονας της γνώσης (Hein 1995, online στη διεύθυνση <http://www.gem.org.uk/pubs/news/hein1995.html>)

είναι αντικειμενική και καθολική, προϋπάρχει του μαθητή και αναμένεται να κατακτηθεί από αυτόν. Η αντίθετη άποψη υποστηρίζει πως η γνώση αποτελείται μόνο από τις ιδέες που κατασκευάζονται στο ανθρώπινο μυαλό. Κάτι που δεν γνωρίζει ο μαθητής, δεν υπάρχει.

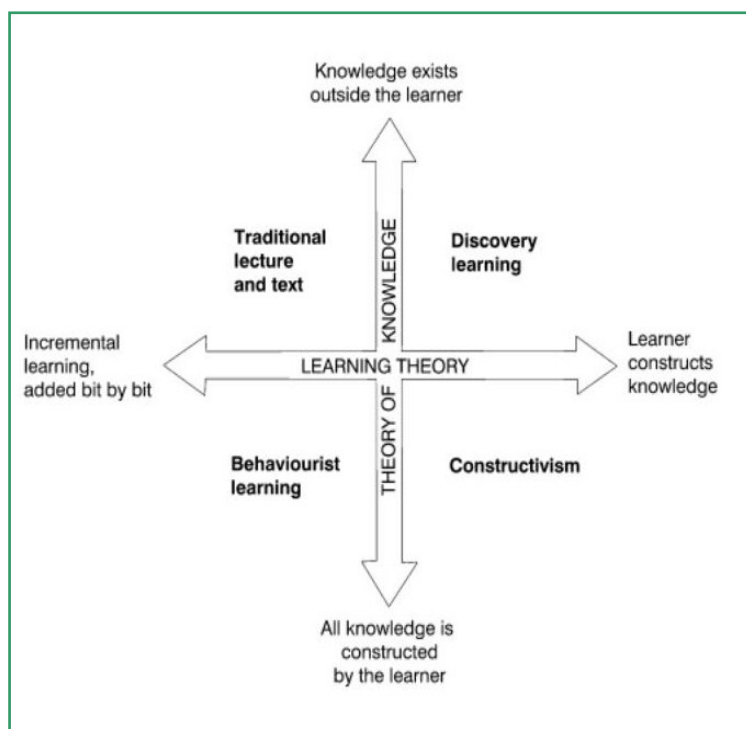
Ο δεύτερος άξονας που εμπλέκεται στη κατανόηση των εκπαιδευτικών θεωριών είναι αυτός της μάθησης, δηλαδή των απόψεων για τον τρόπο κατάκτησης της γνώσης, της ψυχολογίας της μάθησης (εικ. 10). Στην μία πλευρά τοποθετείται η άποψη σύμφωνα με την οποία η μάθηση είναι μια διαδικασία στοιχειώδους αφομοίωσης πληροφοριών και εμπειριών μέσα από την οποία το άτομο καταλήγει στη γνώση. Το υποκείμενο της μάθησης θεωρείται σαν «λευκός πίνακας» ή «άδειο δοχείο» που γεμίζει με γνώση. Η αντίθετη άποψη στον

Εικόνα 10: Ο άξονας της μάθησης (Hein 1995, online στη διεύθυνση <http://www.gem.org.uk/pubs/news/hein1995.html>)

άξονα της θεωρίας της μάθησης υποστηρίζει πως το μυαλό κατασκευάζει σχήματα, νοητικές δομές. Η μάθηση προκύπτει από την κατάταξη των πληροφοριών και των ερεθισμάτων που δέχεται από το περιβάλλον σε αυτές τις δομές.

Ο συνδυασμός των δύο αξόνων, της επιστημολογίας και της θεωρίας της μάθησης, συγκροτεί ένα διάγραμμα που περιλαμβάνει τις τέσσερις διαφορετικές προσεγγίσεις της εκπαίδευσης (εικ. 11). Ανάλογα με το ποια εκπαιδευτική προσέγγιση ακολουθεί κάποιο μουσείο, εντάσσεται σε διαφορετική κατηγορία και τοποθετείται στην αντίστοιχη θέση του πίνακα (εικ. 12). Ας σημειωθεί, ωστόσο, ότι η διάκριση των τεσσάρων τύπων εκπαιδευτικών θεωριών και μουσείων είναι σχηματική και μεταξύ των ακραίων αυτών θεωριών απλώνεται ένα ευρύ φάσμα απόψεων και εφαρμογών τους στα μουσεία.

Εικόνα 11: Οι τέσσερις εκπαιδευτικές θεωρίες (Hein 1995, online στη διεύθυνση <http://www.gem.org.uk/pubs/news/hein1995.html>)

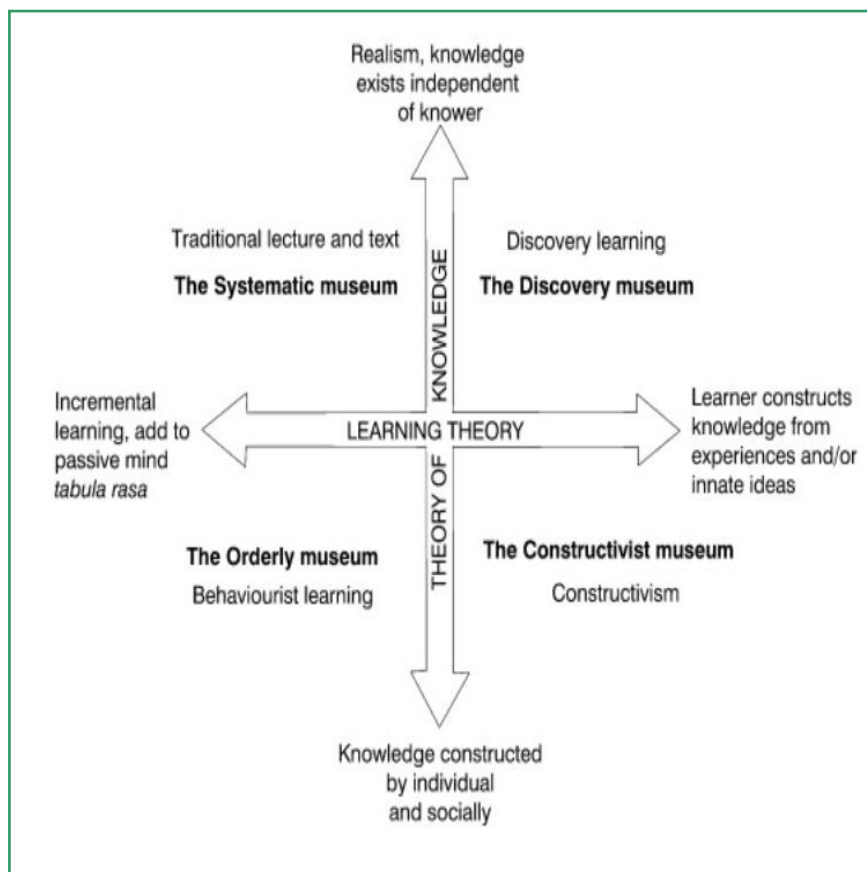
Όπως φαίνεται στην εικόνα 11, στο πάνω αριστερά τεταρτημόριο ο Hein τοποθετεί το παραδοσιακό μοντέλο μάθησης, τον διδακτισμό (didacticism)⁴⁷. Κεντρικό πρόσωπο της διδακτικής μεθόδου είναι ο δάσκαλος ο οποίος μεταδίδει την αντικειμενική γνώση στους μαθητές. Οι πληροφορίες παρουσιάζονται γραμμικά από τις απλές στις πιο σύνθετες και η επανάληψη θεωρείται βασικός παράγοντας που οδηγεί στην αφομοίωση και την πιστή αναπαραγωγή της παρεχόμενης μονοδιάστατης και μη αμφισβητήσιμης γνώσης⁴⁸. Το μουσείο που ενστερνίζεται αυτή την άποψη ονομάζεται συστηματικό (systematic). Τα εκθέματά του παρουσιάζονται με τρόπο που αντανakλούν την αντικειμενικά «πραγματική» δομή του θέματος και με τρόπο τέτοιο ώστε να είναι εύκολη η πρόσληψή του από τον επισκέπτη.

⁴⁷ Νάκου 2001, 189

⁴⁸ Στο ίδιο, 190

Στο πάνω δεξιά τεταρτημόριο βρίσκεται η εκπαιδευτική θεωρία της ανακάλυψης (discovery learning) που συμφωνεί με την άποψη της αντικειμενικής γνώσης αλλά πρεσβεύει πως η γνώση είναι μια ενεργητική διαδικασία. Ο δάσκαλος δεν υπαγορεύει τη γνώση αλλά ο μαθητής την ανακαλύπτει κάνοντας διάφορες δραστηριότητες και αποκτώντας εμπειρίες. Η διαδικασία αυτή ενέχει τον κίνδυνο των εσφαλμένων αντιλήψεων («misconception») κάτι που αποφεύγεται με τον σχεδιασμό δραστηριοτήτων που θα οδηγήσουν σε «σωστά» συμπεράσματα⁴⁹. Το «ανακαλυπτικό» μουσείο δίνει τη δυνατότητα στον επισκέπτη να φτάσει στις πληροφορίες με τον δικό του τρόπο, με σκοπό να συνάγει συγκεκριμένα συμπεράσματα.

Εικόνα 12: Οι τέσσερις τύποι μουσείων ανάλογα με την προτιμώμενη εκπαιδευτική θεωρία (Hein 1995, online στη διεύθυνση <http://www.gem.org.uk/pubs/news/hein1995.html>)

Η θεωρία του συμπεριφορισμού (behaviourism), που τοποθετείται στο κάτω αριστερά τεταρτημόριο του διαγράμματος, βασίζεται στην παραδοχή πως η μάθηση είναι μια προσθετική διαδικασία μυριάδων απλών συσχετισμών και αντιδράσεων σε ερεθίσματα. Τα ερεθίσματα στην προκειμένη περίπτωση τα δίνει ο δάσκαλος και προκαλούν αντίστοιχες αντιδράσεις στους μαθητές. Οι επιθυμητές αντιδράσεις ανταμείβονται έτσι ώστε να ενισχύεται οι σχέση

«ερέθισμα- αντίδραση»⁵⁰. Τα μουσεία που ακολουθούν την θεωρία του συμπεριφορισμού συνήθως παρουσιάζουν τα εκθέματά τους ομαδοποιημένα ή τα

⁴⁹ Στο ίδιο, 190

⁵⁰ Στο ίδιο, 190

εκθέτουν με χρονολογική σειρά ώστε να διευκολύνουν την διαδικασία κατάταξης της γνώσης που διενεργείται στο μυαλό κάθε επισκέπτη.

Η θεωρία του δομισμού/κονστρουκτιβισμού (constructivism) τοποθετείται στο κάτω δεξιά τεταρτημόριο, εκεί όπου η γνωσιακή και η μαθησιακή θεωρία αναγνωρίζουν τον ενεργητικό ρόλο του μαθητή στην κατασκευής της γνώσης και στον τρόπο απόκτησής της. Η θεωρία του κονστρουκτιβισμού στηρίζεται στην ιδεαλιστική επιστημολογία και στην εξελικτική και προσφάτως στη γνωσιακή ψυχολογία⁵¹ και σε αντίθεση με τις θεωρίες του διδασκισμού και του συμπεριφορισμού, υποστηρίζει πως η γνώση εξαρτάται από τα άτομα-μαθητές και τις κοινωνίες μαθητών που αναφέραμε προηγουμένως. Οι υποστηρικτές του κονστρουκτιβισμού πιστεύουν πως οι μαθητές αποκτούν τη γνώση ενώ μαθαίνουν. Δεν προσθέτουν καινούριες πληροφορίες σε αυτές που ήδη γνωρίζουν, αλλά αντίθετα αναγνωρίζουν και δημιουργούν διαρκώς νοήματα και ικανότητα να αποκομίσουν γνώση, καθώς αλληλεπιδρούν με τον κόσμο. Η μάθηση νοείται ως μία ενεργητική, ατομική και κοινωνική διαδικασία και είναι ο κύριος άξονας της εκπαιδευτικής αυτής προσέγγισης. Δεν κρίνεται το αντικείμενο της γνώσης, η «σωστή» πληροφορία ή η «λανθασμένη αντίληψη» που λαμβάνει ή ανακαλύπτει ο μαθητής, αλλά αντίθετα ο κονστρουκτιβισμός επικεντρώνεται στις ίδιες τις διαδικασίες επεξεργασίας και ερμηνείας των διαθέσιμων στοιχείων που οδηγούν στην επίτευξη της γνώσης.

Η γενικότερη φιλοσοφία του κονστρουκτιβιστικού μουσείου στρέφεται προς τις ανάγκες και τις επιθυμίες του μαθητή/επισκέπτη. Η οργάνωση του θέματος μιας έκθεσης δεν καθορίζεται από το περιεχόμενό της, ούτε προτιμάται κάποιος συγκεκριμένος τρόπος για να αποκομίσει ο επισκέπτης γνώσεις από την έκθεση. Η λογική δομή και η παρουσίαση ενός θέματος ή μιας ιδέας εξαρτάται από τις εκπαιδευτικές ανάγκες του επισκέπτη. Έτσι, τα κύρια χαρακτηριστικά του κονστρουκτιβιστικού μουσείου είναι:

- κατασκευή προσωπικής γνώσης από τα εκθέματα
- κατασκευή της ίδιας της διαδικασίας της μάθησης
- απουσία καθορισμένης πορείας, σημείων εισόδου εξόδου, αρχής-τέλους

⁵¹ Hein 1995, online στη διεύθυνση <http://www.gem.org.uk/pubs/news/hein1995.html>

- ενθάρρυνση ποικίλων τρόπων μάθησης
- δυνατότητα δημιουργίας συνδέσεων με οικεία σενάρια, ιδέες και αντικείμενα
- προτροπή συγκρίσεων μεταξύ του άγνωστου και του καινούριου
- συμμετοχή στην δημιουργία και κατασκευή εκθεμάτων

B4. Το μουσείο του 21^{ου} αιώνα.

Ο μελετητής μουσείων Steven Weil ανέφερε πως το καλό μουσείο ελπίζει ότι θα έχει θετική επίδραση στη ζωή των ανθρώπων.⁵² Η νέα αυτή ανθρωποκεντρική στάση του μουσείου έχει αρχίσει να υιοθετείται άλλοτε με μεγάλα και άλλοτε με μικρότερα βήματα. Η φιλοσοφία αυτή, όπως θα δούμε και παρακάτω, διαπερνά όλο το φάσμα των λειτουργιών του μουσείου και επηρεάζει την επικοινωνιακή πολιτική του όπως επίσης και την εκπαιδευτική θεωρία που ακολουθούν οι δραστηριότητές του. Με την βοήθεια της μουσειολογικής έρευνας τα μουσεία σχεδιάζουν την οργάνωση του γενικά και τις δραστηριότητές τους έτσι, ώστε να ανταποκρίνονται στις περισσότερες ανάγκες και προσδοκίες όσο το δυνατόν περισσότερων ομάδων κοινού.

Τα μουσεία του 21^{ου} αιώνα καλούνται να δημιουργήσουν περιβάλλοντα που υποδέχονται φιλόξενα τον επισκέπτη και παρέχουν τις προϋποθέσεις εκείνες που διευκολύνουν τη μύηση, τη μάθηση, την απόλαυση, την συγκίνηση⁵³ και για να το πετύχουν αυτό οφείλουν να είναι ανοικτά στον διάλογο με το κοινό τους. Τα σύγχρονα μουσεία είναι χρήσιμα αν παρέχουν ερεθίσματα όχι μόνο γνωστικά ή αισθητικά, αλλά και κοινωνικά, συναισθηματικά, πνευματικά.

Η Γκαζή αναφέρει πως τα μουσεία οφείλουν να μας ανοίγουν «παράθυρα» στον κόσμο⁵⁴, να αποτελούν έδαφος και αφορμή προβληματισμού, να ανοίγουν την καρδιά και το μυαλό μας, να εμπλουτίζουν την καθημερινότητά μας, να δίνουν νέο νόημα στη ζωή μας. Στην ίδια λογική ο Hein σημειώνει πως στα μουσεία κάθε τύπου είναι δυνατό τα άτομα να βιώσουν εμπειρίες που θα τους αλλάξουν τη ζωή.⁵⁵ Έτσι ο νέος ρόλος τους μπορεί να συνοψιστεί στην ενεργή εμπλοκή των ανθρώπων, στη

⁵² Γκαζή 2008β

⁵³ Γκαζή 2008α, 38

⁵⁴ Γκαζή 2008β

⁵⁵ Hein 1995

διευκόλυνση κατασκευής νοημάτων μέσω της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και στην παροχή ευκαιριών και κατάλληλων εργαλείων για μάθηση ελεύθερης επιλογής και όχι επιβολής.

Μετά την στροφή προς τον επισκέπτη/μαθητή, τον επισκέπτη/ενεργό ερμηνευτή και τον επισκέπτη/άνθρωπο, τα μουσεία του 21^{ου} αιώνα είναι αναγκαίο να στραφούν και στην κοινωνία μέσα στην οποία αναπτύσσονται τόσο τα ίδια όσο και οι επισκέπτες τους. Σήμερα περισσότερο από ποτέ γίνεται επιτακτική η ανάγκη τα μουσεία και όσοι εργάζονται σε αυτά να αφουγκραστούν τις κοινωνικές, ηθικές, οικονομικές, πολιτικές και πολιτιστικές ανακατατάξεις. Είναι η στιγμή που πρέπει να συνειδητοποιήσουν πως η εποχή της αθωότητας έχει χαθεί και, παραφράζοντας τα λόγια της Susan Pierce⁵⁶, καλούνται να πάρουν ενεργή και συγκεκριμένη στάση μέσω των δραστηριοτήτων τους απέναντι στον όλο και πιο σημαντικό κοινωνικό τους ρόλο. Κάθε πράξη τους, από έναν δανεισμό αντικειμένου μέχρι τον σχεδιασμό μιας εκπαιδευτικής δραστηριότητας ή της επικοινωνιακής πολιτικής τους, συνιστά πολιτιστική και πολιτική πράξη και έχει αντίστοιχες συνέπειες. Ο νέος κοινωνικός ρόλος των μουσείων του 21^{ου} αιώνα μπορεί και οφείλει να συμβάλει στην βελτίωση της αίσθησης του ανήκειν, στην καλλιέργεια νέων σχέσεων, στην κατάρριψη στερεοτυπικών κοινωνικών απόψεων και αποκλεισμών και εν τέλει στην ενδυνάμωση της ανοχής και του σεβασμού της διαφορετικότητας⁵⁷.

⁵⁶ «Κάθε φορά που παίρνουμε μια απόφαση για το μουσείο επιτελούμε μια φιλοσοφική πράξη που απορρέει από ένα πολιτισμικό πλαίσιο και έχει πολιτισμικές συνέπειες(...)» (Pearce 1999, 49)

⁵⁷ Γκαζή 2008β

Γ. ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Στα προηγούμενα κεφάλαια, τονίστηκε ιδιαίτερως η ανάγκη συνειδητοποίησης από πλευράς των μουσείων του διευρυμένου ρόλου που καλούνται να διαδραματίσουν στην κοινωνία στην οποία εντάσσονται. Στο επίκεντρο αυτού του νέου κοινωνικού ρόλου τοποθετείται η παροχή αξιομνημόνευτων εμπειριών και πολλαπλών δυνατοτήτων μάθησης και κατασκευής νοημάτων για κάθε έναν επισκέπτη ή κατηγορία επισκεπτών. Ως σύμμαχοι στην νέα επικοινωνιακή και εκπαιδευτική πολιτική των μουσείων τάσσονται πλέον και τα νέα τεχνολογικά και ψηφιακά μέσα. Οι νέες τεχνολογίες αποτελούν πολύ χρήσιμο εργαλείο για την εξυπηρέτηση των πολύπλοκων τρόπων με τους οποίους οι επισκέπτες δομούν νοήματα και αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα.

Οι νέες τεχνολογίες έκαναν δειλά την εμφάνισή τους στο πεδίο των μουσείων στην Αμερική και την Δυτική Ευρώπη κατά τη δεκαετία του '70⁵⁸, κυρίως ως μέθοδος εξέλιξης και ψηφιοποίησης λειτουργιών του μουσείου που είχαν να κάνουν με τα αντικείμενα, δηλαδή της συλλογής, καταγραφής, τεκμηρίωσης και αργότερα συντήρησής τους. Αργότερα ωστόσο αξιοποιήθηκαν σε συνδυασμό με τα συμβατικά ερμηνευτικά μέσα των μουσείων⁵⁹, (τα κείμενα, τις εικόνες κ.ά.) και έφεραν πραγματική επανάσταση στον τρόπο με τον οποίο το μουσείο όχι μόνο διαχειρίζεται αλλά και παρουσιάζει τις συλλογές του⁶⁰.

Για τους σκοπούς της συγκεκριμένης εργασίας, το ενδιαφέρον θα εστιαστεί στην χρήση των νέων τεχνολογιών ως ερμηνευτικών μέσων ή/και ως εκθεμάτων στις μουσειακές εκθέσεις.

Γ1. Νέες τεχνολογίες, πολυμέσα, διαδραστικές εφαρμογές

Ο όρος «νέες τεχνολογίες» είναι αρκετά ευρύς, αλλά στο χώρο του μουσείου χαρακτηρίζει ένα σύνολο εργαλείων και τεχνικών που βασίζονται στα ψηφιακά ηλεκτρονικά μέσα. Τα μέσα αυτά συνδυάζουν κείμενο, εικόνα, ήχο, κίνηση και

⁵⁸ Βλ. Οικονόμου 2007, 140-142

⁵⁹ Πολυμέσα: συνδυασμός πολλών μέσων

⁶⁰ Βλ. Μπούνια 2002, 18

δισδιάστατα ή τρισδιάστατα γραφικά που σχετίζονται μεταξύ τους μέσω υπερμεσικών συνδέσμων, σε μια εφαρμογή⁶¹.

Τα πολυμέσα, όπως φανερώνει και η ίδια η λέξη, αναφέρονται σε οποιαδήποτε εφαρμογή, η οποία ενσωματώνει τουλάχιστον δύο από τα εξής χαρακτηριστικά: κείμενο, κινούμενες και ακίνητες εικόνες, ψηφιακό ήχο, βίντεο και συνδέσμους.⁶² Οι νέες τεχνολογίες, επομένως, αξιοποιούνται πολύ συχνά και κάνουν ευκολότερο τον σχεδιασμό πολυμεσικών εφαρμογών.

Η διάδραση στο μουσείο αναφέρεται σε μια κατηγορία εμπειριών οι οποίες ενεργοποιούν τον επισκέπτη σε φυσικό, διανοητικό, συναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο⁶³ και δέχονται εντολές από τους χρήστες για να εκτελέσουν ενέργειες⁶⁴. Ορισμένες από τις διαδραστικές εφαρμογές αξιοποιούν τα ψηφιακά και ηλεκτρονικά μέσα των νέων τεχνολογιών. Υπάρχουν και απλές μηχανικές εφαρμογές, δηλαδή αυτές που δεν λειτουργούν αποκλειστικά ηλεκτρονικά αλλά προϋποθέτουν κίνηση και εφαρμογή νόμων της Φυσικής από τους χρήστες.

Γ2. Νέες τεχνολογίες ως ερμηνευτικά μέσα και εκθέματα

Η λειτουργία και ο τρόπος χρήσης των νέων τεχνολογιών στις εκθέσεις συμβάλουν σημαντικά στην απόλαυση της εμπειρίας των επισκεπτών, στην ανακάλυψη και στην κατανόηση της ανακάλυψης. Τα πολυμεσικά και τα διαδραστικά εκθέματα μπορούν να προσφέρουν πολλές ετερογενείς πληροφορίες σχετικά με το θέμα της έκθεσης, με ιδέες και έννοιες που δύσκολα οπτικοποιούνται μέσω των συμβατικών εκθεμάτων. Επίσης δίνουν το πηδάλιο της επίσκεψης στον ίδιο τον επισκέπτη που επιλέγει να δει όποιες και όσες πληροφορίες ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντά του. Δίνουν έτσι τη δυνατότητα στο μουσείο να ανταποκριθεί στις ιδιαιτερότητες των διαφορετικών ομάδων κοινού.

Οι νέες τεχνολογίες αξιοποιούνται στα πλαίσια εκθέσεων για να υπηρετήσουν συνήθως λειτουργίες προσανατολισμού και «πλοήγησης», ενημέρωσης, ερμηνείας, εξατομικευμένης ξενάγησης και ψυχαγωγίας⁶⁵. Σχετικές μελέτες έχουν δείξει πως οι

⁶¹ Γκαζή & Νικηφορίδου 2008, 374-375

⁶² Καγιάφας 2007, 75

⁶³ Γκαζή & Νικηφορίδου 2008, 379

⁶⁴ Στο ίδιο

⁶⁵ Γκαζή & Νικηφορίδου 2008, 375

επισκέπτες χαίρονται τις ευκολίες που παρέχει η ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών στις εκθέσεις. Απολαμβάνουν μια εξατομικευμένη ξενάγηση στο μουσείο, προτιμούν να έχουν άποψη για την πορεία του στον χώρο, να κάνουν ερωτήσεις, να διεγείρονται τα μαθησιακά και τα αισθητικά τους κριτήρια και να συνοδεύουν την εμπειρία τους και με άλλες δραστηριότητες⁶⁶.

Πιο συγκεκριμένα, οι συνηθισμένες πολυμεσικές εφαρμογές που συναντώνται στα μουσεία διεθνώς είναι⁶⁷:

- Ηλεκτρονικοί «πλοηγοί» εκθέσεων
- Ψηφιακοί κατάλογοι εκθεμάτων
- Ψηφιακά εκθέματα απλά ή διαδραστικά
- Συστήματα ακουστικής ξενάγησης (audio-guides)
- Φορητά συστήματα πολυμεσικής πληροφόρησης (π.χ. Personal Digital Assistant-PDA)
- Εκπαιδευτικά παιχνίδια σε υπολογιστές
- Βίντεο (γραμμικά ή διαδραστικά) που συνθέτουν αρχειακό υλικό με τρισδιάστατα γραφικά
- Αποθήκευση στοιχείων και πληροφοριών και αποστολή τους από το χώρο της έκθεσης μέσω Internet σε προσωπικά ηλεκτρονικής διεύθυνση ή ιστοσελίδα
- Εφαρμογές εικονικής πραγματικότητας (απλές ή διαδραστικές)
- Εικονικά περιβάλλοντα «εμβύθισης»
- Συστήματα ρομποτικής ξενάγησης σε πιλοτικό επίπεδο
- Ποικίλες δυνατότητες που ακόμα αναπτύσσονται ερευνητικά.

Έπειτα από μελέτη και σχεδιασμό της επικοινωνιακής και εκπαιδευτικής διάστασης μιας έκθεσης, οι νέες τεχνολογίες και τα πολυμεσικά εκθέματα εντάσσονται σε αυτή με σκοπό την επίτευξη συγκεκριμένων ερμηνευτικών στόχων. Πιο συγκεκριμένα η χρήση νέων τεχνολογιών στις εκθέσεις μπορεί να προσφέρει⁶⁸:

- Μεγαλύτερη ποικιλία πληροφοριών για τα αντικείμενα και τα θέματα των εκθέσεων, συνεπώς μια διευρυμένη εμπειρία για τους επισκέπτες.

⁶⁶ Μπούνια 2004, 22

⁶⁷ Γκαζή & Νικηφορίδου 2008, 375

⁶⁸ Βλ. Μπούνια 2004, 20-21 και Γκαζή & Νικηφορίδου 2008, 376

- Δυνατότητα εξέτασης ενός αντικειμένου ή έργου τέχνης από διαφορετικές οπτικές γωνίες και μέσα σε διαφορετικά συμφραζόμενα, γεγονός που δίνει ευκαιρίες σύγκριση, ερμηνείας και επανατοποθέτησης στο περιβάλλον τους.
- Ευκαιρία εξ' αποστάσεως επίσκεψης στην έκθεση.
- Ένα νέο είδος διευρυμένων ψηφιακών ή/και διαδικτυακών καταλόγων εκθέσεων.
- Ευκαιρία συνεχούς εμπλουτισμού του περιεχομένου, ιδιαίτερα στις μόνιμες εκθέσεις μουσείων, ώστε να είναι ενημερωμένες.
- Ευκολότερη διαπραγμάτευση και παρουσίαση αφηρημένων εννοιών, θεμάτων ή και ιστοριών.
- Λύση στο μόνιμο πρακτικό πρόβλημα έλλειψης χώρου που ανάγκαζε τα μουσεία να εκθέτουν αποσπασματικά τις συλλογές τους. Ο εικονικός εκθεσιακός χώρος είναι απεριόριστος και δίνει τη δυνατότητα να συνδυαστούν ποικίλα μέσα έκθεσης.
- Δυνατότητα στον επισκέπτη να συμμετέχει ενεργά στη δημιουργία της έκθεσης και να εξατομικεύσει την εμπειρία της επίσκεψης επιλέγοντας πόσα, ποια αντικείμενα από τη συλλογή και με ποια σειρά θα τα δει.
- Ερεθίσματα που απευθύνονται σε όλες τις αισθήσεις και σε διαφορετικούς τύπους ευφυΐας του επισκέπτη και όχι μόνο στην όραση (που παραδοσιακά καλλιεργείται στο μουσείο).

Γ3. Προβληματισμοί για την χρήση νέων τεχνολογιών

Με την είσοδο των νέων τεχνολογικών επιτευγμάτων στους εκθεσιακούς χώρους άρχισαν να αναπτύσσονται προβληματισμοί για την συνεισφορά τους στην ποιότητα της εμπειρίας αλλά και στον γενικότερο διάλογο και στην αναζήτηση του νέου ρόλου του μουσείου. Έχει εκφραστεί ο φόβος πως η δυνατότητα απομακρυσμένης επίσκεψης και επαφής με αντικείμενα ή έργα τέχνης θα αποτρέψει τους επισκέπτες να έλθουν στον φυσικό χώρο του μουσείου. Υποστηρίζεται επίσης, πως τα εντυπωσιακά σύγχρονα τεχνολογικά εκθέματα επισκιάζουν τα συμβατικά εκθέματα και αποσπούν την προσοχή των επισκεπτών. Οι

ενδοιασμοί και η δυσπιστία προς τις νέες τεχνολογίες εξακολουθούν να ισχύουν ακόμα και σήμερα.

Υπάρχει όντως ο κίνδυνος, με την κατάχρηση των νέων τεχνολογιών και χωρίς την απαραίτητη μελέτη και σχεδιασμό, όχι μόνο να μην εκπληρωθούν οι στόχοι των δημιουργών, όπως τους προαναφέραμε, αλλά να επηρεαστεί αρνητικά η μουσειακή εμπειρία. Στις περιπτώσεις όμως που οι αντιρρήσεις βασίζονται στην κυριαρχία των αντικειμένων, των αυθεντικών έργων που απειλούνται από τα πολυμεσικά εκθέματα, είναι εμφανές πως έχει χαθεί το πραγματικό ζητούμενο που δεν είναι άλλο από την αυθεντικότητα της εμπειρίας του επισκέπτη. Κανείς δεν μπορεί να υποστηρίξει κατηγορηματικά πως αυτή εξασφαλίζεται μόνο με τα ψηφιακά ή μόνο με τα αυθεντικά εκθέματα. Ο συνδυασμός και η συνδιαλλαγή των δύο μέσων παρέχουν νέα πλαίσια αναφοράς για τα αντικείμενα των συλλογών, για τα ίδια τα εκθέματα, για τις έννοιες που παρουσιάζονται. Τόσο τα παραδοσιακά όσο και τα νέα τεχνολογικά μέσα ερμηνείας είναι τα εργαλεία που παρέχει το σύγχρονο μουσείο στους επισκέπτες του για να κατασκευάσουν νοήματα και να δομήσουν τη γνώση.

Δ. ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Οι εκθέσεις είναι το δημόσιο πρόσωπο του μουσείου⁶⁹ η εικόνα του προς τα έξω, η «βιτρίνα» του. Όπως έχει αναφερθεί, ο σχεδιασμός, η μελέτη και η παραγωγή μουσειακών εκθέσεων διέπονται από τη φιλοσοφία, την επικοινωνιακή πολιτική και την εκπαιδευτική προσέγγιση του οργανισμού που τις φιλοξενεί. Η έκθεση δεν είναι το αποτέλεσμα του οράματος και της προσπάθειας ενός ανθρώπου, αλλά είναι το προϊόν μιας έντονα συνεργατικής διαδικασίας που απαιτεί ικανότητες τόσο διαφορετικές όσο και ολόκληρο το φάσμα των ακαδημαϊκών κλάδων σε συνδυασμό με τους κλάδους των συντηρητών, των σχεδιαστών, των ειδικών στον τομέα της μαζικής επικοινωνίας, των δασκάλων και όλο και συχνότερα με μέλη του κοινού-στόχου⁷⁰. Πολλοί ερευνητές και συγγραφείς του χώρου των μουσείων έχουν ασχοληθεί με τα στάδια σχεδιασμού εκθέσεων, της επιλογής περιεχομένου και μέσων παρουσίασης πάντα έχοντας ως κοινό δεδομένο πως οφείλουν να δίνουν τόσες ευκαιρίες δημιουργίας νοημάτων και εμπειριών όσες και οι επισκέπτες που πρόκειται να την επισκεφθούν⁷¹.

Για να γίνει ανοιχτός διάλογος με το κοινό του μουσείου και να σκιαγραφηθούν καθαρότερα οι προτιμήσεις του, για να εξεταστούν οι παράγοντες που επηρεάζουν την εμπειρία της επίσκεψης αλλά και τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματά της είναι απαραίτητη η έρευνα πάνω στην εμπειρία καθεαυτή και στα στοιχεία που την διαμορφώνουν. Για να γνωρίζει το μουσείο αν οι εκθέσεις είχαν τα επιθυμητά αποτελέσματα και αν όχι, πώς θα επιτευχθούν οι στόχοι, διενεργούνται και δημοσιοποιούνται, σε όλο και συχνότερη βάση, έρευνες κοινού και μελέτες αξιολόγησης εκθέσεων.

Ενώ ακόμα το τοπίο είναι θολό και τα μουσεία προσπαθούν να καθορίσουν τον ρόλο και τον χαρακτήρα τους κυνηγώντας τις εξελίξεις, είναι λογικό να μην υπάρχουν κοινά αποδεκτά κριτήρια για την αξιολόγηση των εκθέσεων. Ο Archibald υποστηρίζει πως αν και δεν μπορούν να προσδιοριστούν επακριβώς αυτά τα

⁶⁹ On-line στη διεύθυνση: <http://name.pmhclients.com/aboutus/Standards>

⁷⁰ Archibald 2000, 13

⁷¹ Ενδεικτικά αναφέρονται τα εξής: Kavanagh 1996, Dean 1994, Edson & Dean 1994 και Lord & Dexter Lord 2001

κριτήρια, γνωρίζουμε ότι είναι ριζικά δημοκρατικά και περιλαμβάνουν πολλαπλά σημεία αναφοράς.⁷²

Στο παρόν κεφάλαιο, θα ασχοληθούμε κυρίως με τις γενικές οδηγίες, το περίγραμμα και τα βασικά κριτήρια που μπορούν να κάνουν μια έκθεση επιτυχημένη και αποτελεσματική από διάφορες σκοπιές. Θα εστιάσουμε στα στάδια αξιολόγησης που εξετάζουν κατά πόσο μια έκθεση ήταν ή όχι αποτελεσματική ενώ θα αναφερθούν επίσης εν συντομία ορισμένοι προβληματισμοί σχετικά με τους σκοπούς και τα αποτελέσματα της αξιολόγησης.

Δ1. Οδηγίες «τελειότητας» εκθέσεων

Η Αμερικανική Ένωση Μουσείων προτείνει ορισμένες γενικές οδηγίες που «συνήθως έχουν επιτυχημένο αποτέλεσμα»⁷³, εννοώντας τον σχεδιασμό αποτελεσματικών εκθέσεων. Διευκρινίζεται πάντως πως οι εν λόγω οδηγίες χρησιμεύουν ως προτάσεις και όχι ως κανόνες. Στην πραγματικότητα ένα πολύ μικρό μέρος της διαδικασίας του σχεδιασμού εκθέσεων μπορεί ή πρέπει να είναι καθοδηγούμενο. Οι αποκλείσεις από τις νόρμες είναι σκόπιμες και συχνά «εξαιρετικές».⁷⁴

Σύμφωνα με την Αμερικανική Ένωση Μουσείων λοιπόν, μια έκθεση είναι επιτυχημένη αν εμπλέκει φυσικά, διανοητικά και συναισθηματικά αυτούς που την επισκέπτονται. Για να εξεταστεί η αποτελεσματικότητα αυτή, προτείνονται οι εξής έξι κατηγορίες χαρακτηριστικών⁷⁵:

- Επίγνωση του κοινού.

Ο προσδιορισμός του κοινού και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και αναγκών του είναι ζωτικής σημασίας για την αποτελεσματικότητα της έκθεσης. Καθορίζει το αν το κοινό θα ανταποκριθεί καλά και αν θα κατανοήσει τους στόχους της έκθεσης ώστε να έχει μια θετική αν όχι αξιομνημόνευτη εμπειρία. Η επίγνωση του κοινού στο οποίο απευθύνεται η έκθεση καθοδηγεί τον σχεδιασμό, το περιεχόμενο και τα μέσα που χρησιμοποιούνται προκειμένου να ανταποκρίνονται σε ποικίλες ανάγκες και προτιμήσεις.

⁷² Archibald 2000, 14

⁷³ On-line στη διεύθυνση: <http://name.pmhclients.com/aboutus/Standards>

⁷⁴ Στο ίδιο.

⁷⁵ Στο ίδιο.

- Περιεχόμενο

Η έκθεση οφείλει να σέβεται την ακεραιότητα του περιεχομένου της. Το θέμα πρέπει να είναι ενδιαφέρον για την κοινότητα και τους επισκέπτες, να παρουσιάζεται επαρκώς και αντικειμενικά μέσα από ποικίλα εκθέματα και εφαρμογές και να δημιουργεί ενδιαφέρον για περαιτέρω έρευνα.

- Συλλογές

Μεγάλη σημασία έχουν ζητήματα συντήρησης και ασφάλειας των αντικειμένων. Έτσι κατά τον σχεδιασμό εκθέσεων πρέπει να υπάρχει ιδιαίτερη μέριμνα στην τοποθέτηση των αντικειμένων, στον φωτισμό και στη θερμοκρασία του χώρου.

- Ερμηνεία/επικοινωνία

Το μήνυμα της έκθεσης πρέπει να είναι ξεκάθαρο και να παρέχονται κατανοητές πληροφορίες. Ο τίτλος της έκθεσης πρέπει φυσικά να παρουσιάζει το θέμα αλλά να είναι και ελκυστικός. Ο τρόπος παρουσίασης οφείλει να ανταποκρίνεται στα χαρακτηριστικά του κοινού για να είναι εύκολη η παρακολούθηση του θέματος. Για τον σκοπό αυτό απαιτείται σωστή χρήση των ερμηνευτικών μέσων (λεξάντες, φωτισμός, εφαρμογές, βίντεο κλπ) ώστε το θέμα της έκθεσης να «ζωντανεύει» και να δίνεται η ευκαιρία σε προσωπικές ερμηνείες.

- Σχεδιασμός και παραγωγή

Στην κατηγορία αυτή εξετάζονται τα φυσικά χαρακτηριστικά της έκθεσης, όπως τα μέσα και οι εφαρμογές που χρησιμοποιούνται, τα υλικά και τα χρώματα, ο φωτισμός, η χωροταξική οργάνωση. Τα χαρακτηριστικά αυτά επιλέγονται και σχεδιάζονται έτσι ώστε να εξυπηρετούν την κατάλληλη και ποιοτική παρουσίαση του θέματος, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες του κοινού, τον χώρο της έκθεσης αλλά και τον οικονομικό προϋπολογισμό του μουσείου.

- Εργονομία: άνεση, ασφάλεια και προσβασιμότητα

Η επιτυχία της έκθεσης εξαρτάται από μερικά πολύ απλά, αλλά όχι πάντοτε αυτονόητα, ζητήματα όπως η άνεση, η ασφάλεια, ο προσανατολισμός και η προσβασιμότητα. Οι στόχοι της έκθεσης επιτυγχάνονται πολύ πιο εύκολα όταν οι επισκέπτες νιώθουν πως αντιμετωπίζονται με σεβασμό, όταν δίνονται λύσεις για την κόπωση τους, όταν υπάρχει σήμανση και καθοδήγηση (όπου είναι απαραίτητο)

για την ροή την έκθεσης, όταν υπάρχει μέριμνα πρόσβασης και μετακίνησης για άτομα με κινητικές δυσκολίες.

Ορισμένες ενδείξεις «τελειότητας» μιας έκθεσης είναι οι εξής⁷⁶:

- Μια πτυχή της έκθεσης είναι καινοτόμα.
- Η έκθεση παρουσιάζει μια νέα άποψη ή καινούριες πληροφορίες πάνω σε ένα θέμα.
- Η έκθεση συνδυάζει και παρουσιάζει τα αντικείμενα με την υπάρχουσα γνώση με ελκυστικό τρόπο.
- Η έκθεση περιλαμβάνει καινοτόμες χρήσεις των μέσων, των υλικών και άλλων γραφιστικών στοιχείων.
- Η έκθεση κατορθώνει να δημιουργεί έναν προσωπικό, συναισθηματικό, εποικοδομητικό και αξιομνημόνευτο διάλογο.
- Η έκθεση προκαλεί αντιδράσεις στους θεατές που είναι ενδεικτικές μιας υπερβατικής εμπειρίας που τους αλλάζει τη ζωή.

Δ2. Το μεθοδολογικό πλαίσιο αξιολόγησης εκθέσεων της B. Serrell

Μία ακόμα πρόταση εξέτασης της αποδοτικότητας των εκθέσεων αποτελεί και το «πλαίσιο των άριστων κριτών» της Beverly Serrell, όπως το παρουσιάζει στο βιβλίο της «*Judging Exhibitions*». Η ίδια θέλει να διαφοροποιήσει το πλαίσιο αυτό από τις παραδοσιακές μεθόδους αξιολόγησης, από τις ανεξάρτητες κριτικές εκθέσεων και από τις οδηγίες και τις ενδείξεις τελειότητας της Αμερικανικής Ένωσης Μουσείων που προαναφέρθηκαν⁷⁷. Το «πλαίσιο των άριστων κριτών» είναι ένα μοναδικό εργαλείο τόσο για την διαδικασία όσο και για το προϊόν.⁷⁸ Υιοθετεί την ματιά του επισκέπτη και δεν στέκεται αποκλειστικά σε ζητήματα διαχείρισης του θέματος και του περιεχομένου, σε ζητήματα εκπαιδευτικά ή αισθητικά. Στόχος της δημιουργού είναι το εν λόγω εργαλείο να αποτελέσει εφαλτήριο ή καταλύτη σκέψεων.⁷⁹ Δεν επιδιώκει να αντικαταστήσει τις άλλες μεθόδους αξιολόγησης, αλλά να βοηθήσει στην εισαγωγή κοινά αποδεκτών και συγκεκριμένων κριτηρίων σύγκρισης.

⁷⁶ Στο ίδιο

⁷⁷ Serrell 2001, 17

⁷⁸ Teller 2007, 70

⁷⁹ Serrell 2001. 16

Τα κριτήρια στα οποία εστιάζουν οι «άριστοι κριτές» είναι τα εξής⁸⁰:

- Άνεση

Εξετάζεται αν ο χώρος της έκθεσης κάνει τον επισκέπτη να αισθάνεται άνετα, τόσο φυσικά, σωματικά όσο και ψυχολογικά. Παρατηρείται αν υπάρχουν άνετα σημεία όπου οι επισκέπτες μπορούν να κάνουν στάσεις για να ξεκουραστούν όπως επίσης αν ο φωτισμός, η θερμοκρασία και τα επίπεδα θορύβου είναι σε φυσιολογικά επίπεδα. Επιπρόσθετα εξετάζεται ο φυσικός και ο νοητικός προσανατολισμός καθώς και η απρόσκοπτη προσβασιμότητα όλων των επισκεπτών.

- Επάρκεια

Εξετάζεται αν η έκθεση κάνει τους επισκέπτες να νιώθουν πνευματικά επαρκείς για να την παρακολουθήσουν. Η επάρκεια έχει να κάνει με την νοητική άνεση των επισκεπτών. Οι κριτές παρατηρώντας τους επισκέπτες καταγράφουν τα επίπεδα κατανόησης καθώς και το αν λαμβάνουν τα συναισθηματικά και τα πνευματικά ερεθίσματα που επιδιώκει να μεταδώσει η έκθεση.

- Εμπλοκή

Μια πετυχημένη έκθεση καταφέρνει να κάνει τους επισκέπτες να εμπλακούν με το θέμα της. Οι κριτές παρατηρούν τη συμπεριφορά των επισκεπτών μέσα στην έκθεση, τον χρόνο και τον ρυθμό της επίσκεψής τους, τις στάσεις τους, την ενεργή συμμετοχή τους όπου δίνεται αυτή η δυνατότητα και τα κατάλληλα οπτικά, ηχητικά, απτικά ερεθίσματα.

- Νόημα

Εξετάζεται αν οι επισκέπτες μπορούν να κάνουν προσωπικές συνδέσεις με τα αντικείμενα και τις έννοιες που πραγματεύεται η έκθεση, αν τις συγκρίνουν με αναμνήσεις ή παλαιότερες γνώσεις τους. Σημαντικό σημείο για την επιτυχία της έκθεσης είναι η δυνατότητα για τους επισκέπτες, εκτός από το να νιώσουν πνευματικά ικανοί και να εμπλακούν, να νιώσουν τους εαυτούς τους να αλλάζουν γνωστικά και συναισθηματικά όχι μόνο στιγμιαία ή όσο διαρκεί η εμπειρία της επίσκεψης αλλά και μακροπρόθεσμα.

- Ικανοποίηση

⁸⁰ Στο ίδιο

Συνολικά η εμπειρία της έκθεσης πρέπει να είναι ικανοποιητική. Είναι το αθροιστικό συμπέρασμα των προηγούμενων τεσσάρων κριτηρίων που καθορίζουν την εμπειρία της επίσκεψης. Εξετάζονται η γνώμη και τα συναισθήματα των επισκεπτών φεύγοντας από την έκθεση ενώ ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην εκπλήρωση των προσδοκιών ή σε ευχάριστες ανατροπές πιθανών προκαταλήψεων επί του θέματος.

Το «πλαίσιο των άριστων κριτών» που παρουσιάζει η Serrell έχει απλή εφαρμογή. Από έξι έως δέκα κριτές επισκέπτονται την έκθεση και παρατηρούν ή και συνομιλούν με τους επισκέπτες εστιάζοντας την παρατήρησή τους στα πέντε κριτήρια που προαναφέρθηκαν. Κάθε κριτήριο αντιστοιχεί σε 20 πόντους, οπότε συνολικά η άριστη έκθεση αντιστοιχεί σε 100. Για κάθε έλλειψη ή αρνητικό σχόλιο αφαιρούνται πόντοι και στο τέλος ο κάθε κριτής παρουσιάζει το αποτέλεσμα του. Τα αποτελέσματα του κάθε κριτή συγκρίνονται και συζητιούνται και έτσι εξάγονται συγκεκριμένα συμπεράσματα σχετικά με τους καθορισμένους τομείς.

Δ3. Προβληματισμοί για την χρησιμότητα της αξιολόγησης

Τα μεθοδολογικά εργαλεία αξιολόγησης εκθέσεων έχουν ιδιαίτερη σημασία καθώς προσπερνούν τις αόριστες κριτικές που απλώς παρουσίαζαν τις εκθέσεις και εστίαζαν στα θετικά τους στοιχεία. Ο στόχος τους είναι η κριτική αξιολόγηση του σχεδιασμού των εκθέσεων και των μέσων που αξιοποιήθηκαν όπως και η όσο το δυνατόν καλύτερη εκτίμηση της επίδρασης που είχαν στους επισκέπτες. Μια σπουδαία παράμετρος είναι ότι κρίνουν και αξιολογούν τις εκθέσεις υιοθετώντας την σκοπιά του επισκέπτη.

Το πιο δύσκολο εγχείρημα για τους εργαζόμενους σε ένα μουσείο είναι το να μπουν στη θέση του επισκέπτη είναι και αυτός είναι ίσως ένας από τους λόγους για τους οποίους συχνά οι αξιολογήσεις και οι κριτικές δεν είναι ιδιαίτερα καλοδεχούμενες. Ο Teller, στην αρχή του άρθρου του «Assessing Excellence in Exhibitions: Three Approaches», σημειώνει τα λόγια του Somerset Maugham: «Οι άνθρωποι ζητούν την κριτική, όμως θέλουν μόνο επιβράβευση». Με το σχόλιο αυτό θέλει να καταδείξει πως οι εργαζόμενοι στα μουσεία, οι σχεδιαστές, οι μουσειολόγοι, οι επιμελητές νιώθουν πως απειλείται η αυθεντία και η ικανότητά τους στην παραγωγή εκθέσεων. Επίσης, επιφυλακτικά στη δημοσίευση αξιολογήσεων είναι αρκετές φορές και τα ίδια τα μουσεία, επειδή τυχόν αρνητικά

συμπεράσματα ή σχόλια ίσως να έχουν να κάνουν με την οργάνωση και τη φιλοσοφία τους. Είναι δύσκολο να δεχτούν την κριτική, να προχωρήσουν σε αυτοκριτική και να πραγματοποιήσουν μια στροφή 180 μοιρών στην πορεία τους. Τέλος, πρακτικά προβλήματα για την διεξαγωγή αξιολογικών ερευνών, τόσο κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού όσο και μετά τα εγκαίνια της έκθεσης, είναι το οικονομικό κόστος και η κοπιαστική και εξειδικευμένη εργασία που απαιτείται. Τα συγκεκριμένα προβλήματα είναι ακόμα μεγαλύτερα για τα μουσεία της χώρας μας.

Παρόλα αυτά, οι μελέτες αξιολόγησης είναι απαραίτητες για τον σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και των εκθέσεων. Είναι σημεία αναφοράς και βελτίωσης για μελλοντικές δράσεις αφού δίνουν τη δυνατότητα στον οργανισμό να κατανοήσει καλύτερα τους επισκέπτες και τους μη επισκέπτες και να ανοίξει επικοινωνιακό διάλογο μαζί τους. Όλο το φάσμα των μουσειακών δραστηριοτήτων απαιτεί μακροχρόνιο σχεδιασμό, σημαντικά οικονομικά κονδύλια και σκληρή δουλειά. Η αξιολόγηση των δραστηριοτήτων αυτών, εντέλει, αυξάνει τις πιθανότητες ο κόπος, ο χρόνος και το χρήμα πολλών ανθρώπων να βρουν την ανταπόκριση που τους αξίζει.

Δ4. Στάδια αξιολόγησης εκθέσεων

Η αξιολόγηση στο μουσειακό περιβάλλον καλείται να εξετάσει τις εκθέσεις, τα προγράμματα⁸¹ και την αποτελεσματικότητα των μηνυμάτων και των ερμηνευτικών προσεγγίσεων τους⁸² σε σχέση με το κοινό στο οποίο απευθύνονται. Το μοντέλο της αξιολόγησης που έχει αναπτυχθεί και χρησιμοποιείται σήμερα έχει στηριχθεί σε μοντέλα και μεθόδους που χρησιμοποιούνται στην εκπαίδευση, στην ανθρωπολογία, στην κοινωνιολογία, στην ψυχολογία καθώς και στην διοίκηση επιχειρήσεων⁸³ και το μάρκετινγκ⁸⁴.

Η διαδικασία της αξιολόγησης μιας έκθεσης, ενός εκπαιδευτικού προγράμματος ή ενός μεμονωμένου εκθέματος ενός μουσείου συμβαδίζει συνήθως χρονικά με το στάδιο ανάπτυξης του αντικειμένου της αξιολόγησης. Τέσσερα είναι

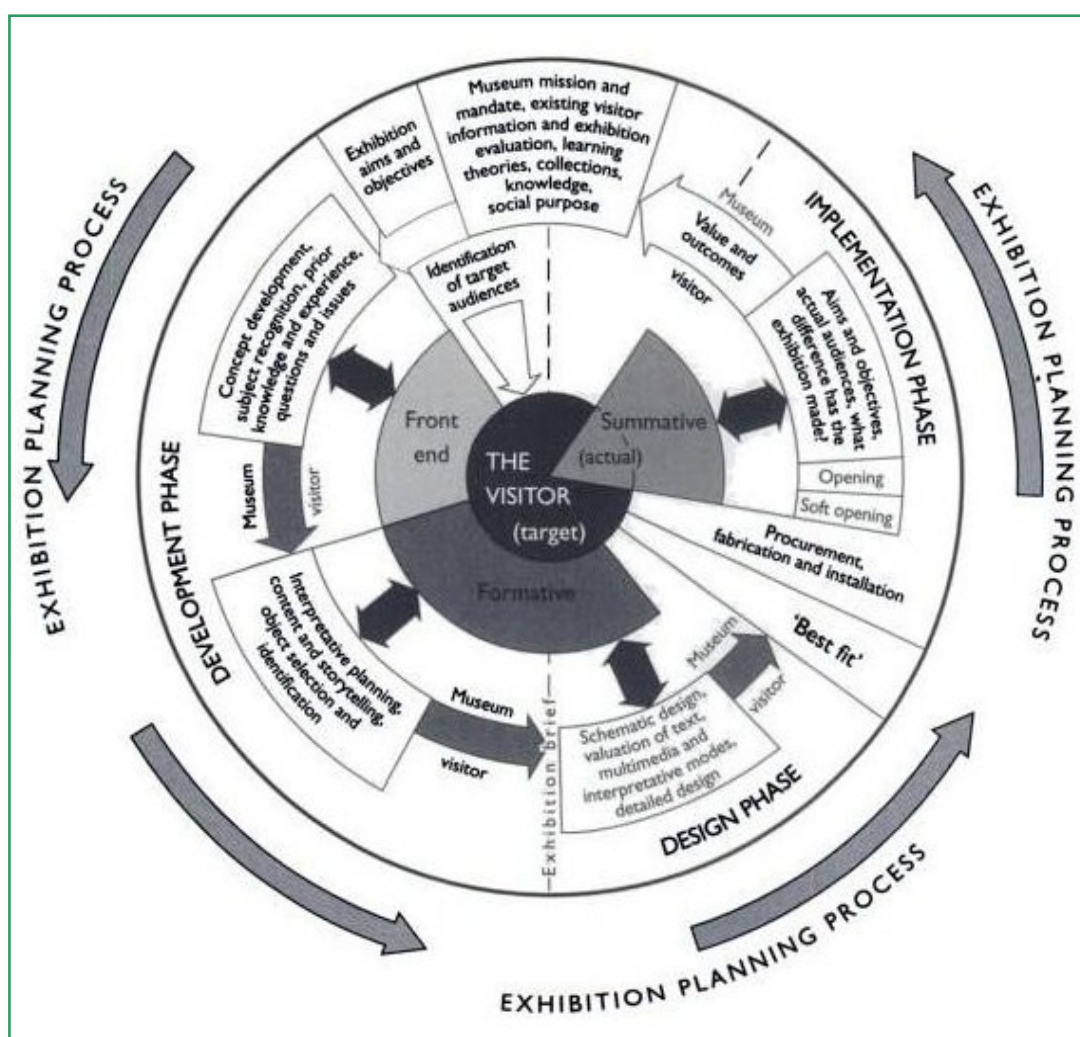
⁸¹ Οικονόμου 2003, 98

⁸² Exhibition evaluation explained, on-line στη διεύθυνση:
<http://australianmuseum.net.au/Exhibition-Evaluation/>

⁸³ Μουσουρή 1999, 58 και Οικονόμου 2003, 101

⁸⁴ Borum 1996, 216 και McManus 2009,8

τα βασικά στάδια της αξιολόγησης: η προκαταρκτική, η διαμορφωτική, η διορθωτική και η συνολική αξιολόγηση. Ας σημειωθεί πως σε ορισμένες περιπτώσεις, η διορθωτική και η συνολική αξιολόγηση δεν αναγνωρίζονται ως ξεχωριστά στάδια⁸⁵ διότι είναι παρόμοιες μελέτες και διενεργούνται και οι δύο αφού έχει ανοίξει η έκθεση ή η εκπαιδευτική δραστηριότητα στο κοινό. Ωστόσο η διαφορά τους έγκειται στους σκοπούς που επιτελεί η καθεμία αλλά και στον τρόπο με τον οποίο αξιοποιούνται τα αποτελέσματά τους. Η ένταξη της αξιολόγησης στα διάφορα στάδια του σχεδιασμού και της παραγωγής της έκθεσης αποδίδεται σχηματικά στην εικόνα 13.

Εικόνα 13: Ο κύκλος της αξιολόγησης εκθέσεων (Grewcock 2001, 45)

⁸⁵ Βλ. Μουσουρή 1999, Οικονόμου 2003, Lord & Dexter Lord 2001

Πιο αναλυτικά, τα τέσσερα στάδια αξιολόγησης, οι σκοποί που το κάθε ένα επιτελεί, καθώς και οι μέθοδοι και οι τεχνικές που προτιμούνται σε κάθε στάδιο είναι οι εξής:⁸⁶

Δ4.1: Προκαταρκτική αξιολόγηση (Front- end evaluation)

Η προκαταρκτική αξιολόγηση διενεργείται πριν από τον σχεδιασμό μιας έκθεσης ή ενός προγράμματος. Συμπίπτει με το πρωταρχικό στάδιο σύλληψης της ιδέας ή του θέματος μιας μουσειακής δραστηριότητας και χρησιμοποιείται για να ανιχνεύσει αν οι υποθέσεις που έκαναν οι δημιουργοί και οι σχεδιαστές όντως συμπίπτουν με το ενδιαφέρον και τις προσδοκίες του κοινού, την προηγούμενη γνώση και άποψη για το συγκεκριμένο θέμα ή ιδέα. Επίσης, το συγκεκριμένο είδος αξιολόγησης ενδείκνυται για να εξεταστεί η καταλληλότητα διαφόρων εκθεσιακών μέσων (κείμενα, αντικείμενα, πολυμεσικά και διαδραστικά εκθέματα κ.α.) ώστε να εξυπηρετούν το θέμα της έκθεσης αλλά και να τους αφήνει περιθώρια για περαιτέρω αναζήτηση και ερμηνεία. Με λίγα λόγια, τα αποτελέσματα της προκαταρκτικής αξιολόγησης δίνουν την δυνατότητα στην ομάδα εργασίας να δει την έκθεση από την σκοπιά των επισκεπτών⁸⁷ και να εντοπίσει εγκαίρως προβλήματα ή ασάφειες.

Οι στόχοι της προκαταρκτικής αξιολόγησης είναι:

- η συγκρότηση της ταυτότητας του όλου εγχειρήματος γενικά
- η κατανόηση της πρότερης γνώσης και του ενδιαφέροντος που έχει το δυνητικό κοινό της δραστηριότητας κυρίως σε σχέση με τη κεντρική ιδέα
- η εξέταση θεωριών σχετικά με τα συμπεριφορά των επισκεπτών και την μάθηση
- η σκιαγράφηση των αναγκών του κοινού και πως αυτές μπορούν να ικανοποιηθούν

⁸⁶ Exhibition evaluation explained, on-line στη διεύθυνση:
<http://australianmuseum.net.au/Exhibition-Evaluation/>

⁸⁷ Μουσούρη 1999, 72

- η συλλογή πληροφοριών σχετικά με το κοινό και η καταγραφή προτεινόμενων ιδεών που θα βοηθήσουν στην περαιτέρω λήψη αποφάσεων.

Οι μέθοδοι που συχνότερα χρησιμοποιούνται στην προκαταρκτική αξιολόγηση είναι:

- μικρές ομάδες συζήτησης
- ερωτηματολόγια
- αδόμητες και ημιδομημένες συνεντεύξεις
- άτυπες συζητήσεις
- διαδικτυακές έρευνες
- Νοητικοί χάρτες⁸⁸

Δ4.2: Διαμορφωτική αξιολόγηση (Formative evaluation)

Η διαμορφωτική αξιολόγηση λαμβάνει χώρα κατά τη διάρκεια της παραγωγής και της ανάπτυξης της έκθεσης. Είναι πολύ χρήσιμη για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την σαφήνεια των ιδεών και των εννοιών που παρουσιάζονται σε συγκεκριμένα τμήματα ή μέσω συγκεκριμένων εκθεμάτων της έκθεσης. Εξετάζει την καταλληλότητα της γλώσσας που χρησιμοποιήθηκε στα κείμενα, τον γραφικό σχεδιασμό⁸⁹, τον νοητικό και φυσικό προσανατολισμό στην έκθεση. Πολύ σπουδαία είναι επίσης η συμβολή της διαμορφωτικής αξιολόγησης στον σχεδιασμό διαδραστικών και πολυμεσικών εκθεμάτων που συνήθως είναι ακριβά και στηρίζονται σε ψηφιακές τεχνολογίες. Μέσω της διαμορφωτικής αξιολόγησης μπορεί να βελτιωθεί ο σχεδιασμός και το περιβάλλον χρήσης των εφαρμογών αυτών για να είναι όσο το δυνατόν πιο προσιτές και εύκολες για όλους τους επισκέπτες.

Πολύ συχνά, σε αυτό το στάδιο αξιολόγησης χρησιμοποιούνται πρόχειρες μακέτες (mock-ups⁹⁰) ή αρχικά σχέδια εκθεμάτων τα οποία χρησιμοποιούν οι

⁸⁸ Hooper – Greenhill E., Mousouri T. 2001α, 4, 2001β, 3,
Γκαζή, Α. - Νικηφορίδου Α. & Μουσσούρη Θ., 2004α, 82,
Γκαζή, Α. - Νικηφορίδου Α. & Μουσσούρη Θ 2004β, 195

⁸⁹ Οικονόμου 2003, 108

⁹⁰ Exhibition evaluation explained, on-line στη διεύθυνση:
<http://australianmuseum.net.au/Exhibition-Evaluation/>

επισκέπτες που συμμετέχουν στην έρευνα και η εμπειρία τους είναι αυτή που κατευθύνει την ομάδα εργασίας στη βελτίωση ή στην ολοκληρωτική αντικατάσταση κάποιας ενότητας ή εκθέματος. Δεδομένου ότι η διαμορφωτική αξιολόγηση εντάσσεται στο στάδιο της ανάπτυξης μιας έκθεσης, τα ευρήματά της είναι εύκολο να ενσωματωθούν στην τελική μορφή της έκθεσης.⁹¹

Συνοπτικά, οι στόχοι της διαμορφωτικής αξιολόγησης είναι:

- η εξέταση του αν και κατά πόσο είναι αποτελεσματική η μετάδοση συγκεκριμένων μηνυμάτων από το υπό εξέταση εγχείρημα
- η παραγωγή του τελειότερου, στα όρια του εφικτού, αποτελέσματος
- η ευκαιρία παρατήρησης και κατανόησης της διαδικασίας άτυπης μάθησης και επικοινωνίας

Για την επίτευξη αυτών των στόχων, πολύ χρήσιμες είναι οι εξής μέθοδοι:

- μικρά δείγματα κοινού που δοκιμάζουν τα αντικείμενα της έρευνας
- ημι-δομημένες συνεντεύξεις
- απλή ή συμμετοχική παρατήρηση
- μικρές ομάδες συζήτησης

Δ4.3: Διορθωτική αξιολόγηση (remedial evaluation)

Η διορθωτική αξιολόγηση συνήθως διενεργείται αμέσως μετά από τα εγκαίνια μιας έκθεσης ή ενός προγράμματος και ειδικά αν δεν έχει προηγηθεί το στάδιο της διαμορφωτικής αξιολόγησης, οπότε η ομάδα εργασίας εξετάζει αν υπάρχουν λάθη σχεδιασμού ή προβλήματα λειτουργίας στην έκθεση και επεμβαίνουν για να γίνουν οι βελτιώσεις και οι τροποποιήσεις που απαιτούνται. Η διορθωτική αξιολόγηση ασχολείται κυρίως με τα φυσικά και αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά μιας έκθεσης (ο φωτισμός, η τοποθέτηση των επικεφαλίδων, το μέγεθος των γραμμάτων, είσοδοι και έξοδοι κ.ά.), αλλά εξετάζει και τον ψυχολογικό παράγοντα, δηλαδή τον αποπροσανατολισμό, τον συνωστισμό των επισκεπτών, την παροχή δυσβάσταχτου όγκου πληροφοριών, τη κούραση, την κοινωνική συναναστροφή κ.ά.

Οι στόχοι της διορθωτικής αξιολόγησης είναι:

⁹¹ Exhibition evaluation explained, on-line στη διεύθυνση:
<http://australianmuseum.net.au/Exhibition-Evaluation/>

- ο έλεγχος του αν η δραστηριότητα ή το πρόγραμμα υπό εξέταση λειτουργεί σωστά
- ο καθορισμός των απαραίτητων διορθώσεων
- η βελτίωση της βραχυπρόθεσμης και μακροπρόθεσμης αποτελεσματικότητας της έκθεσης στους επισκέπτες
- η δυνατότητα μιας πρώτης κατανόησης της χρήσης του προγράμματος από τους επισκέπτες

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται κυρίως σε αυτό το στάδιο είναι:

- συμμετοχική ή απλή παρατήρηση
- άτυπη συζήτηση με τους επισκέπτες
- φύλλα καταγραφής εντυπώσεων
- έρευνα κοινού και συνεντεύξεις

Δ4.4: Ολική αξιολόγηση (summative evaluation)

Η ολική αξιολόγηση, όπως μαρτυρά και το όνομά της, εξετάζει την αποτελεσματικότητα του ολοκληρωμένου εγχειρήματος της ομάδας εργασίας και διεξάγεται αφού έχει ανοίξει η έκθεση στο κοινό, όχι απαραίτητα αμέσως μετά τα εγκαίνια όπως η διορθωτική αξιολόγηση. Τα αποτελέσματα της ολικής αξιολόγησης δίνουν τη δυνατότητα ελέγχου της αποτελεσματικότητας των μηνυμάτων και την εμπειρία της συνολικής επίσκεψης ή χρήσης του προγράμματος. Εξετάζεται η συμπεριφορά των επισκεπτών, η κίνησή τους στον χώρο, η αλληλεπίδρασή τους με τα εκθέματα, ποια σημεία ή εκθέματα συγκεντρώνουν περισσότερο το ενδιαφέρον των επισκεπτών και τελικά αν οι επισκέπτες έμειναν ικανοποιημένοι από την επίσκεψή τους.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, η ολική αξιολόγηση στοχεύει⁹²:

- στην ανατροφοδότηση (feedback) πληροφοριών σχετικά με τον βαθμό επίτευξης των στόχων της έκθεσης
- στην εξέταση της συνολικής λειτουργίας της μουσειακής δραστηριότητας, πώς την αξιοποιούν οι επισκέπτες, τι μαθαίνουν από αυτή
- στην παροχή συγκριτικών στοιχείων και νέων υποθέσεων έρευνας

⁹² Exhibition evaluation explained, on-line στη διεύθυνση:
<http://australianmuseum.net.au/Exhibition-Evaluation/>

- στη βελτίωση του σχεδιασμού των μελλοντικών εγχειρημάτων
- στον εντοπισμό των προβλημάτων που συναντούν οι επισκέπτες χρησιμοποιώντας εκθέματα, δραστηριότητες
- στην καταγραφή επιτυχημένων στρατηγικών και σχεδιασμών
- στον προσδιορισμό της σχέσης του κόστους παραγωγής και απόδοσης τους προγράμματος

Κάποιες από τις πολλές μεθόδους που χρησιμοποιούνται συνδυαστικά για την διεξαγωγή της ολικής αξιολόγησης είναι⁹³:

- Μεγάλης κλίμακας έρευνα κοινού (ερωτηματολόγια)
- Παρατηρήσεις για να υπολογιστεί το ενδιαφέρον των επισκεπτών, η αποτελεσματικότητα του προγράμματος να προσελκύσει και να διατηρήσει το ενδιαφέρον του κοινού
- Σε βάθος συνεντεύξεις
- Κριτική αξιολόγηση/εκτίμηση
- Κριτικές από τον τύπο ή από κριτικούς εκθέσεων
- Καταγραφή επισκεψιμότητας

Δ5: Μέθοδος έρευνας αξιολόγησης της έκθεσης «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά»

Σε αυτό το σημείο, θα αναφερθούμε πιο συγκεκριμένα στα μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για την διεξαγωγή της έρευνας αξιολόγησης της έκθεσης «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού. Με γνώμονα τον κοινωνικό, πολιτιστικό, επικοινωνιακό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα της μουσειακής έκθεσης και των φαινομένων διάδρασης, άτυπης μάθησης και δόμησης νέων εμπειριών που λαμβάνουν χώρα κατά την επίσκεψη σε αυτή, επιλέχθηκε κυρίως η ποιοτική έρευνα (qualitative research) ως η καταλληλότερη μέθοδος για την εξαγωγή επαρκέστερων συμπερασμάτων. Χρησιμοποιήθηκε επίσης, συνδυαστικά, ποσοτική έρευνα μικρότερης κλίμακας, κυρίως για την καταγραφή δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος.

Ενώ η ποσοτική ανάλυση χρησιμεύει στην καταγραφή γενικών τάσεων και επικρατέστερων απόψεων, η ποιοτική έρευνα είναι περισσότερο περιγραφική και

⁹³ Exhibition evaluation explained, on-line στη διεύθυνση:
<http://australianmuseum.net.au/Exhibition-Evaluation/>

«ερμηνευτική». Ασχολείται με τον τρόπο με τον οποίο γίνεται κατανοητός ο κοινωνικός κόσμος, αποσκοπεί στην παραγωγή σφαιρικής αντίληψης με έμφαση σε «ολιστικές» μορφές επεξήγησης.⁹⁴ Η χρήση της συγκεκριμένης μεθοδολογίας δίνει στον ερευνητή τη δυνατότητα να εξετάζει μεμονωμένες περιπτώσεις ή γεγονότα σε βάθος και να αναζητά τις εξαιρέσεις, τις διαφοροποιήσεις από τις γενικές τάσεις.⁹⁵

Έτσι, στα πλαίσια της παρούσας μελέτης, στο επίκεντρο έρχεται η έρευνα της ξεχωριστής εμπειρίας κάθε επισκέπτη και διευκολύνεται η περιγραφή της. Η σε βάθος εστίαση στις προσωπικές εμπειρίες και απόψεις μειώνει τον αριθμό του δείγματος χωρίς να αλλοιώνεται ωστόσο η ποιότητα των αποτελεσμάτων. Ο συνδυασμός της ποιοτικής και της ποσοτικής έρευνας εξασφαλίζει καλύτερη κατανόηση των ιδιαιτεροτήτων της κάθε περίπτωσης σε σύγκριση με τον γενικό κανόνα⁹⁶, την επικρατούσα άποψη.

Τα επιμέρους μεθοδολογικά εργαλεία έρευνας που χρησιμοποιήθηκαν για την καταγραφή της επίσκεψης και της άποψης του κοινού ήταν η παρατήρηση και τα ερωτηματολόγια. Για μια πιο εμπειριστατωμένη άποψη, που συνέβαλε στην περιεκτικότερη καταγραφή της συμπεριφοράς των επισκεπτών αλλά και στη σύνταξη του ερωτηματολογίου, πραγματοποιήθηκε μια κοινή ημιδομημένη συνέντευξη με την κα. Αλεξάνδρα Νικηφορίδου και με τον κο. Γιάννη Πασχαλίδη. Τα στοιχεία αυτής της συνέντευξης αξιοποιήθηκαν και για την καλύτερη ανάλυση των δεδομένων από την παρατήρηση και τα ερωτηματολόγια.

Ακολουθούν σύντομες πληροφορίες σχετικά με το κάθε μεθοδολογικό εργαλείο και στοιχεία για την εφαρμογή τους στην έρευνα αξιολόγησης της έκθεσης «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά».

Δ5.1. Παρατήρηση

Η μέθοδος της συμμετοχικής παρατήρησης προέρχεται από τον χώρο των ανθρωπολογικών και εθνογραφικών επιστημών όπου χρησιμοποιήθηκε για έρευνες πεδίου⁹⁷. Ο όρος «παρατήρηση» αναφέρεται στη συστηματική καταγραφή γεγονότων, συμπεριφορών και αντικειμένων στο κοινωνικό πλαίσιο που επιλέχθηκε

⁹⁴ Βλ. Mason 2003, 20-21

⁹⁵ Diamond 1999, 23

⁹⁶ Στο ίδιο.

⁹⁷ Kawulich 2005

προς μελέτη⁹⁸. Το πλεονέκτημα που προσφέρει η παρατήρηση, και ιδιαίτερα η συμμετοχική παρατήρηση, είναι η αποφυγή της αποκοπής των υπό εξέταση φαινομένων από το ευρύτερο «φυσικό»⁹⁹ πλαίσιο τους, από το οποίο μπορεί να επηρεάζονται άμεσα.¹⁰⁰

Το εργαλείο αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο όταν εξετάζονται οι διαδράσεις, οι συμπεριφορές και τα νοήματά τους σε καθημερινά κοινωνικά πεδία¹⁰¹ και προτιμάται από τις εκ των υστέρων αναφορές των ατόμων σε αυτές μέσα από ερωτηματολόγια ή συνεντεύξεις που είναι διάσημες μέθοδοι για την ασυμφωνία μεταξύ των λεγομένων και της πραγματικότητας.¹⁰² Ωστόσο, πολύ συχνά τα μεθοδολογικά αυτά εργαλεία χρησιμοποιούνται συμπληρωματικά προς χάριν της εγκυρότητας.¹⁰³

Η συμμετοχική παρατήρηση είναι μια μορφή παρατήρησης κατά την οποία ο παρατηρητής συμμετέχει στο φαινόμενο ή στην ομάδα τα μέλη της οποίας παρατηρεί, προσπαθεί δηλαδή να γίνει μέλος της ομάδας¹⁰⁴. Η θέση του παρατηρητή και ο βαθμός συμμετοχής του όμως ενέχει τον κίνδυνο ο παρατηρητής να επηρεάζεται από την υπό παρατήρηση κατάσταση, να γίνεται μεροληπτικός και άρα αναξιόπιστος. Άλλο ένα πρόβλημα έχει να κάνει με την ηθική της παρατήρησης, δηλαδή αν τα αντικείμενα της παρατήρησης γνωρίζουν την ιδιότητα του παρατηρητή, που σε μερικές περιπτώσεις είναι και συμμετέχων σε δραστηριότητες της ομάδας.

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της παρατήρησης για να είναι πιο εύκολο να υιοθετηθεί και να καταγραφεί η οπτική του επισκέπτη. Η θέση του παρατηρητή που επιλέχθηκε είναι αυτή του «παρατηρητή ως συμμετέχοντος», του παρατηρητή δηλαδή που δεν λαμβάνει μέρος στην δραστηριότητα αλλά η θέση του ως ερευνητή είναι γνωστή στους συμμετέχοντες¹⁰⁵. Κατά την παρατήρηση επιδιώχθηκε αρχικά οι επισκέπτες να αναφέρουν τις σκέψεις και τις απόψεις τους

⁹⁸ Στο ίδιο.

⁹⁹ Mason 2003, 138

¹⁰⁰ Jorgensen 1989, 19

¹⁰¹ Βλ. Mason 2003, 135-137

¹⁰² Robson 2007, 368

¹⁰³ Mason 2003, 139 και Robson 2007, 370

¹⁰⁴ Kawulich 2005 και Robson 2007, 372

¹⁰⁵ Robson 2007, 379

ενώ έβλεπαν την έκθεση και τα επιμέρους εκθέματα. Όμως, ορισμένοι επισκέπτες ήταν επιφυλακτικοί και δυσκολεύονταν να εκφράσουν την εμπειρία τους και για τον λόγο αυτό χρησιμοποιήσαμε την απλή, διακριτική παρατήρηση.

Δ5.2: Ερωτηματολόγια

Τα ερωτηματολόγια είναι μια πολύ συνηθισμένη μέθοδος έρευνας και στηρίζεται στην αντιπροσωπευτική δειγματοληψία¹⁰⁶. Τα ερωτηματολόγια, ως είδος δειγματοληπτικής έρευνας, αξιοποιούνται για περιγραφικούς σκοπούς αλλά και για να ερμηνεύσουν υπό μελέτη φαινόμενα¹⁰⁷. Στα ερωτηματολόγια περιλαμβάνονται κλειστού τύπου ερωτήσεις, όπου ο ερωτώμενος επιλέγει προκαθορισμένες από τον ερευνητή ερωτήσεις, και ερωτήσεις ανοιχτού τύπου ή ανάπτυξη, στις οποίες ο ερωτώμενος καλείται να εκφραστεί ελεύθερα.

Στην διεξαγωγή της παρούσας έρευνας, τα ερωτηματολόγια αξιοποιήθηκαν συνδυαστικά με την παρατήρηση. Περιείχαν κλειστού και ανοιχτού τύπου ερωτήσεις ενώ και στην αρχή υπήρχε μια ομάδα ερωτήσεων δημογραφικού χαρακτήρα. (φύλο, ηλικία, ασχολία, κ.λπ)¹⁰⁸. Οι τρόποι που χορηγήθηκε το ερωτηματολόγιο ήταν δύο¹⁰⁹: οι αποκρινόμενοι συμπλήρωσαν μόνοι τους τις απαντήσεις (αυτό- συμπλήρωση), οι ερωτήσεις τέθηκαν στους συμμετέχοντες υπό μορφή πρόσωπο με πρόσωπο συνέντευξης και τα ερωτηματολόγια συμπληρώνονταν από τη γράφουσα σύμφωνα με τα λεγόμενά τους.

Δ5.3: Συνέντευξη

Κατά τη μέθοδο της συνέντευξης, ο ερευνητής θέτει ερωτήσεις και καταγράφει τις απαντήσεις των αποκρινόμενων. Υπάρχουν διάφοροι τύποι συνεντεύξεων που εξαρτώνται τόσο από την οργάνωση του κορμού των ερωτήσεων και την ευελιξία της συζήτησης, όσο και από τη δυνατότητα ελεύθερης απάντησης ή επιλογής προκαθορισμένης απάντησης στην περίπτωση της πρόσωπο με πρόσωπο συνέντευξη που προαναφέρθηκε προηγουμένως¹¹⁰.

¹⁰⁶ Στο ίδιο, 270

¹⁰⁷ Στο ίδιο, 276

¹⁰⁸ Βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ, 17-24

¹⁰⁹ Στο ίδιο, 277

¹¹⁰ Βλ. Robson 2007, 319-320

Η κοινή συνέντευξη της κας. Νικηφορίδου και του κου. Πασχαλίδη είχε τα χαρακτηριστικά της ημι-δομημένης συνέντευξης¹¹¹ καθώς είχε προκαθορισμένες ερωτήσεις¹¹², αλλά η διατύπωση και η διάταξή τους ήταν ευέλικτη και καθοριζόταν από την πορεία της συζήτησης και των απαντήσεων των ερωτωμένων.

* * *

Στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας, ακολουθεί η έρευνα αξιολόγησης της έκθεσης «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού, για την διενέργεια της οποίας λήφθηκαν υπόψη οι έννοιες και τα θεωρητικά ζητήματα που αναφέρθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια. Αρχικά, αναφέρονται πληροφορίες σχετικά με το Ίδρυμα και τη φιλοσοφία του, παρουσιάζεται η δομή της έκθεσης, η ταυτότητα της έρευνας και τέλος, καταγράφονται τα στοιχεία σχετικά με την άποψη των επισκεπτών όπως προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων.

¹¹¹ Στο ίδιο, 321

¹¹² Βλ. ΠΑΡΑΤΗΜΑ Ι, 4-5

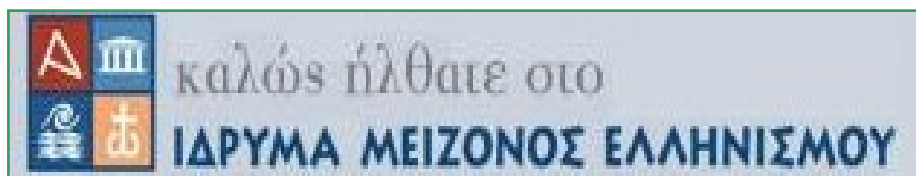
Β' ΜΕΡΟΣ
ΕΡΕΥΝΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ
«ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΓΟΡΑ» ΤΟΥ ΙΜΕ

Ε. ΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ «ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ»

Ε1: Το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Στόχοι και Σκοποί

Το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού (ΙΜΕ) ιδρύθηκε το 1993. Είναι Νομικό

Εικόνα 14: Λογότυπο Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού
(<http://www.ime.gr/fhw/index.php?lg=1>)

Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου με κοινωνική, πολιτιστικό, μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα και έχει έδρα στην Αθήνα. Το ΙΜΕ αποτέλεσε όραμα,

δημιουργήθηκε και χρηματοδοτήθηκε από την οικογένεια του Λάζαρου Εφραίμογλου, ο οποίος είναι ο πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος.

Πρωταρχικοί στόχοι του ΙΜΕ είναι «αφενός η παρουσίαση της ελληνικής ιστορίας από τους πρώτους αιώνες έως σήμερα, αξιοποιώντας σύγχρονα τεχνολογικά μέσα, και αφετέρου η καταγραφή, μελέτη και έκθεση της παρουσίας του Ελληνισμού στον εκτός Ελλάδας γεωγραφικό χώρο»¹¹³. Η φιλοσοφία αυτή αποβλέπει στην πραγματοποίηση των βασικών σκοπών του, που όπως αναφέρεται και στον δικτυακό τόπο του Ιδρύματος είναι: να διατηρήσει ζωντανή την ιστορική μνήμη και την ελληνική παράδοση, να κάνει συνειδητή την οικουμενική διάσταση του ελληνισμού, να προβάλει τη συμβολή του στην εξέλιξη του πολιτισμού, έτσι ώστε το παρελθόν να αποτελέσει σημείο αναφοράς για τη διαμόρφωση του παρόντος και του μέλλοντος και να εμπνευστεί και πάλι η σύγχρονη σκέψη από το ελληνικό πνεύμα.¹¹⁴ Οι σκοποί αυτοί επιτυγχάνονται με τις εξής δραστηριότητες:

- Την οργάνωση Ιστορικού και Πολιτιστικού Κέντρου με θέμα τον Μείζονα Ελληνισμό, η προβολή των εκθεμάτων του οποίου βασίζεται στην αξιοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας.

¹¹³ On-line στη διεύθυνση: <http://www.ime.gr/fhw/index.php?lg=1&state=pages&id=81>

¹¹⁴ On-line στη διεύθυνση: <http://www.ime.gr/fhw/index.php?lg=1&state=pages&id=80>

- Τη διοργάνωση συνεδρίων, σεμιναρίων και προβολών και την παραγωγή έντυπων εκδόσεων και υλικού σε ηχητικές, οπτικές ή άλλες αποτυπώσεις της σύγχρονης τεχνολογίας, με περιεχόμενο επιστημονικό ή εκπαιδευτικό που σχετίζεται με τους σκοπούς του Ιδρύματος.
- τη διαχείριση της ιστορικής και πολιτιστικής πληροφορίας μέσα από την έρευνα, τη συγγραφή και επιμέλεια κειμένων, τη συλλογή υλικού τεκμηρίωσης, τη λειτουργία Φωτοθήκης, Βιβλιοθήκης, Τμήματος Γενεαλογίας κ.ά.
- Την οργάνωση ερευνητικών προγραμμάτων και ομάδων εργασίας σε σχέση με το αντικείμενο αυτό.
- Την οργάνωση και υποστήριξη μαθημάτων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων και μεταπτυχιακών σπουδών για το Μείζονα Ελληνισμό για Έλληνες και ξένους.
- Τη θεσμοθέτηση, προκήρυξη και χορήγηση οικονομικών ενισχύσεων για την προώθηση ερευνών και μελετών που σχετίζονται με τους σκοπούς του Ιδρύματος.¹¹⁵

Αξίζει να υπογραμμιστεί πως το ΙΜΕ είχε εξαρχής δώσει το στίγμα του πρωτοποριακού του χαρακτήρα που στηρίζεται στις δυνατότητες που παρέχουν η ψηφιακή ανάπτυξη και οι νέες τεχνολογίες. Από πολύ νωρίς, η διοίκηση του ΙΜΕ αξιοποίησε το Διαδίκτυο και παρουσίασε στην ελληνική και τη διεθνή κοινότητα τους πρώτους ελληνικούς κόμβους ιστορικού περιεχομένου. Αυτό δεν ήταν παρά μόνο η αρχή σε μια σειρά προγραμμάτων που εμπλουτίστηκαν ή εκπονήθηκαν στη συνέχεια, ιδιαίτερα στο Κέντρο Πολιτισμού «Ελληνικός Κόσμος», ένα συγκρότημα κτηρίων που βρίσκεται στην οδό Πειραιώς, στον παλιά βιομηχανική ζώνη της Αθήνας.

¹¹⁵ Στο ίδιο

Ε2: Το Κέντρο Πολιτισμού «Ελληνικός Κόσμος»

Εικόνα 15: Το κτήριο του Κέντρου Πολιτισμού «Ελληνικός Κόσμος»
(<http://www.ime.gr/cosmos/popup.php?imgFile=./cnt/photos/EK.jpg>)

Ο «Ελληνικός Κόσμος» (ΕΚ), το Κέντρο Πολιτισμού του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού (εικ. 15), αποτελεί ένα υπερσύγχρονο Πολιτιστικό Κέντρο και μουσείο που ξεχωρίζει για τα πρωτοποριακά προγράμματά του. Βρίσκεται στον παλαιό βιομηχανικό άξονα

Αθήνας-Πειραιά, «εκεί όπου η μνήμη συναντά

τη νεότερη ταυτότητα της πόλης, και η αρχιτεκτονική του χαρακτηρίζει την οδό Πειραιώς»¹¹⁶. Ο ΕΚ στεγάστηκε στο παλαιό εργοστάσιο της ΒΙΟΣΩΛ το οποίο μετασκευάστηκε «σε ένα υπερσύγχρονο, ζωντανό μουσείο που επιδιώκει να γίνει πηγή μάθησης και να ανταποκριθεί στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας της γνώσης».¹¹⁷

Ο χώρος του ΕΚ εγκαινιάστηκε το 1998 και με την πάροδο των χρόνων αυξήθηκαν τόσο τα κτήρια όσο και οι δραστηριότητες του. Το Μάρτιο του 2006 ολοκληρώθηκε το κτήριο που στεγάζει το τελειότερο, αυτή τη στιγμή, σύστημα Εικονικής Πραγματικότητας (Virtual Reality) η «Θόλος», χωρητικότητας 130 ατόμων (εικ. 16). Δύο χρόνια αργότερα, στις 20 Μαρτίου 2008 εγκαινιάστηκε το «ΘΕΑΤΡΟΝ», ένα κτήριο πολλαπλών χρήσεων, χωρητικότητας 1.100 ατόμων. Με κύρια χαρακτηριστικά την πολυμορφικότητα και την ευελιξία

¹¹⁶ On-line στη διεύθυνση: <http://www.ime.gr/cosmos/index.php?id=1&m=1&lg=#>

¹¹⁷ On-line στη διεύθυνση: <http://www.ime.gr/fhw/index.php?lg=1&state=pages&id=82>

φιλοδοξεί να στεγάσει τη σύγχρονη ελληνική καλλιτεχνική έκφραση, φιλοξενώντας τις πιο απαιτητικές, από άποψη διάταξης χώρου και τεχνολογικού εξοπλισμού, παραγωγές· από θεατρικές και χορευτικές παραστάσεις έως εκθέσεις αλλά και συνέδρια.

Ο ΕΚ είναι ένας πολυχώρος με όλη τη σημασία της λέξης, καθώς οι επισκέπτες όλων των ηλικιών μπορούν να απασχοληθούν με μια πλειάδα δραστηριοτήτων όπως:

- Διαδραστικές εκθέσεις
- Περιηγήσεις Εικονικής Πραγματικότητας
- Εκπαιδευτικά προγράμματα
- Συνέδρια
- Θεατρικές παραστάσεις
- Εστία κυβερνοχώρου (Internet Café)
- Προβολή ντοκιμαντέρ
- Καλλιτεχνικές εκδηλώσεις

Εικόνα 16: Η «Θόλος»
(http://www.tholos254.gr/images/tour_02_bg.jpg)

Με τη δημιουργία του Κέντρου Πολιτισμού «Ελληνικός Κόσμος», το ΙΜΕ, υλοποιεί ένα από τα βασικά οράματα των Ιδρυτών του: τη δημιουργία ενός πρωτότυπου πολιτιστικού χώρου το οποίο «επικοινωνεί» με τους επισκέπτες του μέσα από τις δραστηριότητες και τα προγράμματα που παρουσιάζει και τους δίνει τη δυνατότητα να βιώσουν την ελληνική ιστορία και τον πολιτισμό με τρόπο μοναδικό. Ο «Ελληνικός Κόσμος» δεν αποτελεί μουσείο με τη συμβατική έννοια του όρου, αφού τις αίθουσες με τ' αγάλματα έχουν αντικαταστήσει τα διαδραστικά εκθέματα και οι πλέον πρωτοποριακές εφαρμογές της σύγχρονης τεχνολογίας¹¹⁸, που επιτρέπουν στους επισκέπτες να έχουν μια ζωντανή και άμεση σχέση με το εκθεσιακό αντικείμενο¹¹⁹.

¹¹⁸ On-line στη διεύθυνση: <http://www.ime.gr/cosmos/index.php?id=9&m=1&s=9&lg=>

¹¹⁹ Σπυρτούνιας 2007, 184

ΣΤ. Η ΕΚΘΕΣΗ «ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΓΟΡΑ»

ΣΤ1. Λίγα λόγια για την έκθεση

Η έκθεση του ΙΜΕ «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» εγκαινιάστηκε στις 26 Μαρτίου 2007¹²⁰. Επίκεντρό της έχει τις αξίες που γεννήθηκαν στην Αρχαία Αγορά

Εικόνα 17: Το λογότυπο της έκθεσης
(<http://www.fhw.gr/exhibitions/agora/index.html>)

της Αθήνας και διαμόρφωσαν τη σύγχρονη πολιτική σκέψη: την ελευθερία, τη δικαιοσύνη, την παιδεία, την ισονομία, την ελευθερία του λόγου, την κοινωνικότητα και τη συνεισφορά στα κοινά. Με φυσικά εκθέματα και διαδραστικές εφαρμογές υψηλής τεχνολογίας

ενθαρρύνει τον ανοιχτό διάλογο, τον στοχασμό και την κριτική σκέψη ενώ παράλληλα καλεί

τους επισκέπτες να «συναντηθούν» με τις αξίες και τους θεσμούς που προαναφέρθηκαν, να προβληματιστούν και να αναλογιστούν την σημασία τους για τις σύγχρονες κοινωνίες.

Η έκθεση, καλύπτει κυρίως την κλασική και την πρώιμη ελληνιστική περίοδο, περίπου από τον 5ο έως τον 3ο αι. π.Χ., και ζωντανεύει την οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πνευματική πραγματικότητα της πόλης των Αθηνών εκείνης της εποχής. Η σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν γίνεται μέσω της διάστασης της παγκόσμιας και διαχρονικής κληρονομιάς που άφησε η πολύπλευρη δραστηριότητα της Αγοράς. Από την Αθήνα της κλασικής περιόδου στην Ευρώπη της Αναγέννησης και του Διαφωτισμού και στο νέο ελληνικό κράτος, από τη μεταρρύθμιση του Κλεισθένη στην Αμερικανική και τη Γαλλική Επανάσταση, οι ιδέες, οι αξίες και θεσμοί που γεννήθηκαν στην Αρχαία Αγορά του «κλεινού άστεως» έχουν ενσωματωθεί στους θεσμούς του μοντέρνου κόσμου.

Η έκθεση περιλαμβάνει ψηφιακά διαδραστικά εκθέματα, οπτικοακουστικές παραγωγές (ιστορικά, ηχητικά-κινηματογραφικά ντοκουμέντα, προφορικές μαρτυρίες, αρχειακό υλικό), αντίγραφα αντικειμένων (μαρτυρίες της λειτουργίας

¹²⁰ On-line στη διεύθυνση: <http://www.fhw.gr/exhibitions/agora/index.html>

του δημοκρατικού πολιτεύματος τόσο στην Αρχαιότητα όσο και στο νεότερο κόσμο), μακέτες, κείμενα (ιστορικά, λογοτεχνικά, θεατρικά, νομικά, κείμενα διανοητών κ.ά.) χάρτες, φωτογραφίες, έγγραφα, αναπαραγωγές έργων τέχνης κ.ά.¹²¹

Ο λόγος της έκθεσης συμπληρώνεται από τον λόγο των επισκεπτών, καθώς αρκετά εκθέματα του δίνουν την δυνατότητα να καταθέσουν γραπτά ή προφορικά την άποψή τους. Επιπλέον, πολλές από τις δραστηριότητες της έκθεσης προτρέπουν στην ομαδική ενασχόληση προάγοντας έτσι την κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ των επισκεπτών. Με άλλα λόγια καλείται να συμμετάσχει στην έκθεση και όχι απλά να την δει, όπως επισήμανε στην συνέντευξη η κα. Νικηφορίδου¹²².

ΣΤ2. Στόχοι της έκθεσης

Η έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά», που λειτουργεί συμπληρωματικά με τα προγράμματα Εικονικής Πραγματικότητας της «Θόλου», έχει τρεις βασικούς στόχους:¹²³

- να παρουσιάσει στοιχεία των θεσμών που λειτουργούσαν στο φυσικό και διανοητικό περιβάλλον της Αρχαίας Αγοράς της Αθήνας,
- να ζωντανέψει μπροστά στα μάτια του επισκέπτη πτυχές της κοινωνικής, πολιτικής και πνευματικής πραγματικότητας της πόλης των Αθηνών, την εποχή που συγκροτούνταν κτηριακά η Αγορά,
- να ενθαρρύνει τους επισκέπτες να προσεγγίσουν τις ιδέες, τις αξίες και τα ιδεώδη που γεννήθηκαν στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας και να αναλογιστούν τη σημασία τους για τις σύγχρονες κοινωνίες.

ΣΤ3. Μουσειογραφικός σχεδιασμός και περιεχόμενο της έκθεσης

Ο μουσειογραφικός σχεδιασμός της έκθεσης επιδιώκει να αναπαραγάγει την αίσθηση της Αγοράς. Οι ενότητες της έκθεσης αναπτύσσονται «ανοιχτά» μέσα στο χώρο, γύρω από δύο κεντρικά πολυμεσικά εκθέματα, τα οποία λειτουργούν και ως «χώροι συγκέντρωσης και συνδιαλλαγής» των επισκεπτών, σαν «μικρές πλατείες»

¹²¹ On-line στη διεύθυνση: <http://www.fhw.gr/cosmos/index.php?id=60&m=2&s=12&lk=287&lg=>

¹²² ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 7

¹²³ On-line στη διεύθυνση: <http://www.fhw.gr/exhibitions/agora/index.html>

όπως χαρακτηριστικά είπε η κα Νικηφορίδου. Τα δύο αυτά κέντρα καταγράφουν το μεν την κτηριακή ανάπτυξη και το δε τον πνευματικό οργανισμό που έλαβε χώρα στην Αγορά, υποδηλώνοντας την σχέση παραλληλίας και εξάρτησης μεταξύ τους, όπως σχολίασε ο κος Πασχαλίδης.

Ως προς το περιεχόμενο, ο επισκέπτης συναντά συνδυασμό συμβατικών και ψηφιακών εκθεμάτων. Αναλυτικότερα η έκθεση περιλαμβάνει¹²⁴:

- ψηφιακά διαδραστικά εκθέματα,
- οπτικοακουστικές παραγωγές (ιστορικά ντοκουμέντα, ηχητικά-κινηματογραφικά ντοκουμέντα, προφορικές μαρτυρίες, αρχειακό υλικό),
- αντίγραφα αντικειμένων (μαρτυρίες της λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος τόσο στην Αρχαιότητα όσο και στο νεότερο κόσμο),
- κείμενα (ιστορικά, λογοτεχνικά, θεατρικά, νομικά, κείμενα διανοητών κ.ά.)
- μακέτες,
- χάρτες,
- φωτογραφίες,
- έγγραφα,
- αναπαραγωγές έργων τέχνης κ.ά.

ΣΤ4. Η δομή της έκθεσης

Η έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» διακρίνεται σε δύο εισαγωγικές ενότητες, τέσσερις βασικές ενότητες του κυρίου θέματος και στην ενότητα του επιλόγου¹²⁵. Σημαντικό ρόλο στην πορεία της έκθεσης διαδραματίζει μια εμβόλιμη ενότητα μεταξύ της εισαγωγής και του κυρίως θέματος, η ενότητα του «περιβάλλοντος χώρου».

Πιο αναλυτικά:

Εισαγωγή Α: Στην πρώτη εισαγωγική ενότητα με τίτλο «Η πόλη μιλάει για την Αγορά...» ο επισκέπτης καλωσορίζεται στον χώρο της έκθεσης και ενημερώνεται εξ αρχής και σαφώς για το τι θα συναντήσει στη συνέχεια. Το κείμενο της εισαγωγής προτρέπει να «μιλήσουμε για τους θεσμούς και τις ιδέες που γεννιούνται στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας, την εποχή που για πρώτη φορά διαμορφώνονται οι

¹²⁴ On-line στη διεύθυνση: <http://www.fhw.gr/cosmos/index.php?id=60&m=2&s=12&lk=287&lg=>

¹²⁵ On-line στη διεύθυνση: <http://www.fhw.gr/exhibitions/agora/>

θεμελιώδεις αρχές των σύγχρονων κοινωνιών» και συνεχίζει αναφέροντας τους στόχους και την ελπίδα της έκθεσης στο χώρο της «να δημιουργηθεί μια “νέα” αγορά ιδεών για τις πολιτείες του νεότερου κόσμου». Το κείμενο της πρώτης ενότητας ολοκληρώνεται με πληροφορίες σχετικά με τον χρόνο και τον τόπο της Αρχαίας Αγοράς καθώς και με τις συνθήκες που επικρατούσαν εκεί και εξετάζονται στην έκθεση. Η Αρχαία Αγορά οριοθετείται στην σημερινή Αθήνα, αριστερά από τον πεζόδρομο της οδού Ανδριανού, όπου χτυπούσε η καρδιά της πόλης. Αποτελούνταν

Εικόνα 18: Η πρώτη εισαγωγική ενότητα της έκθεσης

από δημόσια κτήρια και τόπους λατρείας, εργαστήρια κ.α., όπου στεγάζονταν οι σημαντικότερες διοικητικές, δικαστικές, οικονομικές, δημόσιες, θρησκευτικές και εμπορικές δραστηριότητες της πόλης. Ο χώρος της Αγοράς άρχισε να παίρνει δημόσιο χαρακτήρα και έγινε το διοικητικό κέντρο της πόλης την εποχή του Σόλωνα και του Κλεισθένη, τον 6 αι. π.Χ.

Μεγάλη σημασία στην εμπύθιση του επισκέπτη στο κλίμα της Αρχαίας Αγοράς έχει ο χώρος και ο ήχος που πλαισιώνουν την εμπειρία της πρώτης εισαγωγικής ενότητας. Το δάπεδο και οι τοίχοι είναι καλυμμένοι με αεροφωτογραφίες της Αγοράς των Αθηνών σήμερα ενώ παράλληλα ακούγονται μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις Αθηναίων και τουριστών οι οποίοι μιλούν για την Αγορά, ποια είναι η σημασία της σήμερα, ποιες δραστηριότητες λάμβαναν χώρα στην Αρχαία Αγορά κ.λπ.(εικ. 18)

Εισαγωγή Β: Η δεύτερη εισαγωγική ενότητα ασχολείται με τις ανασκαφές που έφεραν στο φως την Αρχαία Αγορά και τους ανθρώπους που πήραν μέρος σε αυτές και τιτλοφορείται «Η ανασκαφή του κέντρου της περιωνύμου πόλεως... η ενδοξοτάτη των ανασκαφικών ερευνών!». Μέσα από αποσπάσματα του αρχείου της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών, δημοσιεύσεις της εν Αθήναις

Αρχαιολογικής Εταιρείας, υπουργικά ψηφίσματα, νομοθετικά διατάγματα καθώς και δημοσιεύματα εφημερίδων της εποχής αποδίδεται το ιστορικό των απαλλοτριώσεων, της ανασκαφής καθαυτής που ξεκίνησε το δεύτερο μισό του 19^{ου} αι, συνεχίστηκε με την βοήθεια της Αμερικάνικης Σχολής τον 20^ο και ολοκληρώθηκε με την αναστήλωση της Στοάς του Αττάλου και τη λειτουργία του Μουσείου της Αγοράς το 1956. Οι εργασίες ήταν δύσκολες, δαπανηρές και χρονοβόρες αφού, εκτός των πρακτικών και οικονομικών προβλημάτων, μεσολάβησε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, οπότε οι εργασίες της ανασκαφής διακόπηκαν.

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στους «Έλληνες πρωτεργάτες», αρχαιολόγους του 19^{ου} αι. που αντιλήφθηκαν την αρχαιολογική σημασία του χώρου της Αγοράς όπως επίσης και στους «Αμερικάνους πρωταγωνιστές» χωρίς την πρωτοβουλία, την τεχνογνωσία και την οικονομική ενίσχυση των οποίων δεν θα ήταν δυνατό το έργο των απαλλοτριώσεων, των ανασκαφών και των αναστηλώσεων.

Η ενότητα αυτή επίσης διαθέτει τρεις μακέτες που αποδίδουν σχηματικά την εξέλιξη των ανασκαφών κατά την πάροδο των χρόνων.

Ενότητα «περιβάλλοντος χώρου»: Η ενότητα αυτή, σύμφωνα με τα λεγόμενα της κας Νικηφορίδου¹²⁶, αποτελεί το ένα από τα δύο νοητά κέντρα της έκθεσης γύρω από το οποίο αναπτύσσονται οι ενότητες του κυρίως θέματος, η κάθε μία από τις οποίες εξετάζει μια πτυχή δραστηριοτήτων των πολιτών στην Αρχαία Αγορά. Σε αυτή την ενότητα, με τίτλο «Στο κέντρο της αρχαίας πόλης...», δεσπόζει ένα ψηφιακό διαδραστικό έκθεμα που αποτελείται από τρεις οθόνες αφής και δύο μεγάλες επιφάνειες προβολής.(εικ. 19) Οι επισκέπτες έχουν την δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα σε τρεις περιόδους λειτουργίας της Αρχαίας Αγοράς, από τον 5^ο μέχρι τον 10^ο αι. π.Χ., και να μάθουν πληροφορίες για τα κτήρια και τους θεσμούς που αναπτύχθηκαν κατά το χρονικό διάστημα που επέλεξαν. Πρόκειται για ένα έκθεμα που βοηθά την κοινωνική αλληλεπίδραση καλώντας τους επισκέπτες να σταθούν γύρω του και να εξερευνήσουν από κοινού την κτηριακή και ιδεολογική εξέλιξη της Αγοράς ανά τους αιώνες. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται μια πρώτη εντύπωση της αγοράς, όπου ευνοούνται η συνομιλία και η ανταλλαγή απόψεων.

¹²⁶ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 9-10.

Κεντρικό σημείο της ενότητας αλλά και της έκθεσης λοιπόν, είναι η χρονική αναπαράσταση της εξέλιξης της αγοράς που ουσιαστικά αντικατοπτρίζει και την εξέλιξη της πολιτείας της οποίας είναι κέντρο.

Η συγκεκριμένη ενότητα πλαισιώνει όλες

τις υπόλοιπες ενότητες του **Εικόνα 19: Το έκθεμα «Στο κέντρο της Αρχαίας Πόλης»** κυρίως θέματος καθώς σε κάθε μία υπάρχει παραπομπή στο διαδραστικό έκθεμα, ώστε ο επισκέπτης να επιστρέψει, αν θέλει, για να εξετάσει περισσότερες πληροφορίες για τα κτήρια και τις δραστηριότητες που αναφέρονται στις επόμενες ενότητες.

1^η Ενότητα: Η πρώτη ενότητα του κυρίως θέματος της έκθεσης έχει τίτλο «Για την καλή τύχη των Αθηναίων» και αναφέρεται στις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη που ουσιαστικά οδήγησαν στην δημιουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος και από τότε το κέντρο της πόλης θεωρείται η Αγορά. Εισάγοντας δέκα νέες φυλές, ο Κλεισθένης επεδίωξε να ενδυναμώσει το συναίσθημα του «συνανήκειν» και για αυτό εκείνη την περίοδο πολλά θρησκευτικά κτήρια χτίστηκαν για να υπογραμμίσουν την κοινή καταγωγή και την κοινή πίστη των Αθηναίων.

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τόσο ψηφιακά, διαδραστικά εκθέματα όσο και συμβατικά. Ένας μεγάλος πίνακας αφής (smart board) ταξιδεύει τον επισκέπτη από την Αθήνα του σήμερα, στην Αθήνα του Κλεισθένη για να δει σε ποιο δήμο και σε ποια φυλή θα ανήκε τότε, αναλόγως με την περιοχή όπου ζει σήμερα. Το ενδιαφέρον κεντρίζει μια παραπομπή για την ενότητα «...Έτσι που κανένας να μην νικάει τον άλλο», όπου ο επισκέπτης μπορεί να κληρωθεί δικαστής. Το οπτικοακουστικό έκθεμα «Μεταξύ μύθου και ιστορίας» αφηγείται τους μύθους του

Θησέα και του Κέκροπα, μύθοι οι οποίοι προσέδιδαν κύρος σε θεσμούς και επιβεβαίωναν πως οι Αθηναίοι ήταν πραγματικά αυτόχθονες με κοινούς προγόνους. Επίσης, ο επισκέπτης διαβάζει για τον «μυθικό γενάρχη» Ίωνα σε αποσπάσματα από την ομώνυμη τραγωδία του Ευριπίδη και από τις «Σφήκες» του Αριστοφάνη.

Τέλος με αντίγραφα σκευών και νομισμάτων εμπνευσμένα από ευρήματα στον χώρο της Αγοράς γίνεται μια μικρή αναφορά στην οικονομική και εμπορική δραστηριότητα των πολιτών και των τεχνιτών που είχαν τα εργαστήρια τους στον χώρο της Αγοράς.

2^η Ενότητα: Η δεύτερη ενότητα της έκθεσης με τίτλο «Ποιος θέλει να αγορεύσει;» επικεντρώνεται στο δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου, ένα από τα θεμέλια του δημοκρατικού πολιτεύματος, στην τέχνη της ρητορικής, στη φιλοσοφία. Ο χώρος

της ενότητας αυτής εσκεμμένα θυμίζει χώρο συνάθροισης στην Αρχαία Αγορά, μια πλατεία. Στο κέντρο της πλατείας δεσπόζει μια ελιά (εικ. 20), σύμβολο της Αρχαίας Αθήνας, γύρω από την οποία «ακούγονται» οι απόψεις των επισκεπτών σχετικά με ζητήματα ελευθερίας λόγου, κ.ά., υπό τη μορφή χαρτιών που κρέμονται από τα κλαδιά της. Το συγκεκριμένο έκθεμα με μια μεταφορά που αντηχεί τις συζητήσεις των Αρχαίων Αθηναίων στην Αγορά, καλεί του επισκέπτες να συμμετάσχουν σε έναν δημόσιο διάλογο. Η μεταφορά αυτή συνεχίζεται και στο βήμα που είναι διαμορφωμένο δεξιά από την ελιά, ενώ πίσω του σε έναν μεγάλο τοίχο μπορεί κανείς να διαβάσει εν συντομία τη ζωή και τα έργα οκτώ ρητόρων και φιλοσόφων, του Λυσία, του Ισοκράτη,

Εικόνα 20: Το έκθεμα της Ελιάς

του Αισχίνη, του Δημοσθένη, του Σωκράτη, του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη και του Ζήνωνα.

Επίσης, στην ενότητα αυτή εξετάζεται η εξέλιξη και η προσαρμογή της έννοιας της ελευθερίας του λόγου στις σύγχρονες κοινωνίες με τις μορφές της ελευθερίας

του τύπου, της πληροφόρησης μέσω της τηλεόρασης και του διαδικτύου, κ.ά. Μέσα από ένα ψηφιακό έκθεμα με οθόνες αφής ο επισκέπτης μπορεί να επισκεφθεί διαδικτυακούς συνδέσμους που μιλούν για την ελευθερία του λόγου, αλλά και παρέχουν σύγχρονα πεδία συζήτησης.

Τέλος, οι έννοιες που πραγματεύεται η ενότητα, παρουσιάζονται σε ένα οπτικοακουστικό έκθεμα που περιλαμβάνει σκηνές από ταινίες, λόγια μεγάλων ανδρών όπως του Βολτέρου, εδάφια από την διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και την βιντεοσκοπημένη άποψη της κας Άννας Ψαρούδα Μπενάκη, πρώην προέδρου της Βουλής.

3^η Ενότητα: Στην τρίτη ενότητα ο επισκέπτης μαθαίνει για άλλο ένα θεμελιώδες χαρακτηριστικό της αθηναϊκής δημοκρατίας, την ισότητα των πολιτικών

δικαιωμάτων και την λαϊκή κυριαρχία.

Όπως πληροφορεί και ο τίτλος της ενότητας «Σύμφωνα με τη γνώμη της Βουλής και του Δήμου», ο επισκέπτης πληροφορείται για τις μεθόδους δίκαιης εκπροσώπησης των πολιτών στην Βουλή και για το μέτρο του οστρακισμού.

Πιο συγκεκριμένα, σε αυτή την ενότητα

Εικόνα 21: Το έκθεμα «Δημόσια πρόσωπα μιλούν για τους θεσμούς των δημοκρατικών πολιτευμάτων»

εντάσσεται το δεύτερο νοηματικό και χωροταξικό κέντρο της έκθεσης, σύμφωνα με την κα. Νικηφορίδου¹²⁷. Αυτό είναι το οπτικοακουστικό έκθεμα «Δημόσια πρόσωπα μιλούν για τους θεσμούς των δημοκρατικών πολιτευμάτων τότε και σήμερα» μπροστά από το οποίο είναι τοποθετημένες καρέκλες όπου οι επισκέπτες μπορούν

¹²⁷ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 10

να καθίσουν, να ξεκουραστούν και να ακούσουν τη γνώμη 13 δημόσιων προσώπων από το χώρο της πολιτικής, της δημοσιογραφίας, της δικαιοσύνης και της διανόησης. Ανάμεσά σε αυτά τα πρόσωπα είναι ο Λάζαρος Εφραίμογλου, η Ντόρα Μπακογιάννη, ο Σεραφείμ Φυντανίδης, ο Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος και άλλοι. (εικ. 21)

Απέναντι από αυτό το έκθεμα βρίσκεται ακόμα ένας μεγάλος πίνακας αφής όπου ο επισκέπτης μπορεί να βρει πληροφορίες για την λειτουργία της Αρχαίας Βουλής και να μάθει αν πληροί τα κριτήρια ώστε να εκλεγεί και αυτός βουλευτής.

Δεξιά από το έκθεμα της λειτουργίας της βουλής, ο επισκέπτης διαβάζει για το μέτρο του οστρακισμού, ένα μέτρο που εφάρμοσε ο Κλεισθένης. (εικ. 22) Σύμφωνα

Εικόνα 22: Το έκθεμα του «Οστρακισμού»

με αυτό, οι Αθηναίοι αποφασίζουν ποιοι συμπολίτες τους αποτελούν απειλή για την δημοκρατία και αναγράφοντας το όνομά τους σε ένα όστρακο τους στέλνουν σε δεκαετή εξορία. Το κείμενο του εκθέματος εμπλέκει τον επισκέπτη θέτοντάς

του το ερώτημα αν υπάρχουν στην εποχή

μας έστω και άτυπες μορφές οστρακισμού. Στην συνέχεια καλείται να ρίξει ένα όστρακο στη σχισμή που αντιστοιχεί σε διάσημους και άσημους αρχαίους Αθηναίους αφού έχει διαβάσει προσεκτικά την ιστορία του καθενός και τους θεωρεί απειλή για το πολίτευμα. Στην έννοια του οστρακισμού εντάσσονται και τα αντίγραφα οστράκων και δημόσιων αγγείων που υπάρχουν σε προθήκες.

Απέναντι από τον πάγκο του οστρακισμού, υπάρχει άλλο ένα έκθεμα ανάληψης ρόλων. Καλεί του επισκέπτες να μπουν στην θέση αθηναίων πολιτών που έχουν εκλεγεί στην εκκλησία του Δήμου και πρέπει να αποφασίσουν για υποθέσεις κληρονομιάς του βουλευτικού αξιώματος αλλά και για την αποπομπή ενός σπάταλου βουλευτή και να ψηφίσουν χρησιμοποιώντας φύλλα ελιάς. Στην συνέχεια ο επισκέπτης μπορεί να διαβάσει τι όντως έγινε στην υπόθεση κληρονομιάς, μια και είναι ιστορικά τεκμηριωμένα, και να δει και την έκβαση της υποθετικής περίπτωσης κατασπατάλησης περιουσίας.

4^η Ενότητα: Η τέταρτη ενότητα του κυρίως θέματος της έκθεσης ασχολείται με την νομική παράδοση της αρχαίας Αθήνας και με τη διαδικασία της δίκης. Ο Σόλων αναμόρφωσε το δικαστικό σύστημα και έδωσε αυξημένη εξουσία στα λαϊκά δικαστήρια στα οποία είχαν δικαίωμα να εκλέγονται δικαστές όλοι οι Αθηναίοι πολίτες. Την εποχή εκείνη αναπτύχθηκε η νομική σκέψη και οι ρήτορες δικανικών λόγων, οι αντίστοιχοι σημερινοί δικηγόροι. Τίτλος της ενότητας είναι «... Έτσι που ένας άδικα να μη νικάει τον άλλο.»

Ο θεσμός της δικαιοσύνης και η νομοθετική λειτουργία καθώς και η έννοια της ευνομίας, παρουσιάζονται σε μια προβολή βίντεο που, όπως και στην δεύτερη ενότητα, συνδυάζει σκηνές από ταινίες, και τις γνώμες του Κωνσταντίνου Δεσποτόπουλου, πρώην υπουργού Παιδείας και Ακαδημαϊκού, και του Χρήστου Γεραρή, επίτιμου προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Δίπλα από την προβολή βίντεο, σε έναν πάγκο, ο επισκέπτης διαβάζει για την διαδικασία της δίκης στην αρχαία Αθήνα. Αρχικά ένας «διαιτητής» καλούνταν να φέρει σε συμβιβασμό τις δύο εμπλεκόμενες πλευρές. Αν αυτό αποτύγχανε οριζόταν κανονική δικάσιμος όπου οι δύο πλευρές δικαιούνταν έναν λόγο και μια δευτερολογία. Οι πιο εύποροι μπορούσαν να προσλάβουν ρήτορες να γράψουν τους λόγους τους. Οι δικαστικές συνεδρίες διακρίνονταν σε ιδιωτικές και δημόσιες. Σημαντικό ρόλο σε μια δίκη είχε η κλεψύδρα, μια συσκευή που χρησιμοποιούνταν για την χρονομέτρηση των αγορεύσεων. Η κλεψύδρα γέμιζε με 6,4 λίτρα νερό και άρχιζε να αδειάζει όταν ξεκινούσε ο διάδικος την ομιλία του. Άδειαζε ακριβώς σε έξι λεπτά.

Έχοντας πληροφορηθεί για την διαδικασία της δίκης, ο επισκέπτης καλείται από ένα διαδραστικό ψηφιακό έκθεμα να ακούσει προηγούμενος επισκέπτες που επιχειρηματολόγησαν σε δύο υποθέσεις, ενώ έχει και τη δυνατότητα να ηχογραφήσει την δική του επιχειρηματολογία, που δεν πρέπει να υπερβαίνει τα έξι λεπτά.

Στης συνέχεια, στον επόμενο πάγκο, ο επισκέπτης ενημερώνεται για την διαδικασία της ετυμηγορίας των δικαστών οι οποίοι ψήφιζαν μυστικά χρησιμοποιώντας μπρούτζινα δισκία. Στο κέντρο των δισκίων υπήρχε ένας άξονας, που αν ήταν συμπαγής υποδήλωνε αθωωτική ψήφο ενώ αν ήταν τρυπημένος σήμαινε καταδίκη. Τα δισκία καταμετρώνταν και, ανάλογα με την πλειοψηφία, έβγαине η ετυμηγορία. Για ακόμα μία φορά ο επισκέπτης καλείται αν θέλει να παίξει τον ρόλο του δικαστή και να αποφασίσει υπέρ ή κατά δύο υποθέσεων, χρησιμοποιώντας χαρτιά με τις εικόνες των αθωωτικών ή των καταδικαστικών δισκίων.

Απέναντι από τον πάγκο την ετυμηγορίας, βρίσκεται μια κατασκευή που ουσιαστικά αναπαριστά την κληρωτίδα που χρησιμοποιούνταν για την επιλογή των δικαστών. Οι επισκέπτες που είχαν χρησιμοποιήσει το διαδραστικό έκθεμα του Κλεισθένη και είχαν βρει σε ποια φυλή ανήκαν μπορούν σε αυτό το έκθεμα να δουν αν θα κληρώνονταν δικαστές σύμφωνα με την διαδικασία που χρησιμοποιούνταν στην Αρχαία Αθήνα για την δίκαιη συμμετοχή των πολιτών στο δικαστικό σώμα.

Τέλος, στην ενότητα αυτή εντάσσεται και ένα βιντεοσκοπημένο απόσπασμα κωμωδίας που καυτηριάζει την περίφημη «δικομανία» των Αθηναίων οι οποίοι πραγματοποιούσαν στην Αγορά τόσες δίκες «όσες δεν εκδικάζουν όλοι οι άλλοι άνθρωποι μαζί» και μάλιστα δίπλα σε άλλες «πεζές» δραστηριότητες ή και συναθροίσεις για ψυχαγωγία και παιχνίδι όπως παρουσιάζει μια προθήκη με αντίγραφα παιχνιδιών που βρέθηκαν στις ανασκαφές τις Αρχαίας Αγοράς.

Επίλογος: Η τελευταία ενότητα της έκθεσης τιτλοφορείται «Από την Αρχαία Αγορά...» και στόχος της είναι ουσιαστικά να υπογραμμίσει πως τα πνευματικά και πολιτιστικά επιτεύγματα της Αρχαίας Αγοράς αποτελούν παγκόσμια κληρονομιά. Το κεντρικό έκθεμα της ενότητας είναι τρεις οθόνες αφής (εικ. 23) όπου ο επισκέπτης μπορεί να αναζητήσει τα ίχνη της Αρχαίας Αγοράς και των θεσμών που γεννήθηκαν

εκεί στην Αθήνα του σήμερα και σε άλλες μητροπόλεις του κόσμου. Έτσι ο επισκέπτης μπορεί να συμπληρώσει όπως θέλει τον τίτλο της ενότητας επιλέγοντας τα μονοπάτια που θα ακολουθήσει από την Αρχαία Αγορά.... :

Εικόνα 23: το έκθεμα «Ίχνη της Αρχαίας Αγοράς»

- «στο κέντρο της σύγχρονης πόλης», μαθαίνοντας στοιχεία για σημαντικά κτήρια στο κέντρο της Αθήνας καθώς και για το σημείο της Αρχαίας Αγοράς στον σύγχρονο ιστό της πόλης. Από την Αρχαία Αγορά...
- «στον αρχαιολογικό χώρο» όπου ο επισκέπτης βλέπει μια

φωτογραφική λήψη 360 μοιρών του χώρου της Αρχαίας Αγοράς όπως είναι σήμερα.

- «σε περιπάτους αναψυχής», επιλογή που δείχνει στον επισκέπτη ένα βίντεο τραβηγμένο στον αρχαιολογικό χώρο της Αγοράς.
- «στα 'ίχνη' της Αρχαίας Αγοράς και της αρχαίας δημοκρατίας στις μέρες μας, καθώς και στου 'τόπους' της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας της σύγχρονης εποχής», όπου ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να επισκεφθεί και να διαβάσει πληροφορίες για όλα τα κοινοβούλια του κόσμου, για τις Βουλές διαφόρων χωρών όπως Ελλάδα, Γαλλία, Καναδάς, Αυστρία, το κογκρέσο των Η.Π.Α. και πολλά άλλα ανώτατα διοικητικά όργανα και παγκόσμιους οργανισμού οι οποίοι έχουν ενστερνιστεί τις αξίες που γεννήθηκαν στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας.

Λίγο πριν από το τέλος κείμενα πληροφορούν για την σπουδαία σημασία του νερού στην Αρχαία Αγορά όπως επίσης και για τα όριά της που υποδηλώνονταν με στήλες που έφεραν την επιγραφή «Είμαι όρος της Αγοράς».Η τοποθέτηση του εν

λόγω κειμένου στο συγκεκριμένο σημείο στην πορεία της έκθεσης σηματοδοτούν και το όριο και τη λήξη της.

Η έκθεση ολοκληρώνεται με έναν πίνακα σημαντικών ημερομηνιών από τα τέλη του 7^{ου} π.Χ αι. έως τον 6^ο μ.Χ. αι. και την Αναγέννηση, οπότε ανακαλύπτονται τα αρχαία κείμενα και μαζί με αυτά και οι θεσμοί της αρχαίας Αθήνας. Η κλασική αρχαιότητα εξιδανικεύεται ενώ κατά τον 20ό αι. μ.Χ. αρχίζει η κριτική θεώρησή της.

Ζ. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα έρευνα αξιολόγησης πραγματοποιήθηκε κατά το δίμηνο Απριλίου Μαΐου 2011, τέσσερα χρόνια μετά το άνοιγμα της έκθεσης «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» στο κοινό, επομένως χαρακτηρίζεται ως ολική αξιολόγηση¹²⁸. Στην περίπτωση που τα αποτελέσματά της αξιοποιηθούν για βελτιώσεις και διορθωτικές κινήσεις στην έκθεση, τότε η έρευνα θα μπορούσε να θεωρηθεί και διορθωτική αξιολόγηση.

Πρόθεση της έρευνας αξιολόγησης ήταν η καταγραφή της συνολικής εντύπωσης των επισκεπτών κατά την επίσκεψή τους και της αίσθησης που είχαν κατά την έξοδό τους από αυτή. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα στόχευε στην εξέταση της επίτευξης των στόχων της έκθεσης και της κατανόησης των μηνυμάτων που εξέλαβαν οι επισκέπτες. Επίσης, ο πρωτοποριακός χαρακτήρας του ΙΜΕ και η καθιέρωση του ΕΚ ως «μοντέρνου μουσείου»¹²⁹ στα μάτια του κοινού, θεωρήθηκε πρόσφορο έδαφος και χρήσιμη αφορμή για να εξεταστεί η σχέση των επισκεπτών με τις νέες τεχνολογίες και τα διαδραστικά εκθέματα, οι προτιμήσεις και οι δυσκολίες τους.

Συγκεντρωτικά, οι στόχοι της έρευνας ήταν οι εξής:

- Καταγραφή των εντυπώσεων των επισκεπτών.
- Εξέταση εκπλήρωσης μηνυμάτων και στόχων της έκθεσης.
- Προσδιορισμός βαθμού αποδοχής και εξοικείωσης των επισκεπτών με τα νέα τεχνολογικά, πολυμεσικά εκθέματα της έκθεσης.

Ζ1. Τρόπος διεξαγωγής της έρευνας

Η παρούσα έρευνα αξιολόγησης της έκθεσης «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» διεξήχθη σε δύο φάσεις. Αρχικά, στις 11 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε η κοινή συνέντευξη με την κα. Αλεξάνδρα Νικηφορίδου και τον κο. Γιάννη Πασχαλίδη στον «Ελληνικό Κόσμο». Η συνέντευξη διήρκεσε μία ώρα και 20 λεπτά και το απομαγνητοφωνημένο υλικό ήταν σχεδόν 14 σελίδες κειμένου. Ο κορμός των ερωτήσεων και αποσπάσματα από τις απαντήσεις της συνέντευξης, τα οποία

¹²⁸ Βλ. κεφ. Ε, παράγραφο Ε3.4

¹²⁹ Μπούνια 2002, 24

χρησίμευσαν στην ανάλυση και τον σχολιασμό των δεδομένων, παρατίθενται στο Παράρτημα Ι¹³⁰.

Στην συνέχεια, η δεύτερη και κύρια φάση της έρευνας στόχευε στη παρατήρηση 20 επισκέψεων στην έκθεση και στη χορήγηση ερωτηματολογίων στα άτομα άνω των 15 ετών που συμμετείχαν στην παρατήρηση. Η φάση αυτή διήρκησε από τις 17 ως τις 30 Απριλίου. Στο διάστημα αυτό, οι παρατηρήσεις και η συμπλήρωση ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκαν σε έξι μέρες (17, 18, 20, 26, 29 και 30 Απριλίου) ενώ παρεμβλήθηκαν και οι μέρες αργίας του Πάσχα, οπότε το μουσείο παρέμεινε κλειστό (22-25 Απριλίου).

Η προσέγγιση των επισκεπτών γινόταν στην είσοδο της έκθεσης. Προσεγγίστηκαν 16 ομάδες ελεύθερων επισκεπτών και πέντε ελεύθεροι επισκέπτες και όλοι δέχτηκαν να συμμετάσχουν.

Έτσι καταγράφηκαν οι παρατηρήσεις 20 επισκέψεων. Από αυτές οι 14 συνδυάζουν και συμπλήρωση 19 ερωτηματολογίων από τα άτομα άνω των 15 ετών. Επίσης συμπληρώθηκαν δύο ερωτηματολόγια από ένα ζευγάρι επισκεπτών των οποίων η επίσκεψη δεν παρατηρήθηκε, διότι πραγματοποιούνταν παρατήρηση μιας άλλης ομάδας.

Σε αριθμούς, τα στοιχεία συμμετοχής μεταφράζονται ως εξής:

- 52 άτομα, (33 άνω των 15 ετών)
- 20 παρατηρήσεις (6 παρατηρήσεις, 14 παρατηρήσεις με ερωτηματολόγια)
- 19 ερωτηματολόγια (19 άτομα άνω των 15 ετών συμπλήρωσαν, 58% του συνόλου των ενήλικων επισκεπτών)

Πρέπει να γίνουν οι εξής επισημάνσεις: α) ο λόγος που έξι ομάδες ή επισκέπτες (ή αλλιώς 14 άτομα) δεν συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια ήταν η έλλειψη χρόνου διότι ακολουθούσε παράσταση στη Θόλο την οποία ήθελαν να παρακολουθήσουν και β) αν και αρχική επιδίωξη ήταν ουσιαστικά η συμμετοχική επίσκεψη, λόγω της απροθυμίας των επισκεπτών το σχέδιο αυτό απορρίφθηκε. Αρκεστήκαμε στην

¹³⁰ Βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 3-13

διακριτική παρατήρηση ώστε να μην επηρεαστεί αρνητικά ούτε στο ελάχιστο η εμπειρία της επίσκεψης των συμμετεχόντων.

Οι παρατηρήσεις είχαν να κάνουν με την καταγραφή των ενεργειών και της πορείας που ακολουθούσαν οι επισκέπτες πάνω στο «φύλλο παρατήρησης»¹³¹. Η πορεία σημειωνόταν με βέλη ενώ καταγράφονταν οι δραστηριότητες με τους εξής κωδικούς:

β= βλέπει (σημειωνόταν το αντικείμενο, π.χ. προθήκη, βίντεο κ.λ.π.)

δ= διαβάζει (σημειωνόταν το είδος ή ο τίτλος του κειμένου, π.χ. πληροφορίες ενότητας, λεζάντα, ρήτορες και φιλόσοφοι κ.λ.π.)

* = συμμετέχει σε διαδραστικό ή σε ανάληψης ρόλων έκθεμα

μ+ = μιλάει με άτομο (σημειωνόταν όσα από τα λεγόμενα υπήρχε δυνατότητα να καταγραφούν λόγω του θορύβου και της απόστασης μεταξύ ερευνήτριας και επισκέπτη)

μ-= μιλάει με ερευνήτρια (σημειωνόταν τα λεγόμενα και των δύο)

Δίπλα σε κάθε κωδικό σημειωνόταν η διάρκεια της κάθε δραστηριότητας σε λεπτά.

Τα ερωτηματολόγια¹³² χορηγούνταν στους ενήλικες επισκέπτες όταν ολοκλήρωναν την περιήγησή τους στην έκθεση. Οι περισσότεροι προτίμησαν να συμπληρώσουν μόνοι τους το ερωτηματολόγιο ενώ σε λιγότερες περιπτώσεις η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου πήρε τη μορφή συνέντευξης πρόσωπο με πρόσωπο. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων γινόταν είτε στην καφετέρια του ΕΚ, έξω από την έκθεση, είτε στα καθίσματα μπροστά από το έκθεμα «Δημόσια πρόσωπα μιλούν για τους θεσμούς των Δημοκρατικών πολιτευμάτων τότε και σήμερα».

¹³¹ Βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II, 15

¹³² ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III, 16-24

Η. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα συγκεντρωτικά στοιχεία και τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων των ερωτηματολογίων και των παρατηρήσεων. Για την καλύτερη διαχείριση του κειμένου, τα στοιχεία συνοδεύονται από ορισμένους πίνακες, όπως γίνονται συνεχείς παραπομπές στα αναλυτικά στοιχεία και στους πίνακες στατιστικών που παρουσιάζονται στο παράρτημα της παρούσας εργασίας. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV)

Η1. Ταυτότητα συμμετεχόντων και δημογραφικά στοιχεία.

- **Φύλο:** Οι γυναίκες αποτελούν το μεγαλύτερο κομμάτι των επισκεπτών της έκθεσης με ποσοστό 40%. Ακολουθούν τα παιδιά κάτω των 15 ετών με ποσοστό 37% και οι άνδρες με 23%. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 26 πίνακας 2) Συνεπώς οι γυναίκες που επισκέφθηκαν την έκθεση είναι σχεδόν διπλάσιες από τους άνδρες και σχεδόν ίσες με τα παιδιά. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 26 πίνακας 1)
- **Ηλικία:** η ηλικιακή ομάδα με τους περισσότερους εκπροσώπους είναι αυτή των παιδιών κάτω των 15 ετών με ποσοστό 36%. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 27 πίνακας 4) Ακολουθούν οι επισκέπτες με ηλικία από 35-44 χρονών με ποσοστό 31%. Γενικότερα υπάρχει εκπροσώπηση όλων των ηλικιακών ομάδων έως και 65 χρονών¹³³, η πλειονότητα των επισκεπτών όμως είναι μεταξύ 25 και 44 ετών. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 27 πίνακας 3). Συμπερασματικά, η έκθεση έχει κυρίως απήχηση στο νεανικό και μέσης ηλικίας κοινό.
- **Ομάδες επισκεπτών:** Η πλειονότητα των επισκεπτών ήταν σε ομάδες και μόνο πέντε άτομα επισκέφθηκαν μόνοι τους την έκθεση. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 28 πίνακας 5) Από τις 17 ομάδες που επισκέφθηκαν την έκθεση, οι 12 ήταν

¹³³ Δεν υπήρχαν επισκέπτες άνω των 65 χρονών στην έρευνα

οικογένειες¹³⁴ (75% των ομάδων) και τέσσερις ήταν παρέες¹³⁵ (25% των ομάδων) (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 28 πίνακας 6). Φαίνεται πως, όπως είχε δηλώσει και η κα. Νικηφορίδου στη συνέντευξη, η έκθεση προσελκύει περισσότερο τις οικογένειες. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I, 11)

- **Μορφωτικό επίπεδο:** Από τα στοιχεία του ερωτηματολογίου προκύπτει πως η συντριπτική πλειονότητα των ενήλικων επισκεπτών της έκθεσης είναι πάνω από το επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, οι περισσότερες απαντήσεις μοιράζονται μεταξύ των επιλογών «τριτοβάθμια εκπαίδευση» (47%) και «μεταπτυχιακό» (47%) . (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 30 πίνακας 9) Συνεπώς, σχεδόν το σύνολο των επισκεπτών είναι πολύ υψηλού μορφωτικού επιπέδου.
- **Απασχόληση:** Επίσης στα ερωτηματολόγια καταγράφηκαν τα επαγγέλματα των ενήλικων επισκεπτών. Οι απαντήσεις ήταν διάφορες. Αξίζει όμως να αναφερθεί πως τέσσερις από τους 19 ερωτηθέντες ήταν φοιτητές και τρεις εκπαιδευτικοί. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 30). Το στοιχείο αυτό προσδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα τόσο στον εκπαιδευτικό χαρακτήρα της έκθεσης όσο και στους λόγους επίσκεψης που θα δούμε στην συνέχεια.

Η2. Προσδοκίες από την έκθεση

- Αρκετοί είναι οι επισκέπτες που θεωρούν πως η επίσκεψή τους στην έκθεση είχε εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, εννέα από τους 19 αναφέρουν πως ένας από τους λόγους ήταν η μάθηση και ο εμπλουτισμός γνώσεων των ίδιων ή των παιδιών τους σχετικά με την Αρχαία Αγορά των Αθηνών. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 31). Σημαντικός λόγος επίσης είναι και η επίσκεψη στον ΕΚ για την Θόλο. Τέσσερα άτομα ανέφεραν στις απαντήσεις τους πως ήρθαν στον ΕΚ για κάποια παράσταση της Θόλου και αποφάσισαν να επισκεφθούν και την έκθεση. Τα άτομα αυτά περιλαμβάνονται μαζί με τις ομάδες τους

¹³⁴ Στην κατηγορία «οικογένειες» εντάσσονται όλοι οι συνδυασμοί ενηλίκων με παιδιά. Υπήρχαν γονείς με παιδιά (ένας ή δύο γονείς με ένα, δύο ή/και 3 παιδιά), μια θεία με τον ανιψιό της και μία γιαγιά με την εγγονή της.

¹³⁵ Ομάδες χωρίς παιδιά, όλοι τους ζευγάρια αντρών και γυναικών.

στις έξι παρατηρήσεις που δεν συνοδεύτηκαν από ερωτηματολόγια καθώς οι επισκέπτες βιάζονταν να μπουν στην προβολή της Θόλου.

- Οι επτά από τους 19 επισκέπτες που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο δηλώνουν πως έμαθαν για την έκθεση από κάποιο γνωστό τους, τέσσερεις από το διαδίκτυο ενώ τρεις είχαν επισκεφθεί οι ίδιοι ή τα παιδιά τους την έκθεση με εκπαιδευτικές ομάδες (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 31-32). Επομένως η πληροφόρηση για την έκθεση γίνεται κυρίως από στόμα σε στόμα και μέσω διαδικτύου. Αυτό επιβεβαιώνει τα λεγόμενα του κου. Πασχαλίδη πως το ΙΜΕ στηρίζεται στην αξιοποίηση της δυναμικής των εκθέσεων και της καλής του φήμης για την επικοινωνιακή πολιτική και τις μεθόδους προώθησης των δραστηριοτήτων του (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I, 11-12). Ωστόσο παρατηρείται πως πέντε από τους 19 επισκέπτες δεν γνώριζαν για την έκθεση και την επισκέφθηκαν ύστερα από πρόταση του γραφείου υποδοχής και πληροφοριών.
- Από τις απαντήσεις σχετικά με τις προσδοκίες που δημιούργησε ο τίτλος της έκθεσης βγαίνουν χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με την συσχέτιση του περιεχομένου τόσο με τον τίτλο όσο και με τον χαρακτήρα του Ιδρύματος αλλά και σχετικά με την εντύπωση που έχει το κοινό για τις εκθέσεις σχετικές με την αρχαιότητα. Οι 11 από τους 19 αναφέρθηκαν στο περιεχόμενο της έκθεσης, ότι δηλαδή περίμεναν να δουν στοιχεία και πληροφορίες για την Αρχαία Αγορά και τις λειτουργίες της. Επομένως, η πλειονότητα των επισκεπτών ήταν προϊδεασμένοι για το τι θα δουν στην έκθεση. Οι δύο από τους 19 σημείωσαν πως πίστευαν πως θα δουν πληροφορίες σχετικά με την αρχαιότητα μέσα από διαδραστικά εκθέματα και την χρήση νέων τεχνολογιών, επομένως γνωρίζουν την πρωτοποριακή εκθεσιακή οπτική του ΙΜΕ. Σε δύο ερωτηματολόγια διαφαίνεται η θετική έκπληξη των επισκεπτών για την συσχέτιση των νέων τεχνολογιών με ένα θέμα της αρχαιότητας. Σε ένα ερωτηματολόγιο αναφέρθηκε σαφώς πως η έκθεση «ανταποκρίθηκε πλήρως στις προσδοκίες μου», ενώ σε ένα άλλο σημειώθηκε πως αναμενόταν «μια πρωτόγνωρη εμπειρία!» (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 32)

Η3. Στόχοι της έκθεσης

- Η πλειονότητα των επισκεπτών εντόπισε τους στόχους της έκθεσης, όπως αυτοί δηλώθηκαν από την κα. Νικηφορίδου στη συνέντευξη (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 7) αλλά και στην ηλεκτρονική σελίδα της έκθεσης, δηλαδή τη παρουσίαση με πρωτοποριακά μέσα της λειτουργίας, της ατμόσφαιρας και των ιδεών που αναδείχθηκαν στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας. Σε τέσσερα ερωτηματολόγια αναφέρθηκαν εκπαιδευτικοί στόχοι. Επίσης, έγινε αντιληπτό πως, σε δεύτερο επίπεδο, η έκθεση στόχευε στην προβολή της διαχρονικότητας των πνευματικών επιτευγμάτων της Αγοράς και στην σύνδεσή τους με το παρόν. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 33)
- Οι απαντήσεις σχετικά με τα μηνύματα της έκθεσης παρουσιάζουν παρόμοιες απαντήσεις με αυτές που δόθηκαν σχετικά με τους στόχους, στοιχείο που δείχνει πως οι δύο έννοιες είναι συγκεχυμένες στο μυαλό των επισκεπτών. Ορισμένοι επισκέπτες εστίασαν περισσότερο στην σύγκριση του τρόπου ζωής στην αρχαιότητα με το σήμερα και παρατηρήθηκε μια τάση εξιδανίκευσης του παρελθόντος. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 33)
- Παρόλο που είδαμε πως σε τέσσερα ερωτηματολόγια αναφέρθηκε το διαδίκτυο ως πηγή ενημέρωσης για την έκθεση, η πλειονότητα των επισκεπτών (84%) (ανάμεσά τους και αυτοί που ενημερώθηκαν για την έκθεση) δεν είχαν ενημερωθεί για τους στόχους και τα μηνύματα από το δικτυακό τόπο της έκθεσης. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 34 πίνακας 10) Το διαδίκτυο, συνεπώς, βοηθά στην ενημέρωση του κοινού για τις δραστηριότητες του ΙΜΕ, όμως τις περισσότερες φορές δεν αξιοποιείται από τους επισκέπτες για να προετοιμάσουν την επίσκεψή τους στην έκθεση.

Η4. Δομή και εκθεσιακά μέσα

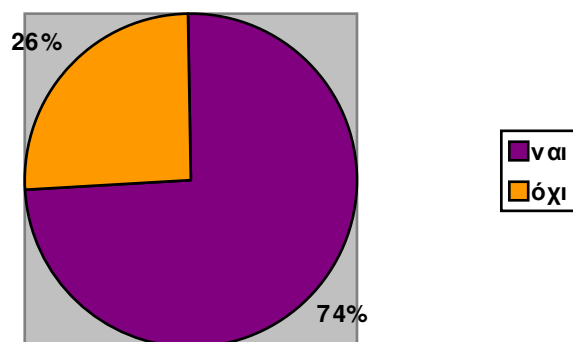
- Η νοηματική μετάβαση από τη μία ενότητα στην άλλη έγινε κατανοητή στην πλειονότητα των επισκεπτών. Ωστόσο, το 37% των ερωτηθέντων δήλωσε

πως δεν ήταν σαφής η νοηματική μετάβαση από τη μία ενότητα της έκθεσης στην άλλη. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 35 πίνακας 11) Ο κυριότερος λόγος, όπως σημείωσαν, ήταν ότι λόγω της έλλειψης χρόνου δεν διάβασαν πολλά κείμενα. Αυτό το στοιχείο ίσως δείχνει πως, σε μερικές περιπτώσεις, ο συνδυασμός της επίσκεψης στην έκθεση με μια παράσταση στη Θόλο πιέζει χρονικά τους επισκέπτες. Στην περίπτωση μάλιστα που ταυτίζουν την πληροφοριακή διάσταση της επίσκεψης με την ανάγνωση των κειμένων της έκθεσης (όπως θα δούμε παρακάτω), δημιουργείται η αίσθηση πως ο περιορισμένος χρόνος στην έκθεση επηρέασε την κατανόηση του περιεχομένου.

- Το 74% των επισκεπτών δεν θεώρησε πως έπρεπε να δει τα εκθέματα με συγκεκριμένη σειρά. (Πίνακας 2 και ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 35 πίνακας 12). Οι περισσότεροι λοιπόν ένιωσαν ελεύθεροι να δημιουργήσουν τη δική τους νοηματική και φυσική πορεία μέσα στην έκθεση

εκθέματα με συγκεκριμένη σειρά

Πίνακας 2: Θέση εκθεμάτων με συγκεκριμένη ή όχι σειρά

προσαρμόζοντας την επίσκεψη στις ατομικές τους ανάγκες.

- Σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες διάβασαν «λίγα» ή «αρκετά» κείμενα στην έκθεση (εκτός των κειμένων που συμπεριλαμβάνονταν στα πολυμεσικά εκθέματα) και ένας επισκέπτης σημείωσε πως τα διάβασε όλα. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 36 πίνακας 13) Οι απαντήσεις αυτές είναι κατά πολύ ανάλογες με τον χρόνο που πέρασαν οι επισκέπτες στην έκθεση. Ο επισκέπτης που διάβασε όλα τα κείμενα έμεινε στην έκθεση πάνω από μία ώρα. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 53 πίνακας 33) Η συντριπτική πλειονότητα των επισκεπτών (95%) σημείωσε πως τα κείμενα συνέβαλαν στην κατανόηση του περιεχομένου (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 36 πίνακας 14). Συνδυάζοντας αυτά τα

στοιχεία, εμφανίζεται και πάλι η συνθήκη του περιορισμένου χρόνου, της ανάγνωσης όχι αρκετών κειμένων (κατά την άποψη των επισκεπτών) και η αίσθηση ελλιπούς κατανόησης του περιεχομένου της έκθεσης.

- Οι 18 επισκέπτες (95%) αναγνωρίζουν την δυνατότητα ενεργητικής συμμετοχής που τους παρέχει η έκθεση. (Πίνακας 3 και ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 37 πίνακας 15). Οι 14 από αυτούς δήλωσαν πως την

αξιοποίησαν. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 37 πίνακας 16) Ο κύριος

Πίνακας 3: Η έκθεση ενθαρρύνει ή όχι την ενεργή συμμετοχή των επισκεπτών

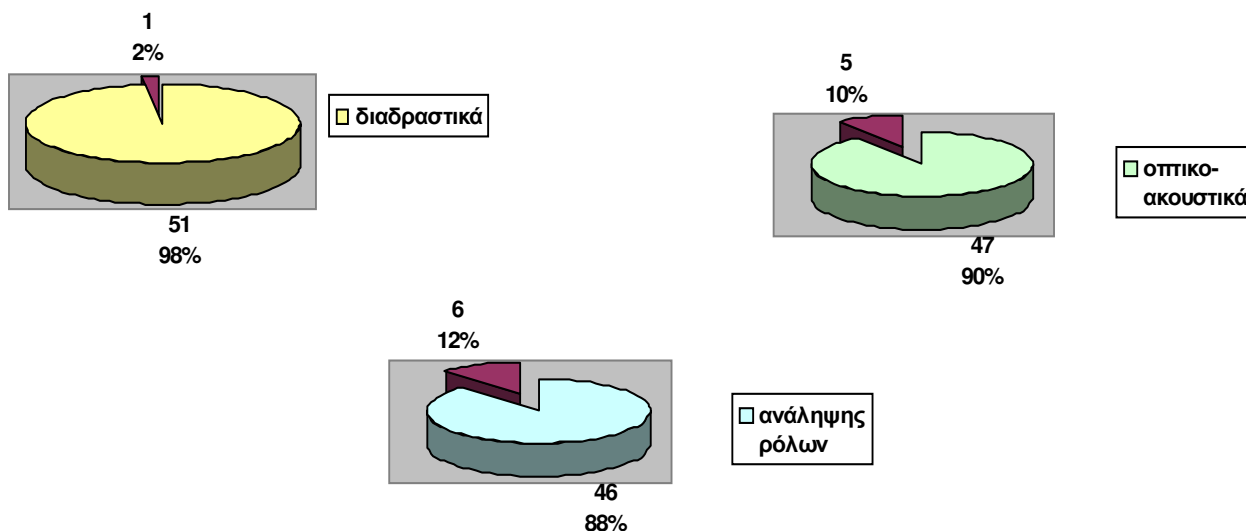
λόγος που τέσσερις από αυτούς δεν την αξιοποίησαν είναι για ακόμα μία φορά η έλλειψη χρόνου. Άλλοι λόγοι ήταν η κούραση και η ανησυχία των παιδιών που ανάγκασε τους γονείς να συντομεύσουν την επίσκεψή τους. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 37)

Η5. Χρήση πολυμεσικών εκθεμάτων

- Όλοι ανεξαιρέτως οι επισκέπτες συμμετείχαν σε κάποιο από τα πολυμεσικά εκθέματα της έκθεσης. Τα ποσοστά συμμετοχής σε κάθε τύπο πολυμεσικών εκθεμάτων ήταν ιδιαίτερα υψηλά. Το 98% του συνόλου των επισκεπτών (ενήλικες και παιδιά) συμμετείχαν στα διαδραστικά εκθέματα, το 90% των επισκεπτών είδαν ή/και άκουσαν τα οπτικο-ακουστικά εκθέματα και το 88% ασχολήθηκε¹³⁶ με τα εκθέματα ανάληψης ρόλων. (Πίνακας 4 και ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 43 πίνακας 25).

¹³⁶ Ως ενασχόληση λαμβάνεται υπόψη όχι μόνο η ενεργή δραστηριοποίηση αλλά και το διάβασμα των κειμένων του εκθέματος όπως θα εξηγηθεί παρακάτω.

Συμμετοχή σε κάθε είδος
πολυμεσικών εκθεμάτων

Πίνακας 4: Ποσοστά συμμετοχής/αποχής σε κάθε είδος πολυμεσικών εκθεμάτων

- Οι περισσότεροι επισκέπτες δήλωσαν πως προτιμούν περισσότερο τα διαδραστικά εκθέματα σε σχέση με τα οπτικο-ακουστικά και αυτά της ανάληψης ρόλων. (Πίνακας 4 και ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 50 πίνακας 28). Οι λόγοι αυτής της προτίμησης έχουν να κάνουν με τον ενδιαφέροντα τρόπο οργάνωσης και παρουσίασης πληθώρας στοιχείων, με την ευκολία χρήσης τους και με την δυνατότητα προσαρμογής των πληροφοριών στις προσωπικές επιθυμίες του επισκέπτη. Για τα εκθέματα ανάληψης ρόλων σημειώθηκαν θετικά σχόλια για τον έξυπνο σχεδιασμό και για την φιλοσοφία της συμμετοχής. Στα οπτικο-ακουστικά εκθέματα, ωστόσο, υπερέτρησαν τα αρνητικά σχόλια σχετικά με την μεγάλη διάρκειά τους και τον παθητικό ρόλο που δίνουν στον δυνητικό χρήστη τους εν γένει. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 50-51)
- Τα πέντε πολυμεσικά εκθέματα με τους περισσότερους χρήστες συνολικά ήταν «Κέντρο της Αρχαίας Πόλης» με 24 επισκέπτες-χρήστες, «Ίχνη από την Αρχαία Αγορά στην Αθήνα του σήμερα και σε άλλες μητροπόλεις» με 16

χρήστες, «Η μεταρρύθμιση του Κλεισθένη και οι 10 φυλές των Αθηναίων» και «Από τον μύθο στην ιστορία» με 15 χρήστες η κάθε μία και «Ελιά-άσκηση ελευθερίας λόγου» με 14 χρήστες. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 43 πίνακας 24)

- Πιο συγκεκριμένα, τα διαδραστικά εκθέματα που χρησιμοποίησαν τις περισσότερες φορές οι επισκέπτες ήταν αυτά του κέντρου της Αρχαίας Πόλης (24 χρήστες), τα Ίχνη της Αρχαίας Αγοράς (16 χρήστες) και οι 10 φυλές του Κλεισθένη (15 χρήστες). (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 38 πίνακας 17) Τα σχόλια που σημείωσαν οι επισκέπτες στα ερωτηματολόγια για την χρήση των συγκεκριμένων εκθεμάτων ήταν θετικά. Αναφέρθηκαν η παρουσίαση πληροφοριών με οργανωμένο και εντυπωσιακό τρόπο, η περιέργεια και το ενδιαφέρον που προκάλεσαν, η σύγκριση και η σύνδεση με το παρόν, η προτίμηση των παιδιών σε αυτά καθώς και η συσχέτιση με υπάρχουσα γνώση. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 44-45)
- Στα εκθέματα ανάληψης ρόλων παρατηρήθηκε η τάση της «αποστασιοποιημένης ενασχόλησης» (93%), δηλαδή της απλής ανάγνωσης των κειμένων του εκθέματος χωρίς την «ανάληψη του ρόλου» ώστε να προχωρήσουν οι επισκέπτες στην ενέργεια που ζητούσε το καθένα. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 40 πίνακας 19) Ωστόσο, τόσο στις παρατηρήσεις μέσω της καταγραφής των συνομιλιών, όσο και στα ερωτηματολόγια, οι επισκέπτες δήλωσαν με διάφορους τρόπους (π.χ. διάβασα αλλά δεν συμμετείχα) (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 46) πως αντιλήφθηκαν την συμμετοχική διάσταση των εκθεμάτων όμως τελικά είτε επέλεξαν να μην συμμετέχουν είτε δεν είχαν την δυνατότητα για πρακτικούς λόγους (δεν υπήρχαν τα απαιτούμενα για τις ενέργειες υλικά). Για τον λόγο αυτό, καταμετρήθηκαν ως χρήστες και οι «αποστασιοποιημένοι» αλλά και οι ενεργοί επισκέπτες.
- Τα εκθέματα ανάληψης ρόλων με τους περισσότερους χρήστες είναι η Ελιά (14 χρήστες) και ο Οστρακισμός (15). (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 40 πίνακας 20). Οι γνώμες που καταγράφηκαν έχουν να κάνουν με θετικά σχόλια για τα εκθέματα, με την δυνατότητα να κρατούν το ενδιαφέρον και να κεντρίζουν

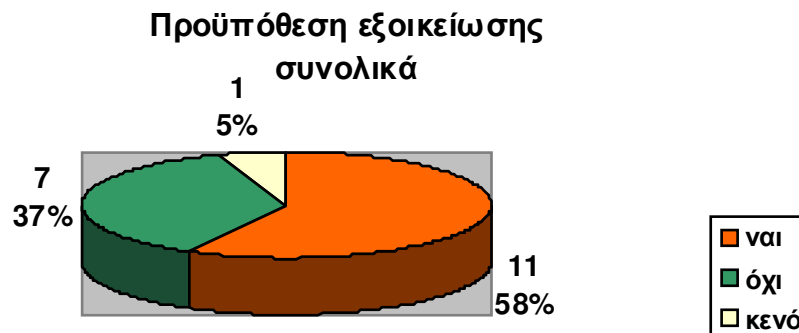

την περιέργεια κυρίως γιατί καταγράφουν τη γνώμη των προηγούμενων επισκεπτών που συμμετείχαν καθώς και με την προτίμηση των παιδιών σε αυτά. Επίσης, και εδώ η έλλειψη χρόνου εμφανίζεται ως αποτρεπτικός παράγων συμμετοχής. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 45-46)

- Τα ψηφιακά οπτικο-ακουστικά εκθέματα με τους περισσότερους χρήστες είναι το ακουστικό έκθεμα «Από τον μύθο στην Ιστορία» (15 χρήστες) και το βίντεο «Αθηναίοι οι δικομανείς» (10 χρήστες). (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 42 πίνακας 22). Τα σχόλια των επισκεπτών που ασχολήθηκαν με τα οπτικο-ακουστικά εκθέματα αντικατοπτρίζουν το ενδιαφέρον τους για το περιεχόμενό τους. Αναφέρθηκε συχνά πως ήταν ένας τρόπος να ηρεμήσουν ανήσυχα και κουρασμένα μικρά παιδιά αλλά και ενήλικες. Αξίζει να σημειωθεί, ωστόσο, πως κανείς από τους επισκέπτες δεν είδε το βίντεο για την ευνομία με τον κο. Γεραρή και τον κο. Δεσποτόπουλο, ενώ ένας από τους πέντε επισκέπτες που δεν ασχολήθηκαν με κανένα από τα εκθέματα αυτού του τύπου σημείωσε: «Δεν μου κέντρισαν το ενδιαφέρον». (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 46-47)
- Τα εκθέματα που δυσκόλεψαν τους επισκέπτες ήταν ο «Οστρακισμός», «οι 10 φυλές των Αθηναίων» και «Από τον μύθο στην Ιστορία» (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III, 48 πίνακας 27), κυρίως για πρακτικούς και τεχνικούς λόγους, καθώς δεν υπήρχαν υλικά απαραίτητα για την ενέργειες των εκθεμάτων ή δεν ανταποκρίνονταν οι οθόνες αφής. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 48-49)
- Γενικότερα, όμως, η πλειονότητα (63%) των επισκεπτών δήλωσε πως δεν δυσκολεύτηκε στην χρήση των πολυμεσικών εκθεμάτων. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 47 πίνακας 26). Επίσης, το ίδιο ποσοστό επισκεπτών (όχι απαραίτητα οι ίδιοι επισκέπτες) δήλωσε εξοικειωμένο με τα πολυμεσικά εκθέματα. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III, 51 πίνακας 29)
- Η προϋπόθεση της εξοικείωσης με τα πολυμεσικά εκθέματα για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων της έκθεσης, ωστόσο, αναγνωρίζεται από το

σύνολο των επισκεπτών (58%) (Πίνακας 5 και ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 52 πίνακας 32), τόσο από τους εξοικειωμένους (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 51 πίνακας 30) όσο και από τους μη εξοικειωμένους με αυτά.(ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 52 πίνακας 31). Η άποψη αυτή στηρίζεται στην υπόθεση των επισκεπτών πως οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ή η μη εξοικειωμένοι ίσως δυσκολεύονται στον χειρισμό τους και τελικά δεν τα χρησιμοποιούν (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 53)

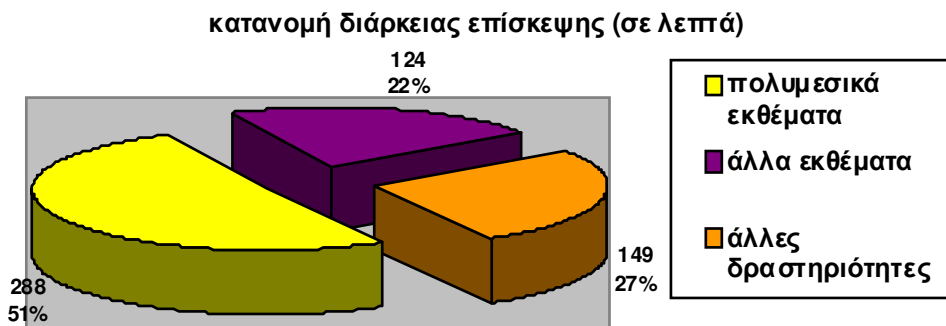
Πίνακας 5: Η άποψη των επισκεπτών συνολικά για την προϋπόθεση εξοικείωσης με πολυμεσικά εκθέματα

- Σε αντίθεση με την υπόθεση αυτή, το 43% των μη εξοικειωμένων με τα πολυμεσικά εκθέματα δεν θεωρεί απαραίτητη την εξοικείωση με τα συγκεκριμένα εκθέματα, πράγμα που φανερώνει τον απλό σχεδιασμό και την ευκολία στην χρήση που είχε αναφέρει ο κος. Πασχαλίδης στην συνέντευξη (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I, 11). Της ίδιας γνώμης είναι και πέντε επισκέπτες της έκθεσης ((ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 53)

H6. Διάρκεια επίσκεψης και ενασχόλησης με εκθέματα

- Τα δεδομένα των παρατηρήσεων δείχνουν πως συνολικά οι 14 από τις 20 διήρκεσαν πάνω από 20 λεπτά. Συγκεκριμένα, οι εννέα από τις 20 επισκέψεις είχαν διάρκεια από 20 έως 30 λεπτά ενώ μία επίσκεψη ξεπέρασε τη μία ώρα. Επίσης έξι επισκέψεις διήρκεσαν λιγότερο από 20 λεπτά. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 53 πίνακας 33) Από αυτές, οι τέσσερις ακολουθούνταν από παράσταση της Θόλου και οι δύο έπονταν. Και αυτό το στοιχείο δείχνει πως

σε μερικές περιπτώσεις ίσως είναι κουραστικός και χρονοβόρος ο συνδυασμός και των δύο δραστηριοτήτων, ειδικά όταν στην ομάδα συμπεριλαμβάνονται παιδιά.

Πίνακας 6: Η συνολική κατανομή της διάρκειας της επίσκεψης στην ενασχόληση με εκθέματα και άλλες δραστηριότητες.

- Το μεγαλύτερο κομμάτι του συνολικού χρόνου επίσκεψης καταλαμβάνει η ενασχόληση με τα πολυμεσικά εκθέματα (51%). (Πίνακας 6 και ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 55 πίνακας 36) Από αυτόν το χρόνο, ο περισσότερος αφιερώθηκε στα διαδραστικά εκθέματα (62%) και ακολούθησαν τα ανάληψης ρόλων και τα οπτικο-ακουστικά εκθέματα με 19% το καθένα. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 54 πίνακας 34)
- Τα πολυμεσικά εκθέματα με τα οποία ασχολήθηκαν για περισσότερο χρόνο οι επισκέπτες είναι «Το κέντρο της Αρχαίας πόλης» (12% του συνολικού χρόνου επίσκεψης), «Από τον μύθο στην ιστορία» (7%), «Ίχνη της Αρχαίας Αγοράς» (6%), ο «Οστρακισμός» (6%) και οι «10 φυλές των Αθηναίων» (4%). Τα 4 από αυτά εμφανίστηκαν και ως τα εκθέματα με τις περισσότερες φορές χρήσεις κάτι που δείχνει την προτίμηση του κοινού στα συγκεκριμένα. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 54 πίνακας 35)
- Το έκθεμα «Στο κέντρο της Αρχαίας Πόλης» συμπεριλήφθηκε στις 19 από τις 20 επισκέψεις και συγκέντρωσε το 12% του συνολικού χρόνου επίσκεψης.

Η7. Επιμέρους στοιχεία από τις παρατηρήσεις

- Σχετικά με την πορεία των επισκεπτών στην έκθεση, παρατηρήθηκε η τάση να περνούν από τις δύο εισαγωγικές ενότητες και να καταλήγουν στο «Κέντρο της Αρχαίας Πόλης». Στην συνέχεια, οι πορείες των επισκέψεων διαφοροποιούνταν κάτι που, όπως είπε και ο κος. Πασχαλίδης, ήταν στόχος τους μουσειογραφικού σχεδιασμού. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 10) Οι επισκέπτες έβλεπαν με διαφορετική σειρά τα εκθέματα και, ειδικότερα στις περιπτώσεις των πολυμελών ομάδων, διασκορπίζονταν σε διαφορετικά εκθέματα.
- Δύο από τις επισκέψεις δεν ακολούθησαν την γενικότερη τάση. Σε μία επίσκεψη, μία μητέρα με τρία ανήσυχα μικρά (κάτω των 5 χρονών) παιδιά, μετά την πρώτη εισαγωγική ενότητα κινήθηκαν αριστερά και βρέθηκαν στην ενότητα του επιλόγου. Στην συνέχεια ακολούθησαν αριστερόστροφη πορεία, έφτασαν στο «κέντρο της Αρχαίας Πόλης» και από κει ξανά στην εισαγωγή. Δεν εντοπίστηκε κάποια αίσθηση αποπροσανατολισμού ή αμηχανίας σχετικά με την πορεία. Μάλιστα στο ερωτηματολόγιο που απάντησε η μητέρα σημείωσε πως κατανόησε τη νοηματική μετάβαση των ενότητων και δεν ένιωσε πως έπρεπε να δει με συγκεκριμένη σειρά τα εκθέματα. Ασυνήθιστη πορεία, επίσης, διέγραψε μία 4μελής οικογένεια, η οποία προσπέρασε το έκθεμα του «Κέντρου» και βρέθηκε στον χώρο του κυρίως θέματος. Κατευθύνθηκαν προς την ενότητα του επιλόγου, αφού είδαν τα εκθέματα που βρίσκονταν στα αριστερά τους σε όλη την πορεία. Σε εκείνο το σημείο, όπου υπάρχει οπτική επαφή αλλά όχι δυνατότητα άμεσης πρόσβασης με το έκθεμα του «Κέντρου», η μητέρα ανέφερε «Δεν πήγαμε σωστά, είμαστε ανάποδα!». Έτσι γύρισαν προς τα πίσω, είδαν τα εκθέματα που είχαν προσπεράσει στο πρώτο μέρος της πορείας τους και έφτασαν στο «Κέντρο». Η μητέρα στο ερωτηματολόγιο που συμπλήρωσε ανέφερε πως «η πορεία της έκθεσης σε μπερδεύει» και πως ένιωσε πως έπρεπε να δει τα εκθέματα με συγκεκριμένη σειρά.

- Τα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά (10-12 χρονών) αυτονομούνταν, απομακρύνονταν από τους γονείς τους και προτιμούσαν να ασχοληθούν με τα διαδραστικά εκθέματα.
- Οι ομιλίες που καταγράφηκαν μεταξύ των επισκεπτών στο μεγαλύτερο μέρος τους έχουν να κάνουν με προτροπές των γονιών στα παιδιά τους να διαβάσουν πληροφορίες που «θα τους φανούν χρήσιμες». Αρκετοί από τους ενήλικες και τα παιδιά δήλωναν τον ενθουσιασμό τους για τα διαδραστικά εκθέματα ή εξηγούσαν τον τρόπο χρήσης και λειτουργίας τους, ιδιαίτερα των μεγάλων οθόνων αφής.
- Δύο παιδιά και ένας νεαρός άντρας ανέφεραν ρητά «τα βαριέμαι τα πολλά κείμενα» αναφερόμενοι στα κείμενα της δεύτερης εισαγωγικής ενότητας.
- Ένα ζευγάρι, μπροστά στο έκθεμα της Ετυμολογίας, σχετικά με την υπόθεση κατασπατάλησης της βουλευτικής περιουσίας ανέφερε «Βλέπεις; Δεν γίνονται μόνο σήμερα αυτά!», δείγμα των συνειρμών και των συγκριτικών σκέψεων που προκαλεί το έκθεμα. Επίσης, σε δύο περιπτώσεις, μία στο έκθεμα του «οστρακισμού» και μία μπροστά από τους ρήτορες και τους φιλοσόφους, δύο μητέρες ανέφεραν στα παιδιά τους πως «αυτά τα κάνατε και στο σχολείο», μια απόδειξη τόσο του εκπαιδευτικού χαρακτήρα της έκθεσης (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 12) αλλά και της προσπάθειας σύνδεσης των πληροφοριών με οικείες γνώσεις. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 9)

H8. Συνολική αποτίμηση της έκθεσης

- Οι περισσότεροι επισκέπτες δήλωσαν πως αυτό που τους άρεσε πιο πολύ στην έκθεση ήταν κάποιο συγκεκριμένο έκθεμα, το περιεχόμενο εν γένει και η χωροταξική διεύθυνση της έκθεσης. Τρία άτομα αναφέρθηκαν στο κλίμα και την ατμόσφαιρα της Αρχαίας Αγοράς που αναπαρήγαγε η έκθεση. Επίσης δύο άτομα κατέταξαν στα θετικά χαρακτηριστικά της έκθεσης την Θόλο.

(ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 56) Ίσως δεν έχει επιλυθεί το ζήτημα του διαχωρισμού του περιεχομένου της μιας δραστηριότητας από την άλλη. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I, 9)

- Εννέα από τους 19 επισκέπτες δεν ανέφεραν κάποιο χαρακτηριστικό που δεν τους άρεσε στην έκθεση. Οι υπόλοιποι ανέφεραν κυρίως πως η έκθεση είναι χρονοβόρα και παρουσιάζει μεγάλο όγκο πληροφοριών. Ένας επισκέπτης δήλωσε πως από την έκθεση του έλειψαν τα «κανονικά» εκθέματα. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 56-57)
- Οι κυριότεροι λόγοι που οι επισκέπτες θα πρότειναν την έκθεση σε κάποιον είναι για τον πληροφοριακό/εκπαιδευτικό της χαρακτήρα και για την παρουσίαση των πληροφοριών με ενδιαφέροντα, διαφορετικό, πρωτοποριακό και τεχνολογικά εξελιγμένο τρόπο. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 57)
- Οι 16 από τους 19 ερωτηθέντες δήλωσαν πως η συνολικά αποτίμησή τους για την έκθεση είναι «πολύ καλή»(8), «πάρα πολύ καλή» (3) και «αρκετά καλή» (3). (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 57-58)
- Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως έξι από τους 19 επισκέπτες που συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια κατέγραψαν επιπλέον σκέψεις και παρατηρήσεις στην τελευταία σελίδα του ερωτηματολογίου. Μερικά από τα αποσπάσματα αναφέρουν: «Θα ήθελα περισσότερο χρόνο. Γενικά νομίζω πως πρέπει να ενημερώνουν για το μέγεθος ή τη διάρκεια της έκθεσης.», «Πολύ καλή εμπειρία. Την περίμενα βαρετή σαν αυτές που πηγαίναμε στο σχολείο. Ευχάριστη ανατροπή.», «Πολύ ενδιαφέροντα τα εκθέματα (...) που μας έβαζαν σε σκέψη, (...)», «Ίσως να ήθελα μια πιο σύντομη έκθεση. Όμως δίνεται η δυνατότητα να επιλέξεις τι θα δεις και πόσο θα ασχοληθείς με τα εκθέματα. Πολλά μπράβο!» (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV, 58)

Θ. ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Θ1. Εφαρμογή των θεωρητικών εννοιών στην έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά»

Προσεγγίζοντας την έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» έχοντας σαν οδηγό τις θεωρητικές έννοιες που παρουσιάστηκαν στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας, είναι εμφανές πως ο μουσειολογικός σχεδιασμός και η εκπαιδευτική θεωρία που υιοθετήθηκε από την ομάδα εργασίας ανταποκρίνονται στην νεότερες ιδέες του κονστρουκτιβισμού¹³⁷ και της ολιστικής μουσειακής εμπειρίας¹³⁸. Εξάλλου και το ίδιο το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού διαθέτει πολλά χαρακτηριστικά του μοντέρνου και του μεταμοντέρνου μουσείου, όπως αυτά παρουσιάζονται στην παράγραφο Α3 και στον Πίνακα 1.

Πιο αναλυτικά, το Πολιτιστικό Κέντρο «Ελληνικός Κόσμος», δεδομένου πως δεν έχει δικιά του συλλογή, δεν εστιάζει τόσο στα αντικείμενα, αλλά στηρίζει την λειτουργία του και τον σχεδιασμό των εκθέσεων που φιλοξενεί στις διαφορετικές ανάγκες των ομάδων κοινού. Ωστόσο, τα αντικείμενα που χρησιμοποιούνται, παρουσιάζονται ενταγμένα στα κοινωνικά συμφραζόμενα για να διευκολύνεται η προσέγγισή τους από το κοινό, ενώ ενθαρρύνονται οι διαφορετικές ερμηνείες και η ενεργή χρήση τους όπως συμβαίνει στα μοντέρνα και στα μεταμοντέρνα μουσεία.

Συγκεκριμένα, στην έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά», δόθηκε μεγάλη έμφαση στην ενεργητική εμπλοκή και συμμετοχή των επισκεπτών. Όπως ανέφερε η κα. Νικηφορίδου στην συνέντευξή της, ο επισκέπτης «καλείται (...) να συμμετάσχει στην έκθεση και όχι απλά να την δει».¹³⁹ Η εμπλοκή αυτή επιδιώκεται με την αξιοποίηση οικείων γνώσεων για την παροχή νέων πληροφοριών καθώς και με την σύνδεση του περιεχομένου με το παρόν, μια από τις προτεραιότητες του Ιδρύματος, όπως αναφέρει ο κος. Πσχαλίδης¹⁴⁰.

Επιπλέον, ακολουθώντας την κονστρουκτιβιστική εκπαιδευτική θεωρία που προτάσσει τον ενεργό ρόλο του υποκειμένου στην δημιουργία της γνώσης, η

¹³⁷ Βλ. παρ. Β3

¹³⁸ Βλ. παρ. Β1

¹³⁹ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 7

¹⁴⁰ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 6

έκθεση παρέχει πλήθος πληροφοριών συνοδευόμενων από βιβλιογραφικές και όχι μόνο πηγές. Το γεγονός αυτό δίνει τη δυνατότητα στον κάθε επισκέπτη να επιλέξει το πλήθος των πληροφοριών που θα αξιοποιήσει, τον τρόπο με τον οποίο θα τις ερμηνεύσει και τις νοηματικές συνδέσεις που θα κάνει σύμφωνα με τα κοινωνικά, προσωπικά και φυσικά συμφραζόμενα που τον ορίζουν, όπως αναφέρει το μοντέλο πλαισίου αναφοράς της μάθησης των Falk & Dierking¹⁴¹. Η δυνατότητα διαφορετικής ατομικής προσέγγισης εξηγεί τις πολλές και διαφορετικές απαντήσεις των επισκεπτών σχετικά με το περιεχόμενο, τους στόχους και τα μηνύματα της έκθεσης, όπως θα δούμε παρακάτω.

Άλλα χαρακτηριστικά του κονστрукτιβιστικού τρόπου έκθεσης που συναντά κανείς στην έκθεση είναι τα εξής:

- Δίνεται η δυνατότητα διαφορετικών τρόπων προσέγγισης της πληροφορίας μέσα από τα διαφορετικού τύπου πολυμεσικά και συμβατικά εκθέματα,
- παρέχεται η δυνατότητα δημιουργίας συνδέσεων με οικείες γνώσεις, αντικείμενα και ιδέες,
- επιδιώκονται οι συγκρίσεις μεταξύ του παρόντος και του παρελθόντος, μεταξύ της νέας γνώσης και της υπάρχουσας,
- ενθαρρύνεται η ενεργητική συμμετοχή στην δημιουργία και στον εμπλουτισμό των διαδραστικών εκθεμάτων,
- δεν επιβάλλεται συγκεκριμένη πορεία παρακολούθησης της έκθεσης, ιδιαίτερα από νοηματικής σκοπιάς.

Τα χαρακτηριστικά αυτά εμφανίζονται και στα λεγόμενα της κας. Νικηφορίδου αναφορικά με τον μουσειολογικό σχεδιασμό και τη δομή της έκθεσης:

« (...) πάντα στο σχεδιασμό μιας έκθεσης επιδιώκουμε συνδέσεις με το παρόν, αναφερόμαστε σε μια εμπειρία στο παρόν ακολουθώντας την λογική των νέων μουσειακών εκθέσεων¹⁴². (...) προβληματισμός και σύγκριση παρελθόντος με παρόν (...) ήταν εξαρχής ένας από τους στόχους μας¹⁴³. (...) Προσπαθήσαμε να αξιοποιήσουμε (...) την εμπειρία και την υπάρχουσα γνώση του επισκέπτη ή με άλλα λόγια τη δημιουργία νέας γνώσης στηριζόμενη στην ήδη υπάρχουσα. Προσπαθούμε

¹⁴¹ Βλ. Β2, 30

¹⁴² ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 6

¹⁴³ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 7

να δημιουργήσουμε προσβάσεις στο οικείο μέσα από όλα τα εκθέματα. Δίνουμε σε κάθε έκθεμα τις πηγές της έρευνάς μας με σκοπό να ενθαρρύνουμε τον επισκέπτη να κάνει το δικό του φιλτράρισμα στη γνώση που του παρέχουμε (...) Αυτό είναι και η καρδιά του κονστρουκτιβισμού, δηλαδή ο καθένας μας πλησιάζει την γνώση μέσα από το δικό του φιλτράρισμα που μπορεί να είναι η εμπειρία, η υπάρχουσα γνώση ενδιαφέροντα κτλ. Φυσικά δεν καταργούμε το γνωσιακό περιεχόμενο. Δίδονται πολλές πληροφορίες μέσα στην έκθεση αλλά μέσα από αυτό το μοντέλο [σ.σ. κονστρουκτιβιστικό] τον βοηθάμε να επιλέξει αυτός τον τρόπο που θα τις προσεγγίσει¹⁴⁴. (...) οι ενότητες είναι απλώς τοποθετημένες η μία δίπλα στην άλλη. Δεν έχουν κάποιου άλλου τύπου γραμμική συνέχεια μεταξύ τους και δεν έχει σημασία η πορεία και η σειρά που θα τις δεις. Η πορεία που ίσως επιβάλει ο σχεδιασμός σε κάποια σημεία δεν επηρεάζει την όποια νοηματική και νοητική πορεία ακολουθήσει ο επισκέπτης.¹⁴⁵»

Όσον αφορά στον θεωρητικό άξονα της χρήσης των νέων τεχνολογιών ως ερμηνευτικών μέσων στην συγκεκριμένη έκθεση, γίνεται εμφανές πως αξιοποιούνται στο έπακρο οι δυνατότητες των πολυμεσικών εκθεμάτων όπως αυτές αναφέρθηκαν στην παράγραφο Γ2. Αρχικά αντιμετωπίστηκε το «πρόβλημα»¹⁴⁶ διαχείρισης δύσκολων και αόριστων εννοιών όπως η ιδεολογική, πνευματική, πολιτική ανάπτυξη της αρχαίας αγοράς και κατ' επέκταση της αρχαίας Αθήνας. Επιπρόσθετα, τα πολυμεσικά διαδραστικά και οπτικοακουστικά εκθέματα παρέχουν μια διευρυμένη εμπειρία στους επισκέπτες παρουσιάζοντας οργανωμένα έναν μεγάλο όγκο πληροφοριών που ο καθένας εξερευνά προαιρετικά και μπορεί να τον επεξεργαστεί, να τον «φιλτράρει», να τον ερμηνεύσει. Με την συμμετοχή των επισκεπτών, εκθέματα όπως η «Ελιά» και «από τη θέση του ρήτορα», εμπλουτίζονται με νέες απόψεις και, ουσιαστικά, ανακατασκευάζονται για κάθε επόμενο επισκέπτη. Επίσης η χρήση πολυμεσικών εκθεμάτων στην έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» παρέχει ερεθίσματα που απευθύνονται σε όλο το φάσμα των τύπων ευφυΐας των επισκεπτών. Τέλος, σπουδαία είναι η συνεισφορά των νέων τεχνολογιών στην κονστρουκτιβιστική φιλοσοφία της έκθεσης. Ο

¹⁴⁴ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 9

¹⁴⁵ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 11

¹⁴⁶ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 6-7

επισκέπτης επιλέγει το περιεχόμενο που θα εντάξει στην επίσκεψή του, αποφασίζει την σειρά των εκθεμάτων και τον χρόνο χρήσης τους και με αυτόν τον τρόπο εξασφαλίζεται η ενεργητική συμμετοχή και η εξατομικευμένη εμπειρία.

Θ2. Προσωπική αξιολόγηση της έκθεσης σύμφωνα με το μοντέλο της B. Serrell

Θεωρώντας ενδιαφέρον να διαφανεί η άποψη της ερευνήτριας για την έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά», καταγράφονται οι εντυπώσεις και η εμπειρία της από την πρώτη επίσκεψη που πραγματοποίησε στον εκθεσιακό χώρο. Η εμπειρία αυτή κωδικοποιείται σύμφωνα με το πλαίσιο αξιολόγησης εκθέσεων της Beverly Serrell¹⁴⁷.

- Άνεση: 15

Η φυσική διάταξη του χώρου της έκθεσης προσφέρει μια γενική εποπτεία του χώρου. Τα εκθέματα απλώνονται σε ένα επίπεδο και οι ενότητες διαχωρίζονται μεταξύ τους με διάφανα πλαστικά παραπετάσματα επιτρέποντας έτσι την οπτική πρόσβαση σε όλους τους χώρους. Ο επισκέπτης ξέρει τι έχει ακόμα να δει και μπορεί να επιλέξει ποια πορεία θα ακολουθήσει. Όσον αφορά στη προσβασιμότητα της έκθεσης έχουν ληφθεί όλες οι εργονομικές πρακτικές ώστε να μην αποκλείονται ειδικές ομάδες κοινού. Η θερμοκρασία στο χώρο της έκθεσης είναι η κατάλληλη. Στη «μέση» της έκθεσης και σε εμφανές σημείο υπάρχουν καρέκλες σαν τμήμα συγκεκριμένου εκθέματος που όμως χρησιμεύουν και σαν σημείο ανάπαυσης. Τα επίπεδα θορύβου είναι λίγο παραπάνω από το κανονικό στον χώρο μεταξύ των εκθεμάτων «Δημόσια πρόσωπα μιλούν για τους θεσμούς των δημοκρατικών πολιτευμάτων τότε και σήμερα», «Η Άννα Ψαρούδα – Μπενάκη μιλά για την ελευθερία λόγου, την ισονομία και την δημοκρατία» και «Ο Χρίστος Γεραρής και ο Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος μιλούν για την ευνομία» γεγονός που δυσκολεύει την παρακολούθηση κάποιου από τα τρία βίντεο. Ο φωτισμός σε ορισμένα σημεία της έκθεσης δεν είναι επαρκής. Στην δεύτερη εισαγωγική ενότητα τα φώτα λειτουργούν με αισθητήρα κίνησης που δεν ενεργοποιείται πάντα και στον χώρο του

¹⁴⁷ Βλ. παρ. Δ2

επίλογου όπου υπάρχει ένας πίνακας με χρονολογίες και γεγονότα ο φωτισμός είναι πολύ χαμηλός. Έτσι το διάβασμα των κειμένων στα συγκεκριμένα σημεία γίνεται με δυσκολία. Τέλος μια παρατήρηση που εμπίπτει στην ψυχολογική άνεση των επισκεπτών έχει να κάνει με την αντιστοιχία του χώρου της έκθεσης και τους χρόνου που απαιτείται για την παρακολούθησή της. Ο χώρος της έκθεσης είναι σχετικά περιορισμένος, ορατά προσβάσιμος και δίνει την εντύπωση πως απαιτείται λιγότερος χρόνος επίσκεψης διότι δεν γίνεται εξαρχής αντιληπτό πως λόγω των πολυμεσικών εκθεμάτων εξοικονομείται χώρος όμως παρέχεται μεγάλος όγκος πληροφοριών.

- Επάρκεια: 19

Η έκθεση παρέχει νοητική άνεση στους επισκέπτες. Παρουσιάζονται με εύληπτο και έξυπνο τρόπο νοήματα και διαδικασίες όπως η ισότητα, η ισονομία, η αντιπροσώπευση, η λειτουργία της Βουλής, των δικαστηρίων κτλ. Επίσης δίδονται οδηγίες χρήσης και πλοήγησης για τα διαδραστικά εκθέματα και για τα εκθέματα ανάληψης ρόλων. Η ερευνήτρια δυσκολεύτηκε να καταλάβει τι ακριβώς απεικόνιζε η μακέτα που υπάρχει στην δεύτερη εισαγωγική ενότητα επειδή δεν υπήρχε επεξηγηματική λεζάντα. Αναγκάστηκε να κάνει μια υπόθεση, που εκ των υστέρων επιβεβαίωσε ο κος. Πασχαλίδης στην συνέντευξή του¹⁴⁸, πως η μακέτα παρουσίαζε τον σημερινό αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Αγοράς.

- Εμπλοκή: 16

Η έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» στοχεύει στην εμπλοκή και συμμετοχή των επισκεπτών. Το καταφέρνει σε ικανοποιητικό βαθμό μιας και τα διαδραστικά εκθέματα κεντρίζουν το ενδιαφέρον και αποτελούν μεγάλο τμήμα τόσο της έκθεσης όσο και του χρόνου επίσκεψης. Παρατηρείται όμως μια απροθυμία συμμετοχής στα εκθέματα ανάληψης ρόλων. Και η γράφουσα αρκέστηκε στην ανάγνωση των κειμένων καθώς τα

¹⁴⁸ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 10

παρεχόμενα σενάρια που καλούν τους επισκέπτες να συμμετάσχουν θεωρήθηκαν κάπως απλοϊκά.

- Νόημα: 18

Το περιεχόμενο της έκθεσης είναι οργανωμένο και παρουσιασμένο με τέτοιο τρόπο ώστε ο επισκέπτης να μπορεί να κάνει προσωπικές συνδέσεις και συγκρίσεις. Στα κείμενα των εκθεμάτων πολύ συχνά διατυπώνονται ερωτήσεις που απευθύνονται στον επισκέπτη και τον καλούν να εντοπίσει αναλογίες με το σήμερα. Η γράφουσα συνάντησε πολλές ξεχασμένες γνώσεις από τα μαθητικά χρόνια όπως για τους αρχαίους ρήτορες και φιλοσόφους, για τη λειτουργία της αρχαίας βουλής, την εκλογή δικαστών κ.α. Επιπλέον θεώρησε πολύ ενδιαφέρον το έκθεμα των 10 φυλών του Κλεισθένη και αφού εντόπισε την φυλή στην οποία ανήκε, επανέλαβε την διαδικασία για διαφορετικές περιοχές όπου διαμένουν φίλοι και συγγενείς. Τέλος, η χρονομέτρηση του χρόνου επιχειρηματολογίας με τη χρήση της κλεψύδρας έκανε την ερευνήτρια να εντυπωσιαστεί με την ευρηματικότητα και της πρακτικότητα των Αρχαίων και αποτελεί πληροφορία που θα θυμάται για πολύ καιρό.

- Ικανοποίηση: 18

Η συνολική εμπειρία της ερευνήτριας στην πρώτη της επίσκεψη στην έκθεση ήταν πολύ καλή. Φεύγοντας από την έκθεση παρόλο που γνώριζε για την νεότερο χαρακτήρα των εκθέσεων του Ελληνικού Κόσμου και την ευρεία χρήση διαδραστικών εκθεμάτων, η γράφουσα θεώρησε ευχάριστη έκπληξη και θετική ανατροπή το γεγονός ότι ένα θέμα συνδεδεμένο άρρηκτα με την αρχαιότητα παρουσιάστηκε με τόσο πρωτοποριακό και ενδιαφέροντα τρόπο. Αισθάνθηκε όμως κουρασμένη από την διάρκεια της επίσκεψης και τον όγκο των πληροφοριών που είδε.

Έτσι συνολικά, η ερευνήτρια από την προσωπική της εμπειρία προτού έρθει σε επαφή με τους επισκέπτες και επηρεαστεί από τις απαντήσεις τους, βαθμολόγησε την έκθεση με 87 βαθμούς με άριστα το 100. Η βαθμολογία

αντικατοπτρίζει την θετική άποψή της για την έκθεση και την αποκόμιση μιας ενδιαφέρουσας εμπειρίας, αναγνωρίζοντας πως υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης κυρίως στους τομείς της άνεσης και της εμπλοκής.

Θ3. Συνολικά συμπεράσματα από τις παρατηρήσεις και τα ερωτηματολόγια

Από την ανάλυση και τον συνδυασμό των δεδομένων από τα ερωτηματολόγια και τις παρατηρήσεις προκύπτει πως οι εντυπώσεις των επισκεπτών για την έκθεση είναι πολύ θετικές και ο βαθμός ικανοποίησής τους πολύ μεγάλος. Μέσα από τις απαντήσεις και τη συμπεριφορά τους, οι επισκέπτες έκαναν σαφές πως κατανοούν, εκτιμούν και προτιμούν τις δυνατότητες διάδρασης και ενεργητικής συμμετοχής που παρέχει η έκθεση. Το γεγονός αυτό επιβραβεύει τις προσπάθειες της ομάδας εργασίας της έκθεσης να εκπαιδεύσουν το κοινό για να «εξοικειωθεί και να συμμετάσχει σε εκθέσεις τέτοιου τύπου» (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, 11)

Επίσης πετυχημένη θεωρείται και η πρόσληψη του περιεχομένου, των μηνυμάτων και των σκοπών της έκθεσης. Οι επισκέπτες, στην πλειονότητά τους εντόπισαν πως η έκθεση εστιάζει στην παρουσίαση του πολιτιστικού, ιδεολογικού, πολιτικού και λειτουργικού φάσματος των δραστηριοτήτων της Αρχαίας Αγοράς μέσα σε ένα κλίμα ισότητας, συμμετοχής και δημοκρατίας. Σκοπός των σχεδιαστών της έκθεσης ήταν να δημιουργηθεί μια νοηματική αναλογία μεταξύ της ενεργούς συμμετοχής στη δημοκρατική Αρχαία Αγορά και της ενεργητικής συμμετοχής των επισκεπτών στην έκθεση. Η εκτεταμένη χρήση των πολυμεσικών εκθεμάτων και η ικανοποίηση από αυτά, οι συνδέσεις και οι συγκρίσεις με το παρόν, η χάραξη προσωπικών, διαφορετικών νοητικών και φυσικών πορειών μέσα στην έκθεση επιβεβαιώνουν την ενεργητική συμμετοχή τους και καταστούν επιτυχημένο και αυτόν το στόχο της ομάδας εργασίας.

Ερευνητικό ζητούμενο ήταν η σκιαγράφηση της άποψης των επισκεπτών σχετικά με το πάντρεμα των μεταμοντέρνων τάσεων έκθεσης (κονστρουκτιβιστικό μοντέλο μουσείου, νέες τεχνολογίες, προτεραιότητα στην ενεργή συμμετοχή) με το σαφές αρχαιολογικό περιεχόμενο πληροφοριών στην εν λόγω έκθεση. Τα ευρήματα της έρευνας είναι πολύ ενθαρρυντικά. Πολλοί επισκέπτες δήλωσαν πως τους φάνηκε πολύ ενδιαφέρον ο τρόπος παρουσίασης των πληροφοριών μέσα από την χρήση πολυμεσικών εκθεμάτων και υπήρχαν σαφής εκφράσεις ευχάριστης

έκπληξης και ανατροπής της προκατάληψης σχετικά με τον «βαρετό» τρόπο παρουσίασης ζητημάτων της αρχαιότητας.

Η θετική ανταπόκριση των επισκεπτών στις νέες τεχνολογίες και στα πολυμεσικά εκθέματα απορρέει κυρίως από τον ενδιαφέροντα τρόπο παρουσίασης πολλών πληροφοριών, την δυνατότητα επιλογής ορισμένων από αυτών και πάντα με απλή και εύκολη χρήση. Έτσι, στην συγκεκριμένη τουλάχιστον έκθεση, γίνεται σαφές πως η χρήση των νέων τεχνολογιών αποτέλεσε σημαντικό μέρος της μουσειολογικής έρευνας και χρησιμοποιήθηκε για ουσιαστικούς λόγους επικοινωνίας και πρόσληψης του περιεχομένου της έκθεσης και όχι για στείρο εντυπωσιασμό.

Διαφάνηκαν ωστόσο δύο σημεία με περιθώρια βελτίωσης, που μπορούν να αντιμετωπιστούν με απλές παρεμβάσεις. Αρχικά παρατηρήθηκε πως οι επισκέπτες πολύ συχνά δεν γνωρίζουν για την έκθεση και μαθαίνουν για αυτή βγάζοντας τα εισιτήριά τους για κάποια παράσταση της Θόλου. Έτσι επιλέγουν μια πολύ βιαστική περιήγηση στην έκθεση ή την επισκέπτονται μετά την παράσταση. Σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρήθηκε πως ο συνδυασμός των δύο δραστηριοτήτων κούραζε ή/και μπερδευε τους επισκέπτες. Ίσως θα ήταν χρήσιμο να υπάρχει ενημέρωση τόσο για την μέση διάρκεια μιας επίσκεψης στην έκθεση (28 λεπτά) (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III) όσο και για τον θεματολογικό διαχωρισμό των δύο δραστηριοτήτων, όπως σαφώς τον εξέφρασε η κα. Νικηφορίδου: «Εφόσον η σκηνική και κτηριακή αναπαράσταση ήταν αντικείμενο της Θόλου και των τρισδιάστατων ψηφιακών αναπαραστάσεων εμείς στην έκθεση, (...) αναφερόμασταν στο πνευματικό κομμάτι της Αγοράς, στην κοινωνική ζωή, στην ανάπτυξη των θεσμών στην Αρχαία Αγορά». Η ενημέρωση αυτή μπορεί να γίνεται από το γραφείο υποδοχής του ΕΚ.

Επίσης, ήταν αρκετοί εκείνοι οι επισκέπτες που δεν έμειναν απόλυτα ικανοποιημένοι ή δεν συμμετείχαν ενεργά σε ορισμένα εκθέματα όπως ο Οστρακισμός, η Ελιά κ.ά., επειδή δεν είχαν αναπληρωθεί υλικά όπως χαρτιά, όστρακα, ψήφοι. Έτσι, ενώ είχαν την επιθυμία να συμμετέχουν δεν μπόρεσαν. Η λύση στο συγκεκριμένο πρόβλημα είναι πολύ απλή, καθώς προϋποθέτει απλώς συχνότερη ανανέωση των υλικών.

Ένα σημείο που χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση είναι το γεγονός πως η πλειονότητα των επισκεπτών της έκθεσης ήταν υψηλού και πολύ υψηλού επιπέδου

μόρφωσης. Το στοιχείο αυτό μπορεί να συνδέεται με το πρωτοποριακό προφίλ του ΙΜΕ και της εκτεταμένης χρήσης νέων τεχνολογιών στον ΕΚ, χαρακτηριστικά που μπορεί να αποτρέπουν κάποιες ομάδες κοινού να επισκεφθούν το κέντρο. Είναι σημαντικό το Ίδρυμα να προσεγγίσει τις ομάδες αυτές διότι υπάρχει ο κίνδυνος να κατηγορηθεί για ελιτισμό και αποκλεισμό των μη εξοικειωμένων με τις νέες τεχνολογίες.

* * *

Επιλογικά, η έρευνα που διενεργήθηκε στην έκθεση «Συνάντηση της Αρχαίας Αγοράς» καταδεικνύει πως το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού και το Κέντρο Πολιτισμού «Ελληνικός Κόσμος» αποτελούν πρότυπο για τα ελληνικά μουσειακά και εκθεσιακά δεδομένα. Το Ίδρυμα, πιστό στις επιταγές των δύσκολων καιρών και ακολουθώντας της πλέον σύγχρονες μουσειολογικές και επικοινωνιακές τάσεις με τη βοήθεια άρτια καταρτισμένου και εξειδικευμένου προσωπικού σε όλα τα στάδια επαφής με το κοινό, επιβεβαιώνει πως το μουσείο του 21^{ου} αιώνα πρέπει να αφουγκράζεται τις κοινωνικές ανάγκες, να τις ικανοποιεί και πρώτο μέλημά του θα πρέπει να είναι η συνεχής προσπάθεια δημιουργίας αξέχαστων εμπειριών για κάθε έναν επισκέπτη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γκαζή, Α. 2004, «Μουσεία για τον 21^ο αιώνα», *Τετράδια Μουσειολογίας* 1, 3-12

Γκαζή, Α. 2008α, «Ζητήματα απλά, αλλά όχι αυτονόητα», *ILISSIA* 3, 38-39

Γκαζή, Α. 2008β, «Το καλό μουσείο και η μουσειολογία», *Το Βήμα*, 18/5/2008,
On-line στη διεύθυνση:
(<http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=34&artid=188756&dt=18/05/2008>)
(τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

Γκαζή, Α. - Νικηφορίδου Α. & Μουσούρη Θ. 2004α, «Μια έκθεση για τα αρχαία ελληνικά μαθηματικά. Πλαίσιο ανάπτυξης και μουσειολογικός σχεδιασμός», *Μουσειολογία* 1, 78-86 και
On-line στη διεύθυνση:
(<http://museology.ct.aegean.gr/articles/2007127115655.pdf>)
(τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

Γκαζή, Α. - Νικηφορίδου Α. & Μουσούρη Θ. 2004β, «Τι μπορούν να μάθουν τα μουσεία από τους επισκέπτες; Η συμβολή της αξιολόγησης στη διαμόρφωση μιας έκθεσης για τα αρχαία ελληνικά μαθηματικά», *ΊΜΕρος* 4, 192-207

Γκαζή, Α. & Νικηφορίδου, Α. 2008, «Η χρήση νέων τεχνολογιών στις εκθέσεις μουσείων: ένα μέσο ερμηνείας» στο Μπούνια, Α.- Νικονάνου, Ν. & Οικονόμου, Μ. (επιμ.), *Η Τεχνολογία στην Υπηρεσία της Πολιτισμικής Κληρονομιάς, Διαχείριση, Εκπαίδευση, Επικοινωνία*, Αθήνα, Καλειδοσκόπιο, 373-385

Hooper-Greenhill, E. 1999β, «Σκέψεις για τη μουσειακή εκπαίδευση και επικοινωνία στη μεταμοντέρνα εποχή», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 47-49 On-line στη διεύθυνση: (www.arxaiologia.gr) (τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

Hooper-Greenhill, E. 2006, *Τα Μουσεία και οι Πρόδρομοί τους*, Αθήνα, ΠΙΟΠ

Καγιάφας, Ε. 2007, «Μουσεία και Τεχνολογία Πολυμέσων: Σύγχρονες τάσεις» στο *Οι νέες τεχνολογίες στα μουσεία- Σύγχρονες τάσεις και αντιλήψεις*, Πρακτικά ημερίδας, Αθήνα, 75- 81

Mason, J. 2003, *Η Διεξαγωγή της Ποιοτικής Έρευνας*, (μτφρ. Ελένη Δημητριάδου), Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

McManus, P. 2009, «Σκέψεις για την αξιολόγηση στα μουσεία», *Τετράδια Μουσειολογίας* 6, 4-10

Μουσούρη, Θ. 1999, «Έρευνα κοινού και αξιολόγηση στα μουσεία», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 72, 56-61 και

On-line στη διεύθυνση (www.arxaiologia.gr)

(τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

Μπούνια, Α. 2002, «Τα πολυμέσα ως ερμηνευτικά εργαλεία στα ελληνικά μουσεία: Γενικές αρχές και προβληματισμοί» στο Δασκαλοπούλου, Σ. –Μπούνια, Α. – Νικανάνου, Ν. & Μπακογιάννη, Σ., *Μουσείο, Επικοινωνία και Νέες Τεχνολογίες*, Πρακτικά συνεδρίου, Μυτιλήνη, 17-26

Νάκου, Ε. 2001, *Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός*, Αθήνα, νήσος

Οικονόμου, Μ. 2003, *Μουσείο: Αποθήκη ή Ζωντανός Οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα*, Αθήνα, Κριτική

Οικονόμου, Μ. 2007, «Νέες Τεχνολογίες στα Μουσεία: διάδραση και νέα μοντέλα επικοινωνίας με τον επισκέπτη» στο *Οι νέες τεχνολογίες στα μουσεία- Σύγχρονες τάσεις και αντιλήψεις*, Πρακτικά ημερίδας, Αθήνα, 139-147

Pearce, S. 1999, «Μελετώντας τα μουσεία: Νέες ανάγκες και νέες προσεγγίσεις», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 70, 47-49 και

On-line στη διεύθυνση (www.arxaiologia.gr)

(τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

Robson, C. 2007, *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*, (μτφρ. Βασιλική Νταλάκου, Κατερίνα Βασιλικού), Αθήνα, Gutenberg

Σπυρτούνιας, Η. 2007, «Ελληνικός Κόσμος: η τεχνολογία στην υπηρεσία του πολιτισμού, ένας ευρωπαϊκός πόλος» στο *Οι νέες τεχνολογίες στα μουσεία- Σύγχρονες τάσεις και αντιλήψεις*, Πρακτικά ημερίδας, Αθήνα

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

Ελληνικός Κόσμος

On-line στη διεύθυνση (<http://www.ime.gr/cosmos/index.php?id=1&m=1&lg=#>)

(τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

Ελληνικός Κόσμος, Τρέχουσες Εκθέσεις, Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά
On-line στη διεύθυνση
(<http://www.fhw.gr/cosmos/index.php?id=60&m=2&s=12&lk=287&lg=>)
(τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

Καλώς ήλθατε στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Από τον πρόεδρο
On-line στη διεύθυνση
(<http://www.ime.gr/fhw/index.php?lg=1&state=pages&id=81>)
(τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

Καλώς ήλθατε στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Γενικές Πληροφορίες
On-line στη διεύθυνση
(<http://www.ime.gr/fhw/index.php?lg=1&state=pages&id=82>)
(τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

Καλώς ήλθατε στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Σκοπός
On-line στη διεύθυνση
(<http://www.ime.gr/fhw/index.php?lg=1&state=pages&id=80>)
(τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά, On-line στη διεύθυνση
(<http://www.fhw.gr/exhibitions/agora/index.html>)
(τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Archibald, R. 2000, "How do we look? Some thoughts on critical reviews of museum exhibits", *Exhibitionist*, 19/2, 13-17

Besterman, T. 1998, "Saying what museums are for –and why it matters", *Museums Journal*, April, 37

Borum, M. 1996, "The Stages of Evaluation" στο Gail Durbin (επιμ.) *Developing Museum Exhibitions for Lifelong Learning*, London, Museum and Galleries Commission – GEM, 216-219

Dean, D. 1994, "The exhibition development process" στο *Museum Exhibition. Theory and Practice*, London, Routledge, 8-18

Diamond, J. 1999, *Practical Evaluation Guide: Tools for Museums & other Informal Educational Settings*, Lanham, Altamira Press

Edson, G. & Dean, D. 1994, *The Handbook for Museums*, London & New York, Routledge

Falk, J. & Dierking, L. 1992, "Introduction: The Interactive Experience Model" στο *The Museum Experience*, Washington, Whalesback Books, 1-7

Falk, J. & Dierking, L. 2000, *Learning from Museums: Visitor Experiences and the Making of Meaning*, Walnut Creek, Lanham, New York, Oxford, Altamira Press

Grewcock, D. 2001, "Before, during and after: Front-end, formative and summative evaluation" στο Lord, B. & Dexter Lord, G. (επιμ.) *The Manual of Museum Exhibitions*, Walnut Creek, Lanham, New York, Oxford, Altamira Press, 44-53

Hein, G. 1995, "The Constructivist Museum", *Journal of Education in Museums* 16, 21-23.: <http://www.gem.org.uk/pubs/news/hein1995.html>

Hooper-Greenhill, E. 1992, *Museums and the shaping of knowledge*, London & New York, Routledge

Hooper-Greenhill, E. 1999α, *The Educational Role of the Museum*, London, Routledge

Hooper-Greenhill, E. 2001, "Communication and Communities in the post-museum. From metanarratives to constructed knowledge", Papers Delivered to the Nordic Museums Leadership Programme, organised by Museumshøjskolen, the Danish Museums Training Institute, Copenhagen, Denmark, June 11th and 12th, 200

Hooper – Greenhill, E. & Mousouri T. 2001α, *Making Meaning in Art Museums #1: Visitors' Interpretive Strategies at Wolverhampton Art Gallery*, RCMG, Leicester

Hooper – Greenhill, E. & Mousouri, T. 2001β, *Making Meaning in Art Museums #2: Visitors' Interpretive Strategies at Nottingham Castle Museum and Art Gallery*, RCMG, Leicester

Jorgensen, D. 1989, *Participant Observation. A Methodology for Human studies*, California, London, New Delhi, Sage

Kavanagh, G. 1996, "Making histories, making memories" στο Kavanagh, G. (επιμ.) *Making Histories in Museums*, Leicester & London, Leicester University Press, 1-14

Kawulich, B. 2005, "Participant Observation as a Data Collection Method" στο Forum: Qualitative Social Research 6, Article 43 και on-line στη διεύθυνση (<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/viewArticle/466/996>) (τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

Lord, B. 2001, "The Purpose of Museum Exhibitions" στο Lord, B. & Dexter Lord, G. (επιμ) *The Manual of Museum Exhibitions*, Walnut Creek, Lanham, New York, Oxford, Altamira Press, 11-22

Serrel, B. 2001, "A Tool for Judging Excellence in Museum Exhibitions", *Exhibitionist*, 20/1, 16-20

"Standards for Museum Exhibitions and Indicators of Excellence", 2001, *Exhibitionist*, 20/1, 14-15 και On-line στη διεύθυνση: (<http://name.pmhclients.com/aboutus/Standards>) (τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

Teller, A. 2007, "Assessing Excellence in Exhibitions: Three Approaches", *Exhibitionist*, 26/2, 69-75

Weil, St. 2002, "Romance versus Realism. A reflection on the nature of museums" στο Weil St. *Making Museums Matter*, Washington, Smithsonian Institution Press, 102-108

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

Exhibition evaluation explained, on-line στη διεύθυνση (<http://australianmuseum.net.au/Exhibition-Evaluation>) (τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

Museum Definition, on-line στη διεύθυνση (<http://icom.museum/who-we-are/the-vision/museum-definition.html>) (τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

What is a museum? on-line στη διεύθυνση (<http://www.aam-us.org/aboutmuseums/whatis.cfm>) (τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

Wikipedia, on-line στη διεύθυνση (<http://www.wikipedia.org>) (τελευταία επίσκεψη 22/5/2011)

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2009-2010**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
Έρευνα αξιολόγησης της έκθεσης
«Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά»
του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού

Καρποδίνη Βαρβάρα (ΑΜ: 4109Μ001)

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Ανδρομάχη Γκαζή

Αθήνα, Ιούνιος 2011

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I: ΚΟΡΜΟΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΚΑΙ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ.....3

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II: ΚΑΤΟΨΗ ΕΚΘΕΣΗΣ/ ΠΛΑΝΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ.....14

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....16

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ

ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ.....25

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι:

ΚΟΡΜΟΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΚΑΙ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ

ΚΟΡΜΟΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

Φιλοσοφία έκθεσης και εκθεσιακά μέσα

- Ποια είναι η βασική επιδίωξη της έκθεσης;
- Γιατί επιλέξατε να ασχοληθείτε με το θέμα της Αρχαίας Αγοράς των Αθηνών και πώς το προσεγγίσατε;
- Ένα τέτοιο θέμα ίσως δημιουργούσε στο κοινό την εντύπωση πως η έκθεση θα αρκούταν σε μια στείρα παρουσίαση της αρχαιότητας με έναν μονοδιάστατο διδακτικό χαρακτήρα. Πώς αντιμετωπίσατε αυτή την προκατάληψη;
- Πώς ανταποκρίνεται το κοινό στα hands-on, ψηφιακά εκθέματα, που μπορεί να θεωρηθούν πρωτοποριακά για το ελληνικό κοινό;
- Με ποιον τρόπο η έκθεση πείθει τον επισκέπτη ότι τον αφορά;
- Πριν από το στήσιμο ή κατά τη διάρκεια της έκθεσης πραγματοποιήθηκε (έστω και άτυπα) κάποια προκαταρκτική ή διαμορφωτική αξιολόγηση της έκθεσης; Αν ναι, ποια ήταν τα σημαντικότερα ευρήματα; Υπήρξαν αδυναμίες που επισημάνθηκαν και διορθώθηκαν;

Εκθεσιακή Δομή

- Δεν είναι τόσο συνηθισμένος στην Ελλάδα ένας κονστρουκτιβιστικός τρόπος στησίματος μιας έκθεσης. Η «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» όμως διακρίνεται από την έλλειψη συγκεκριμένης πορείας στον χώρο μεταξύ των εκθεμάτων, ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του κονστρουκτιβιστικού μοντέλου. Γιατί επιλέξατε αυτό το μοντέλο και ποια άλλα χαρακτηριστικά του αξιοποιήσατε; (ενεργητική συμμετοχή επισκέπτη, συσχετισμός νέας πληροφορίας με υπάρχουσα γνώση, «συν-δημιουργία» εκθεμάτων)
- Ήταν εξαρχής πρόθεσή σας να υπάρχουν 2-3 εκθέματα που θα ξεχωρίζουν, ως το κέντρο εφαπτόμενων ή/και τεμνόμενων κύκλων;
- Δίνεται ελευθερία στον επισκέπτη να ακολουθήσει τη δική του φυσική και νοηματική πορεία στον χώρο της έκθεσης;

Κοινό (προώθηση-προσέγγιση)

- Σε ποιες ομάδες κοινού στοχεύει η έκθεση;
- Λάβατε υπόψη στον σχεδιασμό της έκθεσης το προφίλ το Ιδρύματος αλλά και το προφίλ των επισκεπτών του χώρου «Ελληνικός Κόσμος»;
- Είχατε λόγο στη στρατηγική προώθησης;

Συνεργασία με ΙΜΕ

- Πώς ήταν η συνεργασία σας με το ΙΜΕ;
- Υπήρξαν δυσκολίες (οικονομικές, πρακτικές); Πώς ξεπεράστηκαν;

Εκ μέρους του ΙΜΕ

- Πώς ανταποκρίνεται το κοινό στο πρωτοποριακό ύφος των εκθέσεων που φιλοξενούνται στο πολιτιστικό κέντρο «Ελληνικός Κόσμος»;
- Γιατί επιλέξατε να ασχοληθείτε με το θέμα της Αρχαίας Αγοράς των Αθηνών;
- Πώς συνεργαστήκατε με την ομάδα σχεδιασμού της έκθεσης;
- Με ποια μέσα προωθήθηκε η έκθεση;
- Σε ποιο στοιχείο (νέα προσέγγιση αρχαιότητας, διαδραστικά μέσα, πρωτοποριακός σχεδιασμός) της έκθεσης επικεντρώθηκε η προώθηση;
- Υπάρχει η αναμενόμενη ανταπόκριση από το κοινό;
- Χρειάστηκε να γίνουν μετατροπές ώστε να «ανοίξει» η έκθεση και σε νέες ομάδες κοινού;

Επιλογικά

- Πιστεύετε ότι η έκθεση έχει πετύχει τον σκοπό της; (Το κοινό έχει προσλάβει τα μηνύματα που θέλατε να μεταδώσετε;)
- Γνωρίζετε ποιες είναι οι εντυπώσεις του κοινού για την έκθεση;

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Φιλοσοφία έκθεσης και εκθεσιακά μέσα

Πασχαλίδης (Π): «Καταρχάς για τον «Ελληνικό Κόσμο» είναι δεδομένο ότι οι εκθέσεις είναι μιας καινοτόμας οπτικής και λειτουργίας. (...) Όταν παίρνουμε την απόφαση για το θέμα μια έκθεσης το βασικό δεδομένο είναι η παράμετρος της νέας οπτικής, από την μία μεριά επειδή το Ίδρυμα δεν έχει συλλογή – άρα δεν πρόκειται να είναι μια έκθεση αρχαιολογικού μουσείου- από την άλλη επειδή αυτή είναι η λογική που έχουμε επιλέξει στον εκθεσιακό τομέα.(...) Το άλλο αυτονόητο για μας όταν παίρνουμε αποφάσεις για μια έκθεση είναι ότι δεν την βλέπουμε σαν παροχή πληροφορίας για το τι συνέβαινε στην αρχαιότητα, αλλά σαν μια συνέχεια μέχρι σήμερα. Αυτή η απόφαση νομίζω λήφθηκε από την πρώτη κιόλας φάση του σχεδιασμού και ήταν και το αιτούμενο στην κυρία Νικηφορίδου σαν μουσειολόγο.»

Νικηφορίδου (Ν): «Να συμπληρώσω σε αυτό μόνο ότι την συνέχεια δεν την εννοούμε με την γενεαλογική σημασία, αλλά πάντα στο σχεδιασμό μιας έκθεσης επιδιώκουμε συνδέσεις με το παρόν, αναφερόμαστε σε μια εμπειρία στο παρόν ακολουθώντας την λογική των νέων μουσειακών εκθέσεων. Συνδέσεις με το παρόν και θεματολογικά πλέον γίνονται με μέτρο και με σύνεση.»

Π: «Το θέμα επιλέχτηκε σε συνδυασμό με το πρόσφατο άνοιγμα της Θόλου όπου εκεί παρουσιάζονται τα έχοντα να κάνουν με τον χώρο επιτεύγματα των αρχαίων Αθηναίων στην Αγορά και η έκθεση θα συμπλήρωνε ή θα συμπληρωνόταν από τη Θόλο, δείχνοντας το κομμάτι των πνευματικών επιτευγμάτων.»

Ν: «Εκεί που υπήρχαν κάποιοι ενδοιασμοί ήταν ως προς το δύσκολο του θέματος δηλαδή στον διαχωρισμό του περιεχομένου της Θόλου και της έκθεσης. Εφόσον η σκηνική και κτηριακή αναπαράσταση ήταν αντικείμενο της Θόλου και των τρισδιάστατων ψηφιακών αναπαραστάσεων εμείς στην έκθεση, όπως επισήμανε και ο κ. Πασχαλίδης, αναφερόμασταν στο πνευματικό κομμάτι της Αγοράς, στην κοινωνική ζωή, στην ανάπτυξη των θεσμών στην Αρχαία Αγορά. Εκ των πραγμάτων

λοιπόν το αντικείμενο και το περιεχόμενο της έκθεσης θεωρείται αφηρημένο, άπιαστο και δύσκολο να αναπαρασταθεί με διάφορους τρόπους. Για να εξετάσουμε αν μπορούσαμε να υπερβούμε αυτή τη δυσκολία (...) αποφασίσαμε να ξεκινήσουμε με (...) ένα πιλοτικό έκθεμα για να δούμε πώς τελικά κάποια από όλα αυτά τα πράγματα μπορούσαν να παρουσιαστούν σε μια έκθεση. Αν συμφωνούσαμε όλοι πως αυτή η ιδέα μπορούσε να προχωρήσει θα συνεχίζαμε και έτσι και έγινε άλλωστε.»

N: «(...) αν συμμετάσχει [σ.σ. ο επισκέπτης] έστω και σε ένα από τα εκθέματα, τα βασικά μηνύματα θα μεταδοθούν γιατί αναπαράγονται και επαναλαμβάνονται. Οπότε είτε κάτσει να δει ένα βίντεο, είτε διαβάσει, είτε «παίζει», θα έχει μεταδοθεί το μήνυμα, η αναλογία της Αρχαίας Αγοράς με την έκθεση, η κεντρική ιδέα της συμμετοχικής Δημοκρατίας, η δραστηριοποίηση, η συμμετοχή και η πρωτοβουλία. Καλείται με άλλα λόγια να συμμετάσχει στην έκθεση και όχι απλά να την δει.»

N: «Ως προς τους στόχους συγκεκριμένα, προσπαθούμε να παρουσιάσουμε όλο το κοινωνικό, πολιτιστικό, πολιτικό, πνευματικό πλαίσιο και περιβάλλον της Αρχαίας Αγοράς της Αθήνας.»

N: «(...) προβληματισμός και σύγκριση παρελθόντος με παρόν (...) ήταν εξαρχής ένας από τους στόχους μας»

N: «Άλλος ένας στόχος της έκθεσης που βέβαια πρέπει να εξεταστεί αν έχει επιτευχθεί είναι το κατά πόσο ο επισκέπτης εμπλέκεται στις βιωματικές δραστηριότητες στις οποίες τον καλούμε να συμμετάσχει προκειμένου να εκφέρει γνώμη, να ακούσει τις γνώμες άλλων, να προβληματιστεί, να δει ότι αυτός είναι ένας διάλογος σε εξέλιξη, ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της έκθεσης.»

N: «Το θέμα αυτό [σ.σ. προκατάληψη με την παρουσίαση της Αρχαιότητας] είναι ενδιαφέρον να είναι ζητούμενο στην έρευνά σου. Θα μας ενδιέφερε και εμάς να ξέραμε αν έχουμε καταφέρει να εξαλείψουμε αυτή την προκατάληψη, την στιγμή που δεν είμαστε αρχαιολογικό μουσείο, δηλαδή ένας οργανισμός που εύλογα ή

αναμενόμενα θα περίμενε το κοινό να επισκεφτεί προκειμένου να αντλήσει πληροφορίες για την Αρχαία Αγορά των Αθηνών.»

Π: «Νομίζω ότι είναι λίγο πολύ αυτονόητο ειδικά για αυτούς που η έκθεση της Αγοράς δεν είναι η πρώτη που βλέπουν στο ΕΚ, να γνωρίζουν πως αυτό που θα δουν θα συμβαδίζει με τον πρωτοποριακό χαρακτήρα του Ιδρύματος»

Ν: «Η προκατάληψη σε σχέση με την αρχαιότητα είναι ένα ερευνητικό ερώτημα που θα πρέπει να απασχολήσει γενικά την Ελλάδα.»

Ν: «Μπορώ να σου μεταφέρω τελείως εμπειρικά την μαρτυρία μιας φίλης μου που παρατήρησε ένα ΚΑΠΗ στο έκθεμα των δέκα φιλών του Κλεισθένη. Η εφαρμογή πυροδότησε μια πολύ θετική εμπειρία για αυτούς τους ανθρώπους, ξεκίνησαν να μιλούν για το Δήμο, ρωτούσαν «πού μένεις, πού μένω», «πως θα λεγόταν η περιοχή μας παλιά» κλπ. (...) Εγώ στα εγκαίνια της έκθεσης είχα παρατηρήσει δύο ανθρώπους μπροστά στο έκθεμα για τους βουλευτές και τα ψηφίσματα. Ξεκινώντας από το έκθεμα βρέθηκαν να κάνουν μια πολύ μεγάλη κουβέντα για την πολιτική κατάσταση σήμερα, πως λειτουργεί η βουλή και το βουλευτικό αξίωμα. (...) Εκείνη τη στιγμή ουσιαστικά είδα να λειτουργεί αυτό που λέμε πως θέλουμε η έκθεση να αποτελέσει ένα Forum ιδεών για το σήμερα.»

Π: «Υπάρχει μια μερίδα κόσμου που το να παίξει με ένα διαδραστικό έκθεμα το θεωρεί λίγο παιδική εκδοχή της έκθεσης. Υπάρχει πολύ λίγος κόσμος που κάθεται να δει βίντεο. Παρόλα αυτά, αυτό βελτιώνεται.»

Π: «Ένα από τα περίεργα πράγματα σε σχέση με την διάδραση είναι ότι παρότι φαντάζεται κανείς ότι οι περισσότεροι ενήλικες έχουν μεγαλύτερη εξοικείωση με το γράψιμο παρά με τα ψηφιακά μέσα ελάχιστοι από τους ενήλικες θα συμμετάσχουν στην ελιά σε σχέση με το πόσοι θα ψάξουν τον Κλεισθένη. Νομίζω ότι βαριούνται λίγο περισσότερο να γράψουν ενώ είναι πιο ενδιαφέρον και πρωτότυπο να αγγίξουν μια μεγάλη οθόνη.»

N: «Είχε γίνει προκαταρκτική αξιολόγηση που εξέταζε τους τίτλους των ενοτήτων και διάφορους νοητικούς χάρτες για το θέμα της ελευθερίας του λόγου και κάποια πράγματα για την εισαγωγή.»

Π: «Ο προγραμματισμός ήταν η αξιολόγηση να συνεχίσει μέχρι το τέλος αλλά τελικά μείναμε στην προκαταρκτική κυρίως λόγω budget και χρόνου.»

Π: «(...) Συζητούσαμε το πώς (...) οι επισκέπτες συγγέανε αυτό που βλέπανε στην έκθεση με αυτό που έβλεπαν στη Θόλο».

N: «Οι επισκέπτες νόμιζαν ότι αυτό που είχαν σαν εικόνα στο μυαλό τους και σαν πληροφορία, το είχαν προσλάβει από την έκθεση ενώ αναφέρονταν σε κάτι που είχαν δει στην προβολή της θόλου και δεν υπήρχε καν στην έκθεση».

Εκθεσιακή Δομή

N: «Προσπαθήσαμε να αξιοποιήσουμε (...) την εμπειρία και την υπάρχουσα γνώση του επισκέπτη ή με άλλα λόγια τη δημιουργία νέας γνώσης στηριζόμενη στην ήδη υπάρχουσα. Προσπαθούμε να δημιουργήσουμε προσβάσεις στο οικείο μέσα από όλα τα εκθέματα. Δίνουμε σε κάθε έκθεμα τις πηγές της έρευνάς μας με σκοπό να ενθαρρύνουμε τον επισκέπτη να κάνει το δικό του φιλτράρισμα στη γνώση που του παρέχουμε (...) Αυτό είναι και η καρδιά του κονστрукτιβισμού, δηλαδή ο καθένας μας πλησιάζει την γνώση μέσα από το δικό του φιλτράρισμα που μπορεί να είναι η εμπειρία, η υπάρχουσα γνώση ενδιαφέροντα κτλ. Φυσικά δεν καταργούμε το γνωσιακό περιεχόμενο. Δίδονται πολλές πληροφορίες μέσα στην έκθεση αλλά μέσα από αυτό το μοντέλο [σ.σ. κονστрукτιβιστικό] τον βοηθάμε να επιλέξει αυτός τον τρόπο που θα τις προσεγγίσει.

N: «Από την πλευρά του μουσειολογικού σχεδιασμού σίγουρα κεντρικό έκθεμα αποτελεί η μοναδική σκηνική αναπαράσταση της Αγοράς [σ.σ. «Στο κέντρο της Αρχαίας Πόλης»]. Στην ουσία με αυτό το έκθεμα πράγματι θέλαμε να

δημιουργήσουμε ένα πρώτο κέντρο στην έκθεση όπου γύρω γύρω αναπτύσσονται οι ενότητες με τις ιδέες και τους θεσμούς. Ο επισκέπτης καλείται να δει μια αναπαράσταση της κεντρικής ιδέας της έκθεσης, (...) μαζί με την κτηριακή ανάπτυξη αναπτύσσονται και οι θεσμοί ή και το ανάποδο, δηλαδή καθώς αναπτύσσονται οι θεσμοί και οι λειτουργίες του πολιτεύματος αναπτύσσονται και τα κτήρια της αγοράς που τους στεγάζουν. Το ότι δημιουργείται αυτός ο χώρος έχει να κάνει με το πώς αναπτύσσεται η πολιτεία των Αθηναίων και η ανάπτυξη της πολιτείας των Αθηναίων αποτυπώνεται σκηνικά στον χώρο. Επιπλέον είναι ένα έκθεμα που βοηθά την κοινωνική αλληλεπίδραση. Καλεί τους επισκέπτες να σταθούν γύρω γύρω και δημιουργεί μια πρώτη εντύπωση της αγοράς όπου ευνοούνται η συνομιλία και η ανταλλαγή απόψεων.»

Π: «Το πολυμεσικό έκθεμα του καλωσορίσματος στην Αγορά αναδείχτηκε σαν αυτό που συνδέει την έκθεση με την προβολή της Θόλου.»

Π: «Έχοντας τα δύο κομμάτια της εισαγωγής, το πώς προσλαμβάνεται ο χώρος της Αρχαίας Αγοράς σήμερα και πώς φτάσαμε στο σημείο να τον βλέπουμε μέσω των ανασκαφών, φτάνουμε σε ένα κέντρο που είναι ουσιαστικά η επισκόπηση του χώρου και διαχρονικά (...) Δείχνει μέσα από τρεις εποχές πως μετατοπίζεται και το βάρος των θεσμών. (...) Στο κέντρο ο χώρος και η εξέλιξή του και γύρω γύρω η λειτουργία των ιδεών.»

Ν: «Παρόλο που η Ελιά αντιλαμβανόμαστε ότι είναι ένα πολύ εντυπωσιακό σκηνικά έκθεμα ιδιαίτερα σε μια έκθεση ηλεκτρονικά ψηφιακά εκθέματα, το δεύτερο κέντρο είναι το έκθεμα πίσω από την οθόνη του καλωσορίσματος, το βίντεο με τις απόψεις όπου ίσως ο επισκέπτης έχει φτάσει στο σημείο της πορείας του που θέλει να ξεκουραστεί και λίγο, οπότε κάθεται (...) Ενδεχομένως δημιουργείται μια μικρή πλατεία όπου κάποιος μπορεί να καθίσει να συζητήσει, να ακούσει κάποιον, να σχολιάσει, να πει μια άποψη κλπ.

Ν: «Επειδή το έκθεμα του καλωσορίσματος σε οδηγεί να βγεις στην πρώτη ενότητα, υπάρχει μια συγκεκριμένη πορεία χωροταξικά. Αλλά τελικά στην πράξη ίσως να μην συμβαίνει. Έχω την αίσθηση πως οι επισκέπτες περνούν μεν από όλες τις ενότητες αλλά σε άλλες συμμετέχουν σε ένα έκθεμα, στην άλλη απλώς διαβάζουν, στην άλλη απλώς περνάνε. Με αυτή την έννοια δεν υπάρχει μια γραμμική εξέλιξη. Και επίσης οι ενότητες είναι απλώς τοποθετημένες η μία δίπλα στην άλλη δεν έχουν κάποιου άλλου τύπου γραμμική συνέχεια μεταξύ τους και δεν έχει σημασία η πορεία και η σειρά που θα τις δεις. Η πορεία που ίσως επιβάλει ο σχεδιασμός σε κάποια σημεία δεν επηρεάζει την όποια νοηματική και νοητική πορεία ακολουθήσει ο επισκέπτης.»

Π: «(...) τα ψηφιακά και τα διαδραστικά εκθέματα στην έκθεση είναι στην ευκολότερη εκδοχή που έχουμε μέχρι τώρα. Δεν υπάρχει ούτε ένα ποντίκι π.χ., είναι όλα touch. Νομίζω είναι εύκολες εφαρμογές και σε σχέση με εκθέματα άλλων μουσείων που έχω δει. Επίσης δεν είναι περίπλοκα τα σενάρια.»

Κοινό (προώθηση-προσέγγιση)

Ν: «Κυρίως οικογένειες ήταν το αρχικό κοινό – στόχος, με την αίσθηση όμως ότι δημιουργούμε εμπειρίες για αρκετές ομάδες. Όπως αποδείχτηκε τελικά όντως το κοινό είναι πολύ πιο ευρύ.»

Ν: «(...)Εμείς εδώ σχεδιάζουμε με βάση την πολιτική του Ιδρύματος και τις νέες θεωρίες γύρω από το πώς πρέπει να γίνονται οι μουσειακές εκθέσεις και ελπίζουμε πως σιγά σιγά εκπαιδεύουμε ένα κοινό να εξοικειωθεί και να συμμετάσχει σε εκθέσεις τέτοιου τύπου. Κατά πόσο αυτό βρίσκει ανταπόκριση δυστυχώς δεν έχει ερευνηθεί και δεν υπάρχει απάντηση. Ακόμα και η επισκεψιμότητα δεν μπορεί να θεωρηθεί αξιόπιστος δείκτης γιατί ακόμα και στα άλλα μουσεία, που έχουν πιο συμβατικές εκθέσεις, δεν γίνονται έρευνες για το ποιο είναι πράγματι το μαθησιακό αποτέλεσμα τους.

Π: «Το Ίδρυμα δεν κάνει διαφήμιση. Κάνει μόνο σε στιγμές αιχμής όπως ήταν η Θόλος. Από κει και πέρα το σύνηθες είναι να εκμεταλλεύεται κάθε τι την δυναμική του την ίδια. Δηλαδή γίνεται γνωστό, είναι ενδιαφέρον και κάπως έτσι προβάλλεται. Χορηγοί επικοινωνίας για την έκθεση της αγοράς υπήρχαν αλλά αφορούσαν την έναρξη της έκθεσης, τα εγκαίνια. Σχεδιασμένη, συγκεκριμένη διαφημιστική καμπάνια δεν υπήρξε. Παρόλα αυτά υπήρχε και υπάρχει πάντοτε η σχέση με τα Μέσα με δημοσιεύσεις αλλά και από το δικτυακό τόπου του ΕΚ και του Ιδρύματος για να προβάλλονται οι δραστηριότητές του(...)»

Π: «Σε οποιαδήποτε κίνηση επικοινωνίας των έργων του Ιδρύματος που παρουσιάζονται στον «Ελληνικό Κόσμο», δύο είναι οι παράμετροι. 1^ο η χρήση νέων τεχνολογιών και 2^ο ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας ως πρωτεύουσα επιλογή και όχι ως αποτέλεσμα ή παράπλευρη δραστηριότητα. Οι δύο αυτές παράμετροι παρουσιάζονται παντού. Στον τίτλο, στον υπότιτλο κλπ τόσο που να εκπλήσσεται ο επισκέπτης αν δει κάτι πιο συμβατικό και όχι το αντίθετο. Από την πρώτη στιγμή ο νεότερος χαρακτήρας είναι δεδομένος.»

Συνεργασία με ΙΜΕ

Ν: «Γενικά υπάρχει μια οριζόντια διαπραγμάτευση των ιδεών καθώς υπεισέρχονται οι διάφορες ομάδες παραγωγής η καθεμιά με την δική της πολύ χρήσιμη οπτική. Υπάρχει πολύ καλή συνεργασία πέρα από κάποια πλημμελήματα που είναι λογικά με την πίεση του χρόνου και το άγχος.»

Εκ μέρους του ΙΜΕ

Π: «Από την στιγμή που παρθήκαν οι πρώτες αποφάσεις νομίζω πως ήταν η λιγότερο σύνθετη συνεργασία αλλά σε αυτό σίγουρα είχε συμβάλει και το γεγονός της πολύχρονης εμπειρίας και συνεργασίας. Η Αφροδίτη Καμάρα που ήταν υπεύθυνη για την ιστορική τεκμηρίωση (...) ήταν εξωτερικός συνεργάτης αλλά ήταν πάρα πολλά χρόνια συνάδελφος. Η κα Νικηφορίδου ήταν συνάδελφος πριν από μένα και μετά συνεργάτης σε όλες τις εκθέσεις. Ο Σταμάτης Ζάνος είναι σχεδόν

συνάδελφος από την ενασχόλησή του με το Ίδρυμα. Για μένα δεν τέθηκαν ζητήματα στη συνεργασία.»

Π: «Σε μια συνεργασία που κράτησε σχεδόν ενάμιση χρόνο και έχει ένταση 11 μήνες το να μην υπάρχουν διαφωνίες θα ήταν πολύ ύποπτο με την έννοια πως δεν μας αφορούν δουλειές που προσέχουν να μην φέρουν καμιά ένταση. Εντάσεις και διαφωνίες και πιθανόν ζορίσματα υπάρχουν αλλά είναι όλα στο πλαίσιο της δουλειάς. Όταν βρίσκεις πραγματικά τον τρόπο να συνεργαστείς νομίζω ότι αυτά ξεπερνιούνται πολύ εύκολα.»

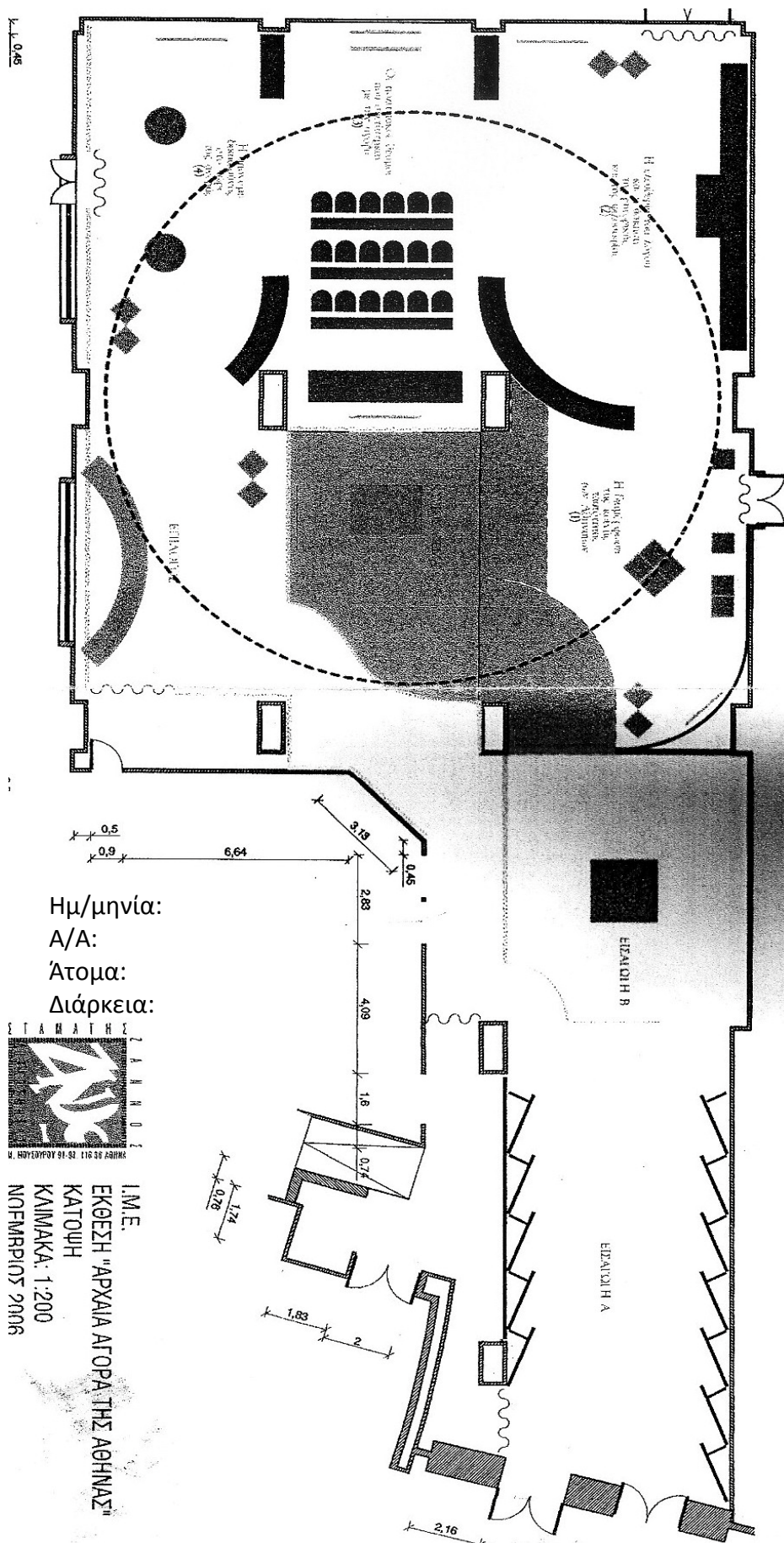
Επιλογικά

Π: «Από τη στιγμή που το κοινό δεν προσβάλλεται, το κοινό δεν θα πει ότι είναι δυσαρεστημένο. Θα γράψει στο βιβλίο μόνο αν έχει καλά σχόλια.»

Ν: «Σε αυτού του ανοιχτού τύπου εκθέματα υπάρχει πάντα ο φόβος μήπως ορισμένοι επισκέπτες βρουν ευκαιρία να βγάλουν τον κακό εαυτό τους για να ενοχλήσουν κάποιους άλλους. Αν θες να κάνεις μια κοινωνική παρέμβαση με τα νέου τύπου εκθέματα θα πρέπει να πάρεις το ρίσκο.»

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: ΚΑΤΟΨΗ ΕΚΘΕΣΗΣ/ ΦΥΛΛΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

Ονομάζομαι Βαρβάρα Καρποδίνη
και είμαι φοιτήτρια στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Πολιτιστική Διαχείριση»
του τμήματος Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού του Παντείου Πανεπιστημίου.
Στο πλαίσιο της διπλωματικής μου εργασίας διεξάγω έρευνα αξιολόγησης
για την έκθεση που επισκεφθήκατε.

Για το λόγο αυτό, σας παρακαλώ να συμπληρώσετε το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί
(διάρκεια συμπλήρωσης 15 λεπτά).

Η συμμετοχή και η συμβολή σας στην έρευνα είναι πολύτιμη.
Σας ευχαριστώ θερμά εκ των προτέρων.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Στοιχεία

Φύλο: ☐ Άνδρας ☐ Γυναίκα

Ηλικία: ☐ 15-24 ☐ 25-34 ☐ 35-44 ☐ 45-54 ☐ 55- 64 ☐ 65+

Μόρφωση: ☐ Πρωτοβάθμια εκπαίδευση ☐ Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

☐ Τριτοβάθμια εκπαίδευση ☐ Μεταπτυχιακό ☐ Διδακτορικό

Απασχόληση:

Προσδοκίες από την έκθεση

1. Γιατί επισκεφθήκατε την έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά»;

.....
.....

2. Από πού μάθατε για την έκθεση;

.....

3. Τι προσδοκίες σας δημιούργησε ο τίτλος «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά»;

.....
.....

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

Στόχοι της έκθεσης

4. Ποιοι θεωρείτε πως είναι οι στόχοι της έκθεσης;

.....
.....
.....

5. Ποια πιστεύετε πως είναι τα μηνύματα της έκθεσης;

.....
.....
.....

6. Είχατε ενημερωθεί από τον διαδικτυακό τόπο της έκθεσης για τους στόχους και τα μηνύματα της έκθεσης; (Σημειώστε με x)

☐ Ναι ☐ Όχι

Δομή και εκθεσιακά μέσα

7. Σας ήταν σαφής η νοηματική μετάβαση από τη μία ενότητα της έκθεσης στην άλλη; (Σημειώστε με x)

☐ Ναι ☐ Όχι

Αν όχι, γιατί;

.....

8. Νιώσατε πως έπρεπε να δείτε τα εκθέματα με συγκεκριμένη σειρά; (Σημειώστε με x)

☐ Ναι ☐ Όχι

9. Πόσα από τα κείμενα που δεν εντάσσονται στα πολυμεσικά εκθέματα της έκθεσης διαβάσατε; (Σημειώστε με ένα x)

☐ Όλα ☐ Αρκετά ☐ Λίγα ☐ Κανένα

10. Τα κείμενα αυτά, σας βοήθησαν να κατανοήσετε το περιεχόμενο της έκθεσης; (Σημειώστε με x)

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

☐ Ναι

☐ Όχι

Αν όχι, γιατί;

.....

11. Θεωρείτε πως η έκθεση ενθαρρύνει την ενεργή συμμετοχή; (Σημειώστε με x)

☐ Ναι

☐ Όχι

12. Αν ναι, την αξιοποιήσατε; (Σημειώστε με x)

☐ Ναι

☐ Όχι

Αν όχι, γιατί;

.....

Χρήση πολυμεσικών εκθεμάτων

13. Ποια διαδραστικά εκθέματα χρησιμοποιήσατε; Γιατί; (Παρακαλώ αιτιολογείτε την απάντησή σας για κάθε ένα από τα εκθέματα που επιλέξατε)

☐ Στο κέντρο της Αρχαίας Πόλης

.....

☐ Η μεταρρύθμιση του Κλεισθένη και οι 10 φυλές των Αθηναίων

.....

☐ Ελεύθερη έκφραση την εποχή του κυβερνοχώρου

.....

☐ Η λειτουργία της Αρχαίας Βουλής

.....

☐ Από τη θέση του ρήτορα

.....

☐ Ίχνη της Αρχαίας Αγοράς στην Αθήνα του σήμερα και σε άλλες μητροπόλεις

.....

☐ Κανένα

.....

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

14. Ποια εκθέματα ανάληψης ρόλων / συμμετοχικά εκθέματα χρησιμοποιήσατε; Γιατί; (Παρακαλώ αιτιολογείστε την απάντησή σας για κάθε ένα από τα εκθέματα που επιλέξατε)

☐ Ελιά – Άσκηση ελευθερίας λόγου

☐ Οστρακισμός

☐ Από τη θέση του βουλευτή

☐ Από τη θέση του βουλευτή και του πολίτη

☐ Ετυμηγορία – Αποφασίστε για την Νέαιρα / για τον Αγόρατο

☐ Θέλετε να εκλεγείτε δικαστής;

☐ Κανένα

15. Ποια οπτικο-ακουστικά ψηφιακά εκθέματα της έκθεσης είδατε/ακούσατε; Γιατί; (Παρακαλώ αιτιολογείστε την απάντησή σας για κάθε ένα από τα εκθέματα που επιλέξατε)

☐ Από τον μύθο στην ιστορία (ακουστικό)

☐ Η Άννα Ψαρούδα – Μπενάκη μιλά για την ελευθερία λόγου, την ισονομία και την δημοκρατία (οπτικό)

☐ Δημόσια πρόσωπα μιλούν για τους θεσμούς των δημοκρατικών πολιτευμάτων τότε και σήμερα (οπτικό)

☐ Ο Χρίστος Γεραρής και ο Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος μιλούν για την ευνομία (οπτικό)

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

☐ Αθηναίοι οι δικομανείς (οπτικό)

☐ Κανένα

16. Υπήρχαν εκθέματα που σας δυσκόλεψαν (Σημειώστε με x)

☐ Ναι

☐ Όχι

Αν ναι, γιατί; (Παρακαλώ αιτιολογείστε την απάντησή σας για κάθε ένα από τα εκθέματα που επιλέξατε)

Διαδραστικά εκθέματα

☐ Στο κέντρο της Αρχαίας Πόλης

☐ Η μεταρρύθμιση του Κλεισθένη και οι 10 φυλές των Αθηναίων

☐ Ελεύθερη έκφραση την εποχή του κυβερνοχώρου

☐ Η λειτουργία της Αρχαίας Βουλής

☐ Από τη θέση του ρήτορα

☐ Ίχνη της Αρχαίας Αγοράς στην Αθήνα του σήμερα και σε άλλες μητροπόλεις

Εκθέματα ανάληψης ρόλων / συμμετοχικά εκθέματα

☐ Ελιά – Άσκηση ελευθερίας λόγου

☐ Οστρακισμός

☐ Από τη θέση του βουλευτή

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

☐ Από τη θέση του βουλευτή και του πολίτη

☐ Ετυμηγορία – Αποφασίστε για την Νέαιρα / για τον Αγόρατο

☐ Θέλετε να εκλεγείτε δικαστής;

Οπτικο-ακουστικά ψηφιακά εκθέματα

☐ Από τον μύθο στην ιστορία (ακουστικό)

☐ Η Άννα Ψαρούδα – Μπενάκη μιλά για την ελευθερία λόγου, την
ισονομία και την δημοκρατία (οπτικό)

☐ Δημόσια πρόσωπα μιλούν για τους θεσμούς των δημοκρατικών
πολιτευμάτων τότε και σήμερα (οπτικό)

☐ Ο Χρίστος Γεραρής και ο Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος μιλούν για την
ευνομία (οπτικό)

☐ Αθηναίοι οι δικομανείς (οπτικό)

17. Ποιος τύπος πολυμεσικών εκθεμάτων σας άρεσε περισσότερο;
(Σημειώστε με x)

☐ Διαδραστικά εκθέματα (π.χ. στο κέντρο της αρχαίας πόλης, οι 10 φυλές
των Αθηναίων κ.α.)

☐ Εκθέματα ανάληψης ρόλων / συμμετοχικά εκθέματα (π.χ. ελιά, από τη
θέση του βουλευτή και του πολίτη κ.α.)

☐ Οπτικο-ακουστικά ψηφιακά εκθέματα (π.χ. Από τον μύθο στην ιστορία,
Αθηναίοι οι δικομανείς κ.α.)

Γιατί;

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

18. Ήσασταν εξοικειωμένοι με πολυμεσικά εκθέματα;

☐

Ναι

☐

Όχι

19. Πιστεύετε ότι χρειάζεται εξοικείωση για να αξιοποιήσει κανείς όλες τις δυνατότητες της έκθεσης;

☐

Ναι

☐

Όχι

Αιτιολογήστε την κάθε απάντηση.

.....

Συνολικά

20. Τι σας άρεσε περισσότερο στην έκθεση;

.....

.....

21. Τι δεν σας άρεσε στην έκθεση;

.....

.....

22. Για ποιους λόγους θα προτείνετε σε κάποιον να επισκεφθεί την έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά»;

.....

.....

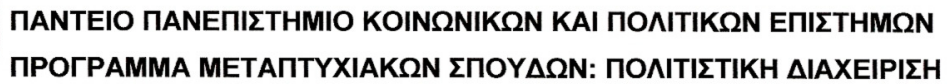
.....

23. Ποια είναι η συνολική σας αποτίμηση για την έκθεση;

.....

.....

Στην σελίδα που ακολουθεί, παρακαλώ σημειώστε τυχόν σκέψεις ή παρατηρήσεις για την έκθεση

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines, typical of primary school handwriting practice paper. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Σας ευχαριστώ πολύ για τον χρόνο σας!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ

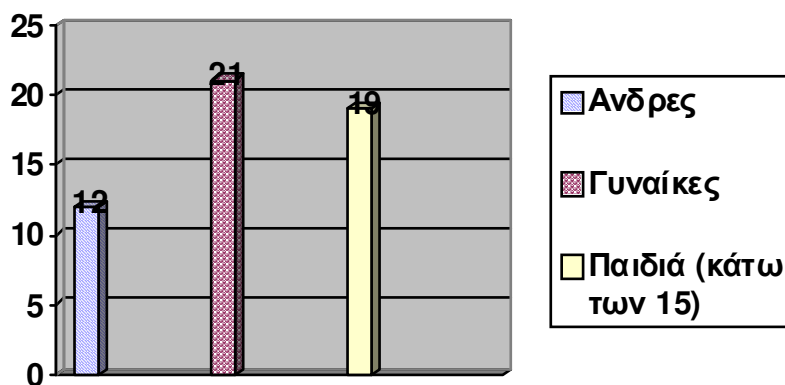

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ- ΕΠΙΣΚΕΠΤΡΙΩΝ. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Φύλο επισκεπτών

Όπως προκύπτει από την ανάλυση των στοιχείων που καταγράφηκαν στα φύλλα παρατηρήσεων, την έκθεση, κατά το διάστημα των παρατηρήσεων, την επισκέφθηκαν 52 άτομα. Από αυτούς, οι 12 ήταν άνδρες, οι 21 γυναίκες και οι 19 παιδιά κάτω των 15 ετών. (Πίνακας 1).

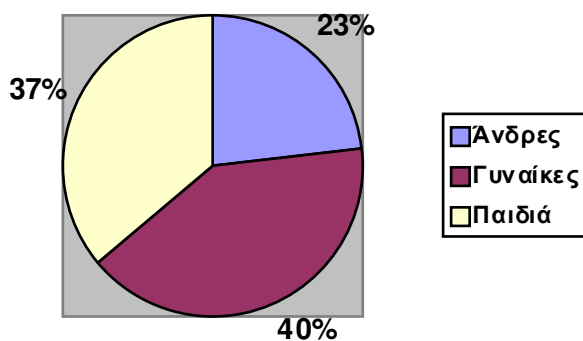
Φύλο Επισκεπτών

Πίνακας 1: Αριθμητικά στοιχεία φύλου των επισκεπτών

Οι γυναίκες αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα των επισκεπτών, σχεδόν ίσο με αυτό των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, οι άνδρες που καταγράφηκαν στις παρατηρήσεις αποτελούν το 23,2% των επισκεπτών, οι γυναίκες σχεδόν το διπλάσιο ποσοστό, 40,3%, και τα παιδιά το 36,5%. (Πίνακας 2)

Ποσοστό εκπροσώπησης φύλου

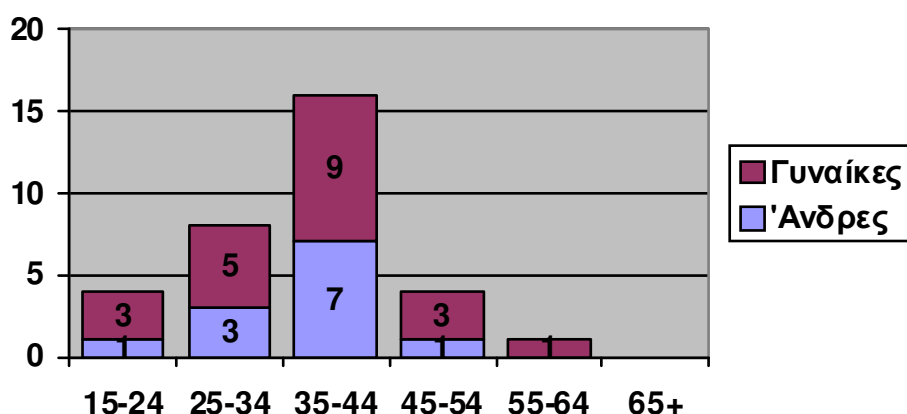
Πίνακας 2: Ποσοστά φύλου επί του συνόλου των επισκεπτών

2. Ηλικία

Τα δεδομένα από τα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν και από τις παρατηρήσεις δείχνουν πως η ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκουν οι περισσότεροι επισκέπτες (άνω των 15 ετών) είναι η ομάδα 35-44. Συγκεκριμένα, 16 άτομα ήταν μεταξύ 35 και 44 χρονών, επτά άνδρες και εννέα γυναίκες. (Πίνακας 3)

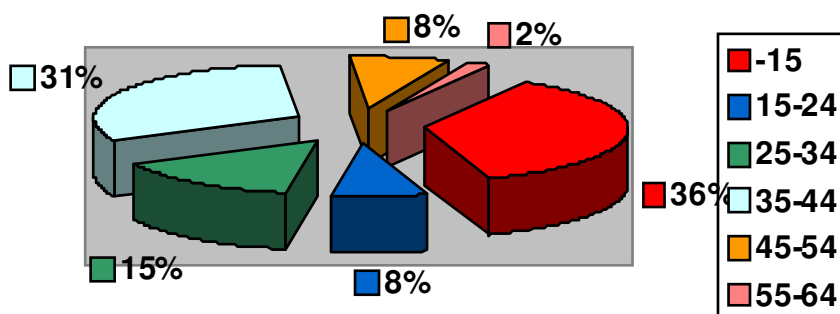
Ηλικιακές ομάδες επισκεπτών

Πίνακας 3: Αριθμητικά στοιχεία φύλου και ηλικίας

Στο σύνολο, περίπου το 12% των επισκεπτών ανήκε στην ομάδα 15-24 και άλλο ένα 12% ανήκε στην ομάδα 45-54. Το 24% ανήκε στην κατηγορία 25-34 και μόλις 3% του συνόλου αντιπροσώπευε η ομάδα 55-64. Όπως αναφέρθηκε, η ομάδα 35-44 έχει τους περισσότερους επισκέπτες και αποτελεί το 49% του συνόλου των επισκεπτών. Κανείς επισκέπτης δεν ήταν πάνω από 65 ετών. (Πίνακας 4)

Ποσοστά εκπροσώπησης ηλικιακών ομάδων

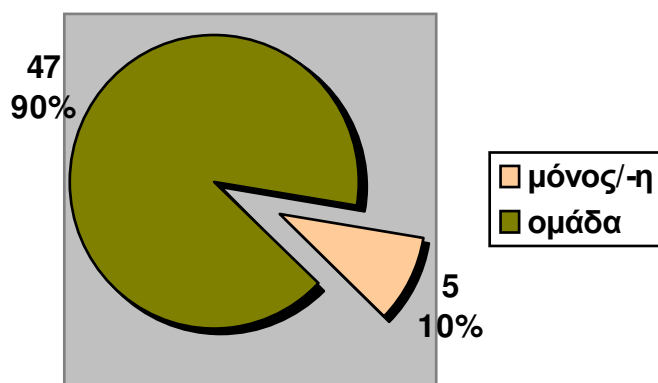
Πίνακας 4: Ποσοστά ηλικιακών ομάδων επί του συνόλου των επισκεπτών

3. Ομάδες επισκεπτών

Στην παρατήρηση σημειωνόταν αν οι επισκέπτες στη έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» ήταν μόνοι τους ή μέλη ομάδας. Η πλειονότητα των επισκεπτών ήταν σε ομάδες και μόνο πέντε άτομα επισκέφθηκαν μόνα τους την έκθεση. Σημειώθηκε επίσης μια ομάδα ενός άνδρα και μιας γυναίκας που δεν συμμετείχε στην παρατήρηση αλλά συμπλήρωσε ερωτηματολόγιο και υπολογίζεται στο σύνολο των ομάδων. (Πίνακας 5)

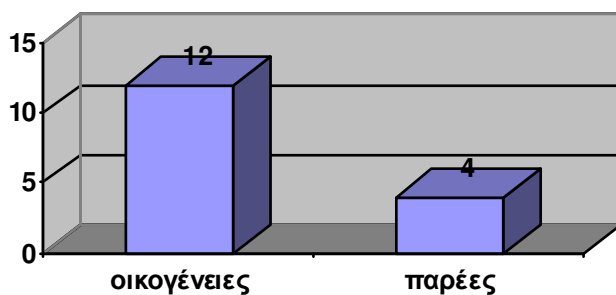
ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΜΟΝΟΙ Ή ΣΕ ΟΜΑΔΑ

Πίνακας 5: Αριθμητική και ποσοτική αναπαράσταση μόνων επισκεπτών και επισκεπτών σε ομάδες

Πιο αναλυτικά, εξετάστηκαν οι συνθέσεις των ομάδων. Στην κατηγορία «οικογένεια» εντάσσονται όλοι οι συνδυασμοί ενηλίκων με παιδιά κάτω των 15 ετών. Στην κατηγορία «παρέα» εντάσσονται οι ομάδες χωρίς παιδιά. Την έκθεση επισκέφθηκαν 12 οικογένειες (75% των ομάδων) και τέσσερις παρέες (25% των ομάδων). (Πίνακας 6)

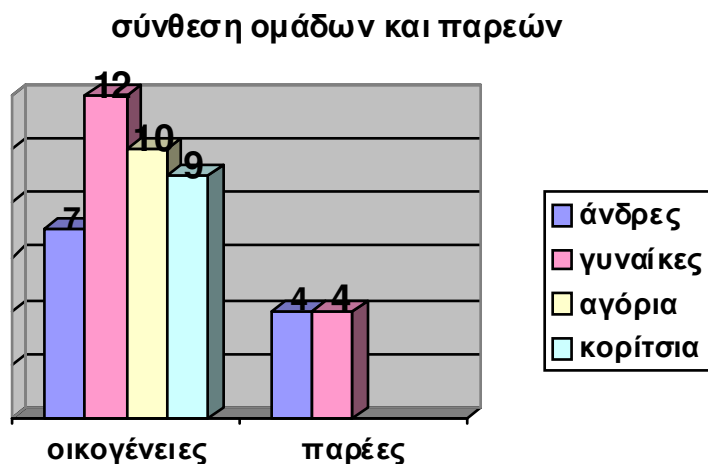
ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΟΜΑΔΩΝ: ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ - ΠΑΡΕΕΣ

Πίνακας 6: Αριθμητική αναπαράσταση των κατηγοριών των ομάδων

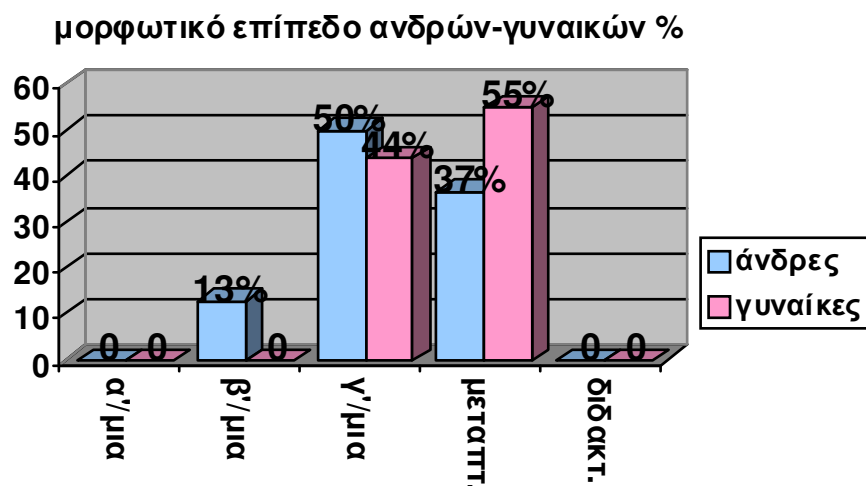
Στις ομάδες των οικογενειών αθροιστικά συμμετείχαν επτά άνδρες, δώδεκα γυναίκες, δέκα αγόρια και εννέα κορίτσια. Οι τέσσερις παρέες αποτελούνταν στο σύνολό τους από ζευγάρια, δηλαδή οκτώ άτομα, τέσσερις άνδρες και τέσσερις γυναίκες. (Πίνακας 7)

Πίνακας 7: Αναλυτική αριθμητική σύνθεση των κατηγοριών των ομάδων

4. Μορφωτικό επίπεδο

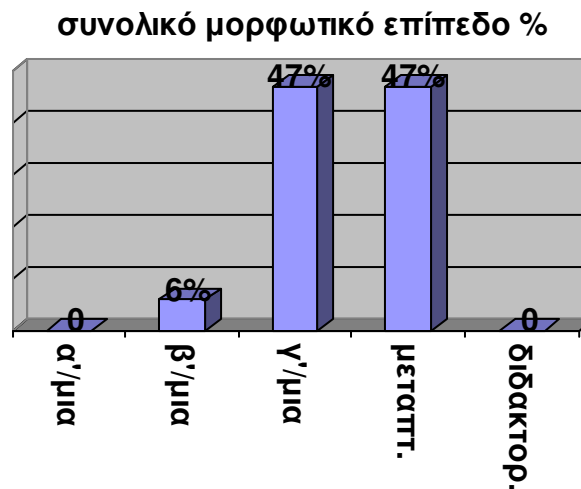
Το μορφωτικό επίπεδο των γυναικών επισκεπτριών, όπως καταγράφεται στα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια, μοιράζεται σχεδόν ίσα μεταξύ των επιλογών «τριτοβάθμια εκπαίδευση» και «μεταπτυχιακό». Το μορφωτικό επίπεδο των ανδρών κυμαίνεται από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση μέχρι το μεταπτυχιακό, με τη τριτοβάθμια εκπαίδευση να υπερτερεί. (Πίνακας 8)

Πίνακας 8: Ποσοστά μορφωτικού επιπέδου ανδρών και γυναικών
“Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά” του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού»

Συνολικά, οι επισκέπτες της έκθεσης, που συμπλήρωσαν ερωτηματολόγιο, στην πλειονότητά τους είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος. (Πίνακας 9)

Πίνακας 9: Συνολικά ποσοστά μορφωτικού επιπέδου

5. Απασχόληση

Από τα ερωτηματολόγια που συμπλήρωσαν 19 από τους 33 ενήλικες (58%) που πήραν μέρος στην έρευνα, καταγράφηκαν τα εξής επαγγέλματα:

- Νοσηλεύτρια: 1
- Ιδιωτικός Υπάλληλος: 2
- Δημόσιος Υπάλληλος: 1
- Φοιτητής-Φοιτήτρια: 4
- Εκπαιδευτικός: 3
- Στρατιωτικός: 1
- Δικηγόρος: 1
- Οικιακά: 1
- Υπάλληλος Τραπεζίης: 2
- Πυροσβέστης: 1
- Κενό: 2

B. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ

Η παρουσίαση που ακολουθεί αφορά στα δεδομένα που συλλέχθηκαν τόσο από τις 20 παρατηρήσεις όσο και από τις απαντήσεις στα 19 ερωτηματολόγια της έρευνας. Ο διαχωρισμός των ενοτήτων ωστόσο ακολουθεί την ομαδοποίηση των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου. Όπου θεωρείται χρήσιμο τα δεδομένα των δύο μεθόδων συνδυάζονται.

Στις ανοιχτού τύπου ερωτήσεις για λόγους σαφήνειας και συντομίας προτιμάται η θεματική ομαδοποίηση των απαντήσεων και η σημείωση του αριθμού των απαντήσεων σε κάθε κατηγορία. Όπου ο αριθμός των απαντήσεων υπερβαίνει το σύνολο των ερωτηθέντων, αυτό συμβαίνει γιατί υπήρχε δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων.

1. Προσδοκίες από την έκθεση

Στην ερώτηση «**Γιατί επισκεφτήκατε την έκθεση “Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά”;**» καταγράφηκαν πολλές διαφορετικές απαντήσεις. Οι θεματικές που αναδείχθηκαν είναι οι εξής:

- Συνδυασμός με παράσταση της Θόλου:4
- Για να μάθουν τα παιδιά: 3
- Για να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου: 3
- Για να μάθω για την ιστορία και τη λειτουργία της Αγοράς: 3
- Μου την πρότεινε κάποιος που την είχε επισκεφθεί: 3
- Μέρος ημερήσιας επίσκεψης στον ΕΚ: 2
- Πρόταση από τις κοπέλες στο γραφείο πληροφοριών: 1
- Παλαιότερη επίσκεψη με γκρουπ, ατομική επίσκεψη: 1
- Μου κέντρισε το ενδιαφέρον ο τίτλος:1

Οι απαντήσεις στην ερώτηση «**Από πού μάθατε για την έκθεση;**» ομαδοποιούνται στις εξής απαντήσεις:

- Από άλλον: 7
- Από τις κοπέλες στο γραφείο πληροφοριών: 5
- Διαδίκτυο: 4
- Παλαιότερη επίσκεψη με γκρουπ: 2
- Από το παιδί μου: 1

Η ερώτηση «Τι προσδοκίες σας δημιούργησε ο τίτλος “Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά”;» απαντήθηκε ποικιλοτρόπως. Εντοπίστηκαν δέκα θεματικές κατηγορίες, πολλές από τις οποίες εμφανίστηκαν συνδυαστικά σε πολλά ερωτηματολόγια.

- Λειτουργία/δραστηριότητες της Αρχαίας Αγοράς: 5
- Πληροφορίες για ζωή στην Αρχαιότητα: 4
- Πληροφορίες για αρχαία κτήρια-αντικείμενα: 2
- Νέα οπτική, νέες τεχνολογίες, διαδραστικά για παρουσίαση αρχαιότητας: 2
- Ευχάριστη έκπληξη, δεν ήταν βαρετή: 2
- Σύγκριση με παρελθόν/παραδειγματισμός: 2
- Ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες μου: 1
- Δεν πρόσεξα τον τίτλο: 1
- Μια πρωτόγνωρη εμπειρία: 1
- Δημόσια Διοίκηση: 1

2. Στόχοι της έκθεσης

Στην ερώτηση «**Ποιοι θεωρείτε πως είναι οι στόχοι της έκθεσης;**» πολλοί συμμετέχοντες σημείωσαν πάνω από έναν. Οι οκτώ θεματικές ενότητες και η συχνότητα εμφάνισής τους είναι οι εξής:

- Παρουσίαση με ενδιαφέρον τρόπο λειτουργίας και ιδεών: 4
- Γνωριμία τρόπου ζωής και πνεύματος της Αρχαίας Αθήνας: 4
- Εκπαιδευτικοί στόχοι: 4
- Παρουσίαση και σύγκριση εννοιών, ιδεών, θεσμών του τότε με το σήμερα: 4
- Παρουσίαση ιστορικών πληροφοριών και γεγονότων: 2
- Επαφή με το παρελθόν: 1
- Προσέλκυση νέων ατόμων: 1
- Βελτίωση ζωής: 1
- Κενό: 1

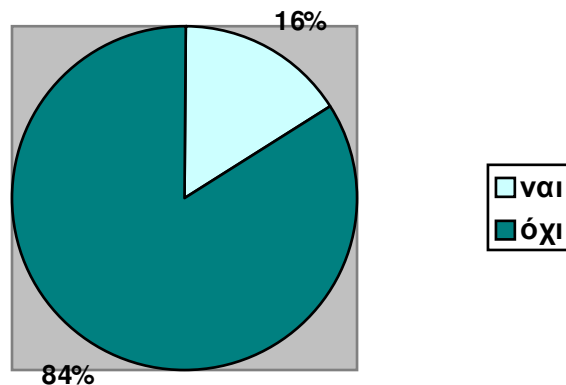
Επίσης, στην ερώτηση «**Ποια πιστεύετε πως είναι τα μηνύματα της έκθεσης;**», οι ερωτώμενοι συχνά ανέφεραν πάνω από ένα. Παρατηρήθηκε επίσης πως δύσκολα διαχώριζαν τους στόχους από τα μηνύματα. Οι κατηγορίες των απαντήσεων είναι οι εξής:

- Παρουσίαση διαχρονικών αξιών και θεσμών: 6
- Να διδάξει: 2
- Κατανόηση προέλευσης σημερινών θεσμών: 2
- Αντιπαραβολή ζωής στη σύγχρονη και την αρχαία Αθήνα: 2
- Δημοκρατικοί θεσμοί: 2
- Θετικά μηνύματα: 2
- Ελληνική ιστορία και πολιτισμός-παγκόσμια αγαθά: 1
- Να δούμε με κριτικό μάτι την πόλη μας: 1
- Να μάθουμε από το παρελθόν: 1
- Κενά: 2

Η πλειονότητα των επισκεπτών (84%) δεν είχαν επισκεφθεί τον **δικτυακό τόπο** της έκθεσης για να ενημερωθούν για τους στόχους και τα μηνύματα της έκθεσης.
(Πίνακας 10)

Ποσοστό ενημέρωσης από internet

Πίνακας 10: Ποσοστό ενημέρωσης για στόχους και μηνύματα έκθεσης από το διαδίκτυο

3. Δομή και εκθεσιακά μέσα

Στο ερώτημα αν ήταν σαφής η νοηματική μετάβαση από τη μία ενότητα της έκθεσης στην άλλη, το 63% των ερωτηθέντων απάντησε θετικά και το 37% αρνητικά. (Πίνακας 11)

Πίνακας 11: Σαφής ή όχι νοηματική μετάβαση από ενότητα σε ενότητα

Από τα επτά άτομα που απάντησαν αρνητικά, οι πέντε σημείωσαν γιατί. Οι λόγοι που αναφέρθηκαν είναι οι εξής:

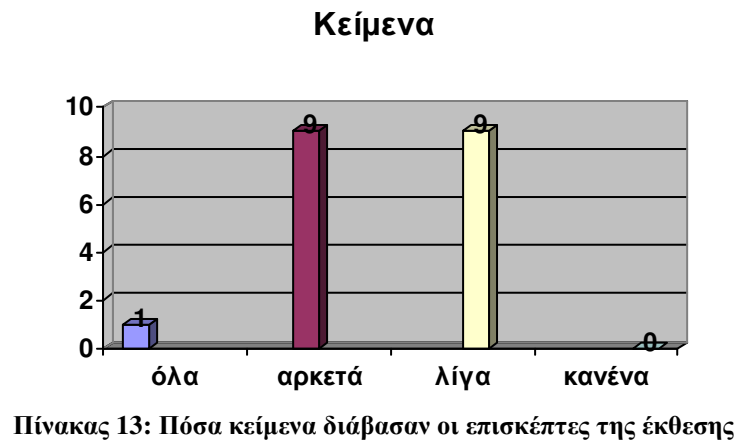
- Έλλειψη χρόνου, δεν διάβασα πολλά κείμενα: 2
- Η πορεία της έκθεσης μπέρδευε: 1
- Έλλειψη συγκέντρωσης: 1
- Δεν κατάλαβα την δομή της έκθεσης: 1

Στην ερώτηση «Νοιώσατε πως έπρεπε να δείτε τα εκθέματα με συγκεκριμένη σειρά;» οι 14 απάντησαν αρνητικά και οι πέντε θετικά. (Πίνακας 12)

Πίνακας 12: Θέση εκθεμάτων με συγκεκριμένη ή όχι σειρά

Στην ερώτηση σχετικά με το πόσα κείμενα που δεν εντάσσονται στα πολυμεσικά εκθέματα της έκθεσης διάβασαν, οι περισσότεροι από τους 19 συμμετέχοντες απάντησαν «αρκετά» και «λίγα», ενώ μόνο ένας σημείωσε πως τα διάβασε όλα. (Πίνακας 13)

Επίσης οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν εάν τα κείμενα αυτά τους βοήθησαν να κατανοήσουν το περιεχόμενο της έκθεσης. Σχεδόν όλοι απάντησαν θετικά (Πίνακας 14) ενώ μόνο ένας σημείωσε πως δεν τον βοήθησαν στην κατανόηση του θέματος γιατί δεν διάβασε πολλά.

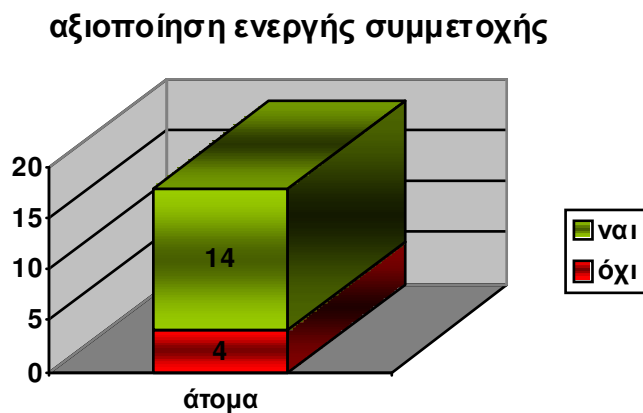
Πίνακας 14: Συνεισφορά κειμένων στην κατανόηση του περιεχομένου της έκθεσης

Στην ερώτηση «Θεωρείτε πως η έκθεση ενθαρρύνει την ενεργή συμμετοχή;», η συντριπτική πλειονότητα των συμμετεχόντων απάντησε θετικά. (Πίνακας 15)

Πίνακας 15: Η έκθεση ενθαρρύνει ή όχι την ενεργή συμμετοχή των επισκεπτών

Στη συνέχεια, όσοι απάντησαν θετικά ερωτήθηκαν αν τελικά **αξιοποίησαν την δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά**. Οι 14 από τους 18 απάντησαν θετικά. (Πίνακας 16)

Πίνακας 16: Αξιοποίηση της δυνατότητας ενεργής συμμετοχής

Οι τέσσερις που σημείωσαν πως δεν αξιοποίησαν την δυνατότητα ενεργής συμμετοχής επικαλέστηκαν τους εξής λόγους:

- Όχι όσο θα ήθελα: 1
- Έλλειψη χρόνου: 2
- Κούραση: 1
- Άτακτα παιδιά: 1

4. Χρήση πολυμεσικών εκθεμάτων

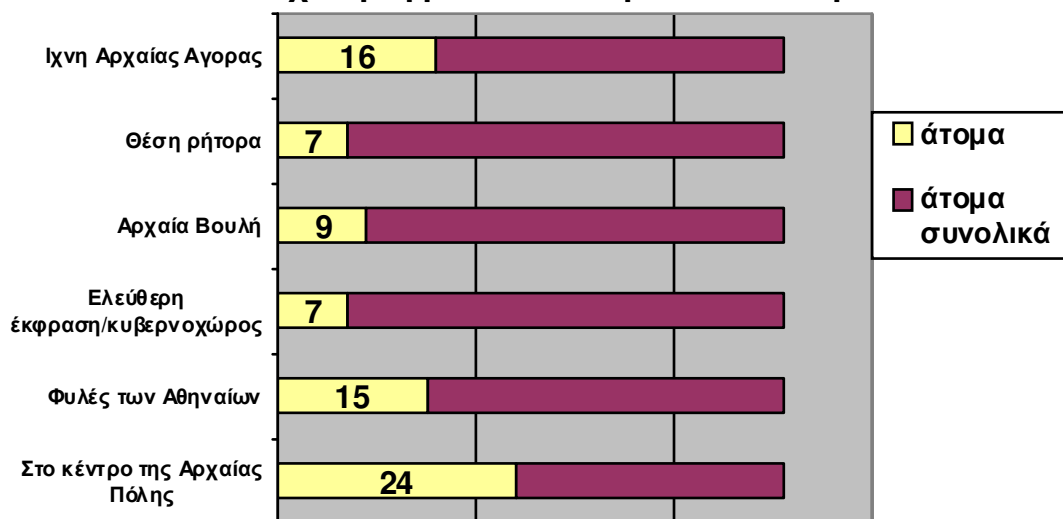
Στις ερωτήσεις που ακολουθούν οι επισκέπτες κλήθηκαν να σημειώσουν ποια πολυμεσικά εκθέματα χρησιμοποίησαν και γιατί. Κάποιοι δεν θυμούνταν τους τίτλους των εκθεμάτων που χρησιμοποίησαν και έτσι, για την καταγραφή των σωστών δεδομένων, οι απαντήσεις κάθε ερωτηματολογίου ελέγχθηκαν με το αντίστοιχο φύλλο παρατήρησης για να συμπληρωθούν τα κενά. Τα στοιχεία αναφέρονται στο σύνολο του δείγματος, δηλαδή στα δεδομένα των παρατηρήσεων και των ερωτηματολογίων.

Με τα **διαδραστικά εκθέματα** ασχολήθηκε σχεδόν το σύνολο των επισκεπτών, τα 51 από τα 52 άτομα. Τα διαδραστικά εκθέματα της έκθεσης είναι τα εξής έξι:

- Στο κέντρο της αρχαίας πόλης
- Η μεταρρύθμιση του Κλεισθένη και οι 10 φυλές των Αθηναίων
- Ελεύθερη έκφραση την εποχή του κυβερνοχώρου
- Η λειτουργία της Αρχαίας Βουλής
- Από τη θέση του ρήτορα
- Ίχνη της Αρχαίας Αγοράς στην Αθήνα του σήμερα και σε άλλες μητροπόλεις

Τη μερίδα του λέοντος έχει το διαδραστικό έκθεμα «Στο κέντρο της αρχαίας πόλης» και ακολουθεί το έκθεμα «Ίχνη της Αρχαίας Αγοράς στην Αθήνα του σήμερα και σε άλλες μητροπόλεις». (Πίνακας 17)

Ενασχόληση με κάθε διαδραστικό έκθεμα

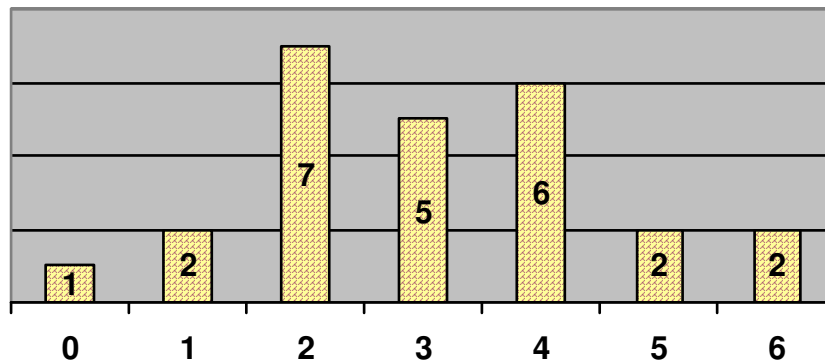

Στις

Πίνακας 17: Αριθμός επισκεπτών που ασχολήθηκε με κάθε διαδραστικό έκθεμα

περι
σσότερες παρατηρήσεις επίσκεψης σημειώθηκε η συμμετοχή σε δύο έως τέσσερα
διαδραστικά εκθέματα. (Πίνακας 18)

πλήθος διαδραστικών εκθεμάτων ανά
επίσκεψη

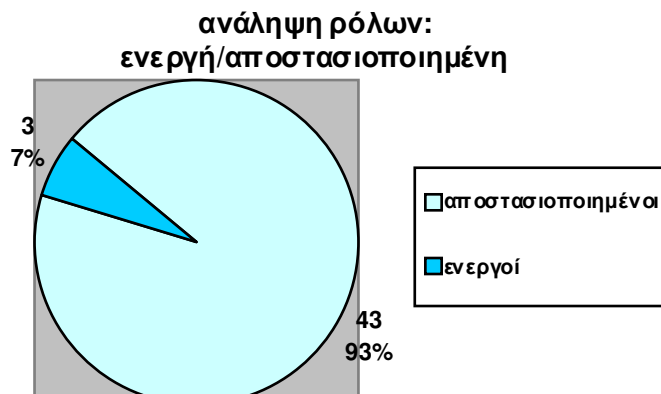

Πίνακας 18: Πλήθος διαδραστικών εκθεμάτων ανά επίσκεψη

Με τα εκθέματα **ανάληψης ρόλων ασχολήθηκαν** τα 46 από τα 52 άτομα. Τα
εκθέματα ανάληψης ρόλων είναι τα εξής πέντε:

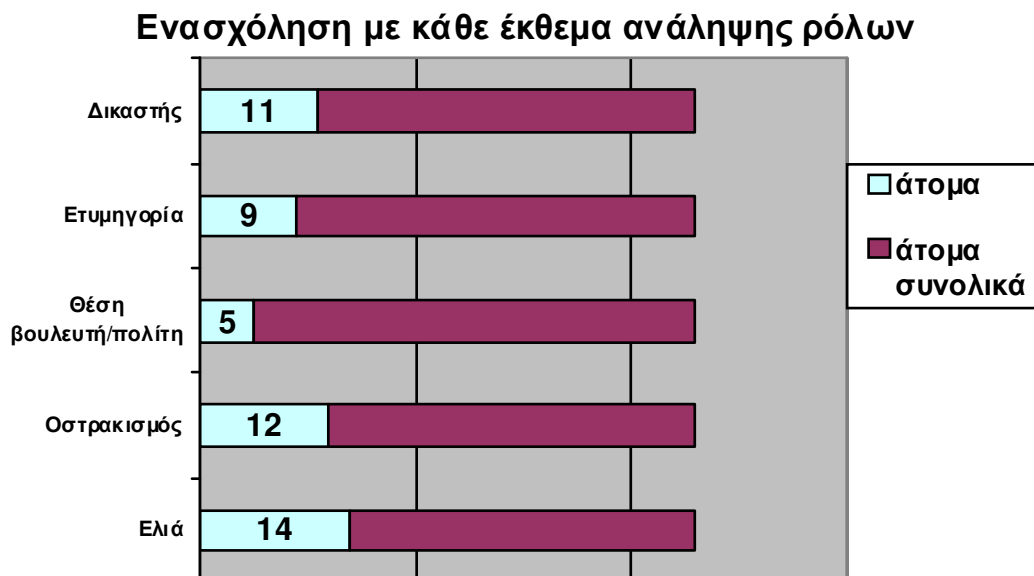
- **Ελιά- άσκηση ελευθερίας λόγου**
- **Οστρακισμός**
- **Από τη θέση του βουλευτή και του πολίτη**
- **Ετυμηγορία – Αποφασίστε για την Νέαιρα/ για τον Αγόρατο**
- **Θέλετε να εκλεγείτε δικαστής;**

Στα συγκεκριμένα εκθέματα παρατηρήθηκε πως πολλοί από τους επισκέπτες
συμμετείχαν «αποστασιοποιημένα», δηλαδή απλώς διάβαζαν τα κείμενα τους
χωρίς να προχωρήσουν στις δράσεις στις οποίες τα κείμενα προέτρεπαν. Λίγοι
συμμετείχαν ενεργά. Έτσι, το 93% αυτών που ασχολήθηκαν με τα εκθέματα
ανάληψης ρόλων συμμετείχε αποστασιοποιημένα και το μόνο το 7% ενεργά.
(Πίνακας 19)

Πίνακας 19: Ενεργή ή αποστασιοποιημένη ενασχόληση με εκθέματα ανάληψης ρόλων

Γενικότερα, οι περισσότεροι από όσους ασχολήθηκαν με τα εκθέματα ανάληψης ρόλων προτίμησαν το έκθεμα της Ελιάς και του Οστρακισμού. (Πίνακας 20)

Πίνακας 20: Αριθμός επισκεπτών που ασχολήθηκε με κάθε έκθεμα ανάληψης ρόλων

Στις περισσότερες παρατηρήσεις επίσκεψης σημειώθηκε η συμμετοχή σε τουλάχιστον 1 έκθεμα ανάληψης ρόλων. (Πίνακας 21)

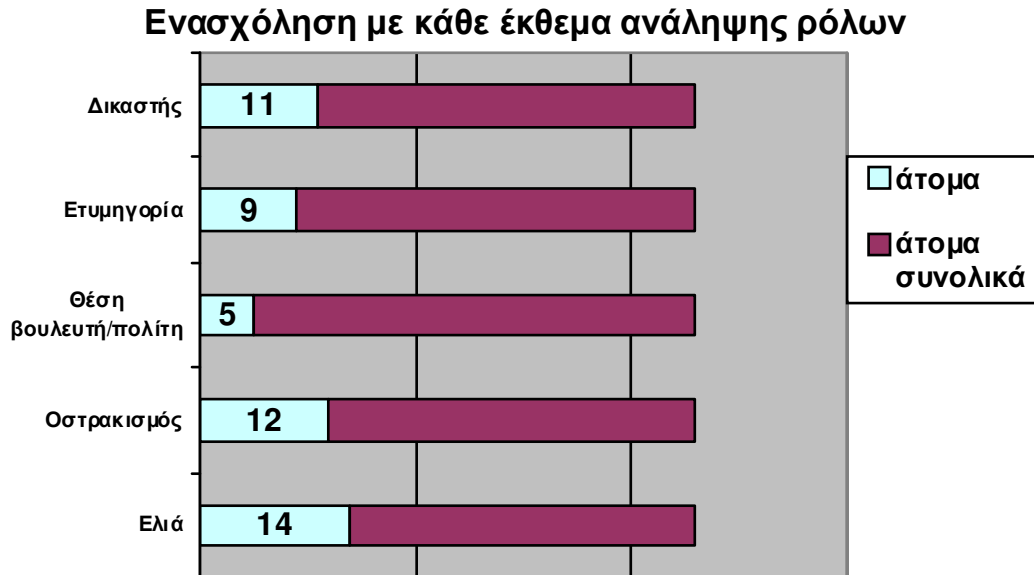
Πίνακας 21: Πλήθος εκθεμάτων ανάληψης ρόλων ανά επίσκεψη

Με τα **οπτικο-ακουστικά ψηφιακά εκθέματα** ασχολήθηκαν τα 47 από τα 52 άτομα. Τα οπτικο-ακουστικά εκθέματα είναι τα εξής πέντε:

- Από τον μύθο στην ιστορία (ακουστικό)
- Η Άννα Ψαρούδα – Μπενάκη μιλά για την ελευθερία του λόγου, την ισονομία και την δημοκρατία (οπτικό)
- Δημόσια πρόσωπα μιλούν για τους θεσμούς των δημοκρατικών πολιτευμάτων τότε και σήμερα (οπτικό)
- Ο Χρίστος Γεραρής και ο Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος μιλούν για την ευνομία (οπτικό)
- Αθηναίοι οι δικομανείς (οπτικό)

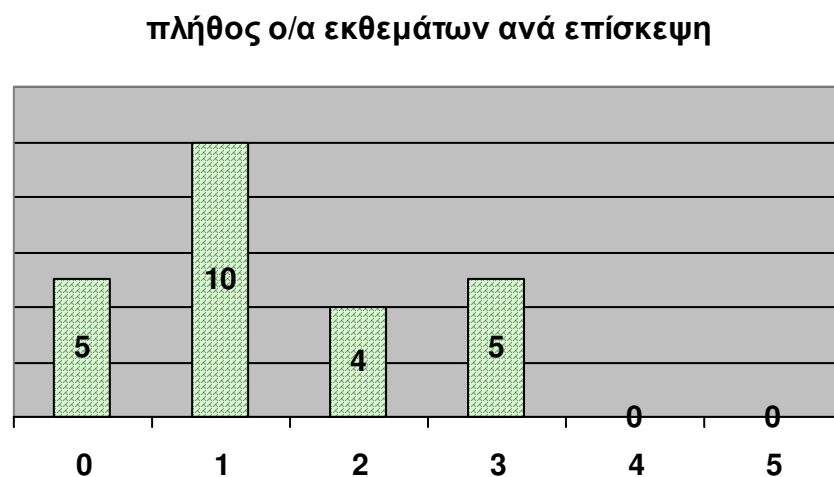

Οι περισσότεροι επισκέπτες ασχολήθηκαν με το ακουστικό έκθεμα «Από τον μύθο στην ιστορία» και είδαν το οπτικό έκθεμα «Αθηναίοι οι δικομανείς». Κανείς δεν παρακολούθησε το βίντεο για την ευνομία. (Πίνακας 22)

Πίνακας 22: Αριθμός επισκεπτών που ασχολήθηκε με κάθε οπτικο-ακουστικό έκθεμα

Στις περισσότερες επισκέψεις συμπεριλήφθηκε τουλάχιστον ένα οπτικο-ακουστικό έκθεμα. (Πίνακας 23)

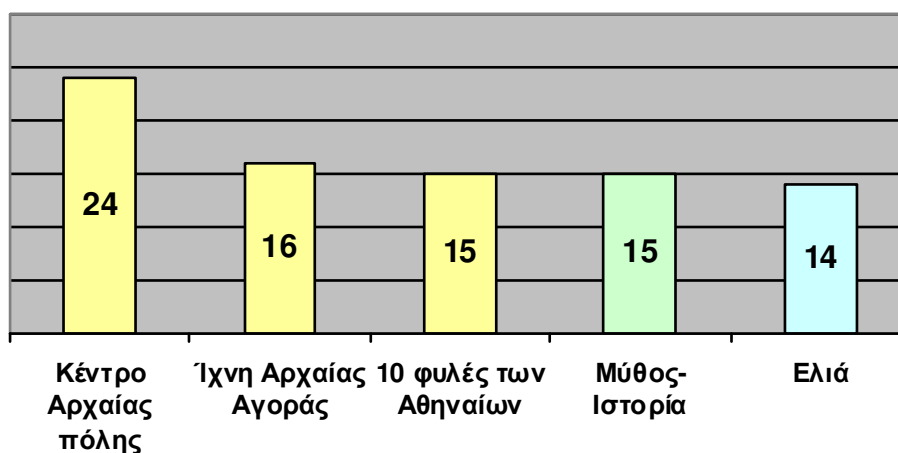

Πίνακας 23: πλήθος οπτικο-ακουστικών εκθεμάτων ανά επίσκεψη

Από τους πίνακες 17, 20 και 22 φαίνεται πως τα πέντε πολυμεσικά εκθέματα με την μεγαλύτερη χρήση είναι τα «Κέντρο της Αρχαίας Πόλης» με 24 επισκέπτες-χρήστες, «Ίχνη από την Αρχαία Αγορά στην Αθήνα του σήμερα και σε άλλες μητροπόλεις» με 16 χρήστες, «Η μεταρρύθμιση του Κλεισθένη και οι 10 φυλές των Αθηναίων» και «Από τον μύθο στην ιστορία» με 15 χρήστες η κάθε μία και «Ελιά- άσκηση ελευθερίας λόγου» με 14 χρήστες. (Πίνακας 24)

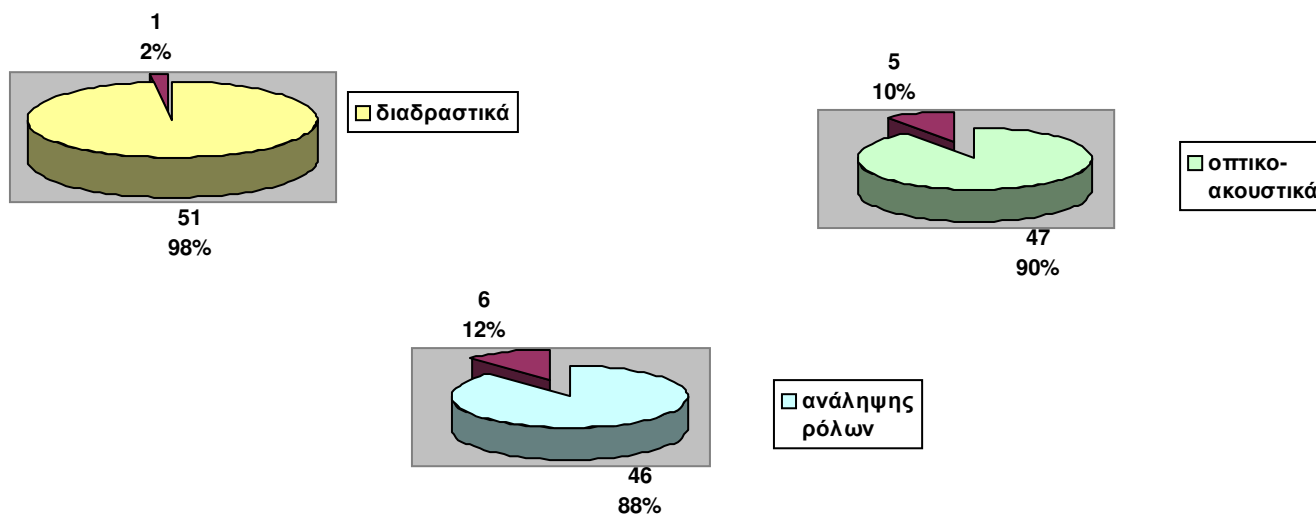
πλήθος χρηστών πολυμεσικών εκθεμάτων

Πίνακας 24: τα πέντε πολυμεσικά εκθέματα με τους περισσότερους χρήστες

Στον πίνακα 25 εμφανίζονται συνολικά τα ποσοστά συμμετοχής των επισκεπτών στα διαφορετικά είδη πολυμεσικών εκθεμάτων:

Συμμετοχή σε κάθε είδος πολυμεσικών εκθεμάτων

Πίνακας 24: Ποσοστά συμμετοχής/αποχής σε κάθε είδος πολυμεσικών εκθεμάτων

Για κάθε έκθεμα που επέλεξαν στο ερωτηματολόγιο, οι επισκέπτες είχαν τη δυνατότητα να σημειώσουν την άποψή τους. Οι απαντήσεις τους, ομαδοποιημένες, έχουν ως εξής:

ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΑ ΕΚΘΕΜΑΤΑ

Κέντρο Αρχαίας πόλης

- Συνοπτική παρουσίαση εξέλιξης λειτουργικής και κτηριακής: 7
- Θετικά σχόλια: 3
- Αυτονομία έρευνας: 1
- Άρεσε στα παιδιά: 1
- Ήταν μπροστά μας: 1
- Κενό: 6

Η μεταρρύθμιση του Κλεισθένη και οι 10 φυλές των Αθηναίων

- Να βρω η περιοχή μου σε ποια φυλή ανήκει: 4
- Περιέργεια: 1
- Κενό: 5

Ελεύθερη έκφραση την εποχή του κυβερνοχώρου

- Ενδιαφέρουσες ιστοσελίδες: 1
- Εφαρμογή ιδεών στο σήμερα και το αύριο: 1
- Κενό: 2

Η λειτουργία της Αρχαίας Βουλής

- Κατανόηση λειτουργίας: 1
- Από την ιστορία του γιού μου: 1
- Περιέργεια: 1
- Κενό: 3

Από τη θέση του ρήτορα

- Για να ακούσω τη γνώμη των άλλων: 3

- Κενό:1

Ίχνη της Αρχαίας Αγοράς στην Αθήνα του σήμερα και σε άλλες μητροπόλεις

- Διαχρονικότητα, επιρροή: 2
- Θετικά σχόλια: 1
- Βρήκα νέα μέρη να επισκεφθώ στην Αθήνα: 1
- Κενό: 2

Κανένα

- Κενό: 1

ΕΚΘΕΜΑΤΑ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΡΟΛΩΝ

Ελιά- άσκηση ελευθερίας λόγου

- Διάβασα τη γνώμη άλλων: 4
- Θετικά σχόλια: 1
- Κενό: 1

Οστρακισμός

- Διάβασα: 1
- Εφαρμογή γνώσης από τη Θόλο: 1
- Κενό: 3

Από τη θέση του βουλευτή και του πολίτη

- Κενό: 3

Ετυμηγορία – Αποφασίστε για την Νέαιρα/ για τον Αγόρατο

- Άρεσε στο παιδί: 1

Θέλετε να εκλεγείτε δικαστής

- Περιέργεια: 2
- Συνέχεια εκθέματος 10 φυλών: 1

- Θετικά σχόλια: 1
- Άρεσε στα παιδιά: 1
- Κενό: 2

Κανένα

- Έλλειψη χρόνου: 3
- Διάβασα, δεν συμμετείχα: 2
- Δυσκολευόμουν με τα παιδιά: 1
- Κενό: 2

ΟΠΤΙΚΟ-ΑΚΟΥΣΤΙΚΑ ΨΗΦΙΑΚΑ ΕΚΘΕΜΑΤΑ

Από τον μύθο στην ιστορία (ακουστικό)

- Ενδιαφέρον για μυθολογία: 5
- Το πρώτο που συνάντησα: 1
- Άρεσε στο παιδί: 1
- Από την ιστορία του σχολείου: 1
- Κενό: 3

Η Άννα Ψαρούδα – Μπενάκη μιλά για την ελευθερία του λόγου, την ισονομία και την δημοκρατία (οπτικό)

- Ενδιαφέρον για την άποψή της: 1
- Για να ηρεμήσουν τα παιδιά: 1
- Κενό: 1

Δημόσια πρόσωπα μιλούν για τους θεσμούς των δημοκρατικών πολιτευμάτων τότε και σήμερα (οπτικό)

- Σημείο ξεκούρασης: 2
- Ενδιαφέρον για τα πρόσωπα και την άποψή τους: 2
- Όχι όλο: 1
- Για να ηρεμήσουν τα παιδιά: 1
- Κενό: 1

Ο Χρίστος Γεραρής και ο Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος μιλούν για την ευνομία (οπτικό)

- Δεν το είδε κανείς

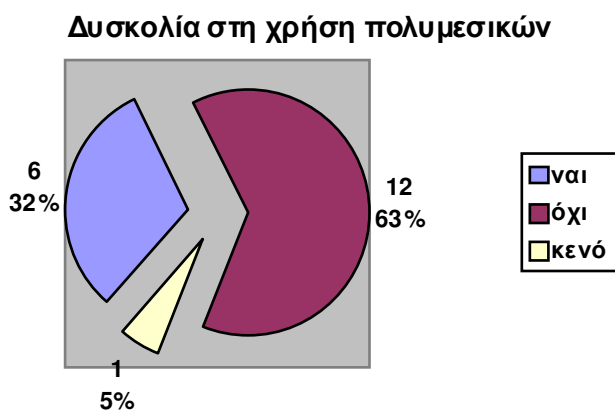
Αθηναίοι οι δικομανείς (οπτικό)

- Για να ηρεμήσουν τα παιδιά: 1
- Κενό: 2

Κανένα

- Έλλειψη χρόνου: 2
- Δεν μου κέντρισαν το ενδιαφέρον: 1
- Κενό: 1

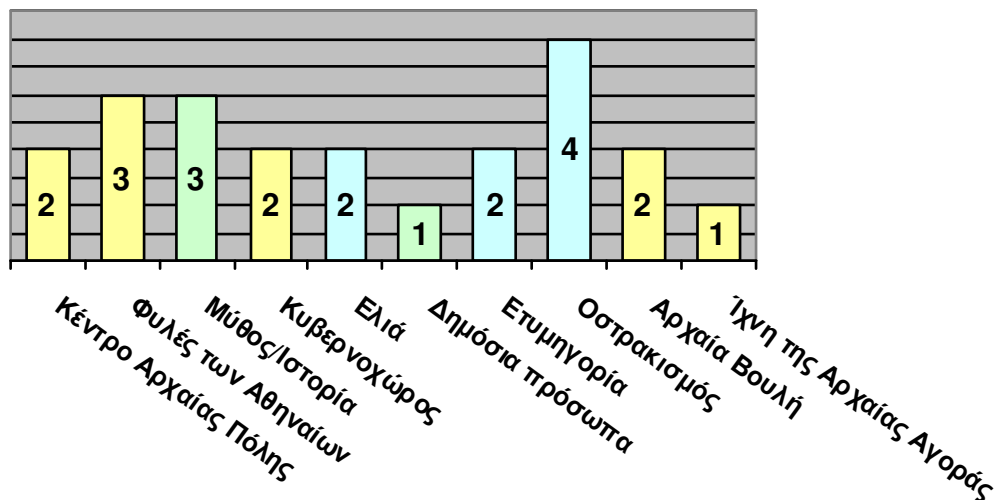
Οι επισκέπτες που απάντησαν στα ερωτηματολόγια σημείωσαν επίσης **αν υπήρχαν κάποια πολυμεσικά εκθέματα που τους δυσκόλεψαν**. Η πλειονότητα των επισκεπτών απάντησε αρνητικά, δηλαδή πως δεν υπήρχαν εκθέματα που τους δυσκόλεψαν. Υπήρχε και ένα ερωτηματολόγιο χωρίς απάντηση. (Πίνακας 26)

Πίνακας 25: Ποσοστό δυσκολίας στη χρήση των πολυμεσικών εκθεμάτων

Τα εκθέματα που θεωρήθηκαν δύσκολα από τους περισσότερους ήταν ο «Οστρακισμός», «οι 10 φυλές των Αθηναίων» και «Από τον μύθο στην Ιστορία» (Πίνακας 27)

ποια εκθέματα δυσκόλεψαν τους επισκέπτες

Πίνακας 26: Αριθμός επισκεπτών που δυσκολεύτηκε στα συγκεκριμένα εκθέματα

Στην συνέχεια μπορούσαν να αναφέρουν τους λόγους για τους οποίους δυσκολεύθηκαν στη χρήση αυτών των εκθεμάτων. Σε κάποια εκθέματα οι επισκέπτες σημείωσαν τις παρατηρήσεις, τους παρόλο που ανέφεραν πως δεν είχαν δυσκολευθεί στη χρήση τους. Οι απόψεις και οι λόγοι ομαδοποιούνται ως εξής:

Κέντρο Αρχαίας πόλης

- Δεν ανταποκρινόταν καλά η οθόνη αφής: 1

Η μεταρρύθμιση του Κλεισθένη και οι 10 φυλές των Αθηναίων

- Δεν υπήρχε κάποια σημερινή περιοχή διαμονής: 1
- Μεγάλη η οθόνη αφής, κοντινή απόσταση χειρισμού: 1

Ελεύθερη έκφραση την εποχή του κυβερνοχώρου

- Δεν ανταποκρινόταν καλά η οθόνη αφής: 1

Η λειτουργία της Αρχαίας Βουλής

- Δεν ανταποκρινόταν καλά η οθόνη αφής: 1
- Μεγάλη η οθόνη αφής, κοντινή απόσταση χειρισμού: 1

Ίχνη της Αρχαίας Αγοράς στην Αθήνα του σήμερα και σε άλλες μητροπόλεις

- Κενό: 1

Ελιά- άσκηση ελευθερίας λόγου

- Δεν υπήρχαν χαρτιά: 2

Οστρακισμός

- Δεν υπήρχαν όστρακα: 2
- Κενό: 2

Ετυμγορία – Αποφασίστε για την Νέαιρα/ για τον Αγόρατο

- Δεν κατάλαβα πως έπρεπε να ψηφίσω: 1
- Δεν υπήρχαν ψήφοι: 1

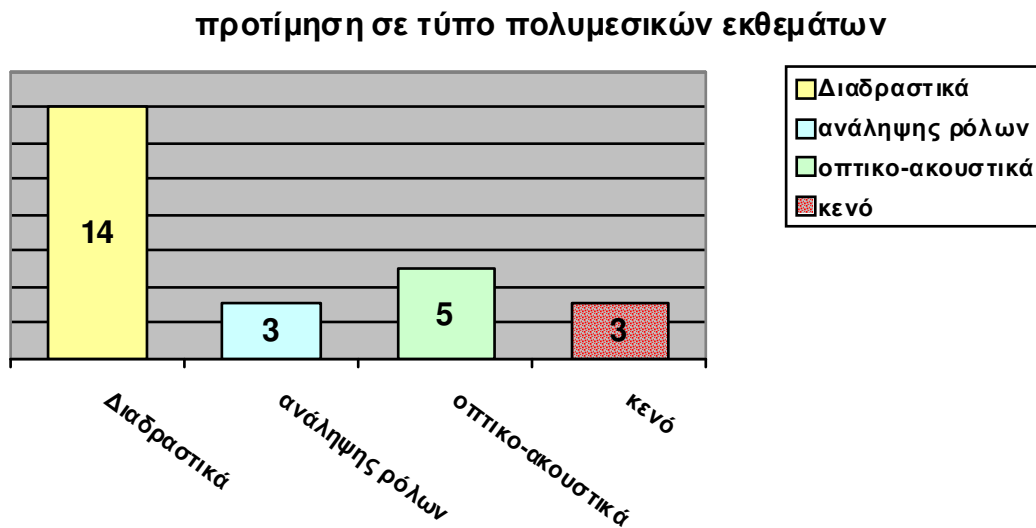
Από τον μύθο στην ιστορία (ακουστικό)

- Είχε πρόβλημα η οθόνη προβολής: 1
- Είχε πρόβλημα ο ήχος: 1
- Το χρησιμοποιούσε άλλος: 1

Δημόσια πρόσωπα μιλούν για τους θεσμούς των δημοκρατικών πολιτευμάτων τότε και σήμερα (οπτικό)

- Κενό: 1

Στην ερώτηση **«Ποιος τύπος πολυμεσικών εκθεμάτων σας άρεσε περισσότερο;»** οι 14 από τους 19 επισκέπτες έδειξαν πως προτιμούν τα διαδραστικά εκθέματα. Το άθροισμα των απαντήσεων ξεπερνά το σύνολο των 19 γιατί οι συμμετέχοντες μπορούσαν να επιλέξουν πάνω από έναν τύπο. (Πίνακας 28)

Πίνακας 27: Αριθμός επισκεπτών που προτιμά κάθε τύπο πολυμεσικών εκθεμάτων

Οι επισκέπτες σημείωσαν τους εξής **λόγους προτίμησης**:

Διαδραστικά εκθέματα

- Πλήθος και οργάνωση πληροφοριών: 3
- Εύκολη χρήση: 2
- Ευκολότερη χρήση σε σχέση με τα άλλα: 1
- Αυτονομία, προσωπική επιλογή πληροφοριών: 1
- Ενδιαφέρθηκα για πληροφορίες που με άλλο μέσο δεν θα με ενδιέφεραν: 1
- Τα προτιμούν τα παιδιά: 1
- Κενά: 3

Εκθέματα ανάληψης ρόλων

- Προτίμηση στη φιλοσοφία της συμμετοχής: 1
- Πρωτότυπα, έξυπνα σχεδιασμένα: 1

Οπτικο- ακουστικά ψηφιακά εκθέματα

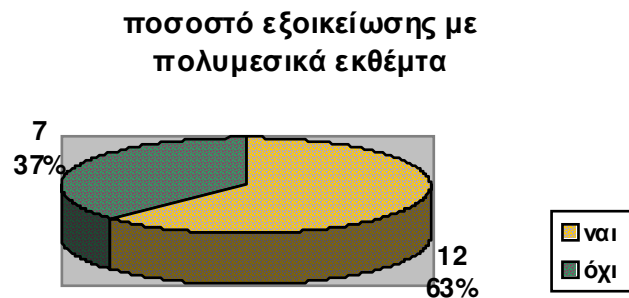
- Μεγάλα σε διάρκεια: 2
- Απλώς ακούς, δεν συμμετέχεις: 2

- Τραβούσαν την προσοχή των παιδιών: 1
- Κενά: 3

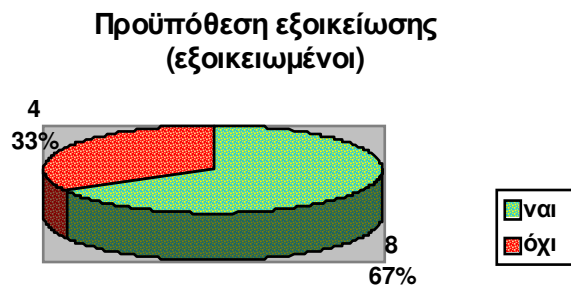
Αξίζει να σημειωθεί πως, στα οπτικο-ακουστικά εκθέματα, τρεις επισκέπτες σημείωσαν παρατηρήσεις που υποδηλώνουν τους λόγους που δεν τα χρησιμοποίησαν.

Στην ερώτηση «Ήσασταν εξοικειωμένοι με πολυμεσικά εκθέματα;», το 63% των επισκεπτών απάντησε θετικά. (Πίνακας 29)

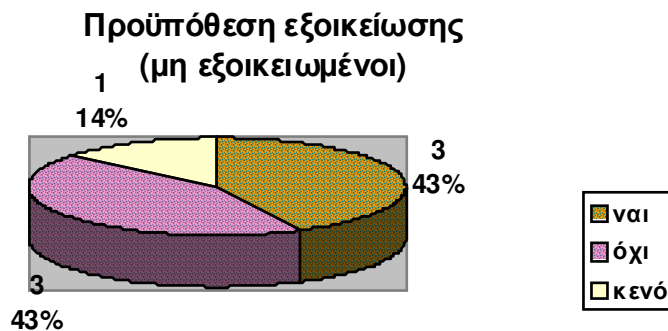
Πίνακας 28: ποσοστό εξοικειωμένων και μη εξοικειωμένων επισκεπτών με τα πολυμεσικά εκθέματα

Στην ερώτηση «Πιστεύετε πως χρειάζεται εξοικείωση για να αξιοποιήσει κανείς όλες τις δυνατότητες της έκθεσης;» οι οκτώ από τους 12 εξοικειωμένους με τα πολυμεσικά εκθέματα απάντησαν θετικά. (Πίνακας 30)

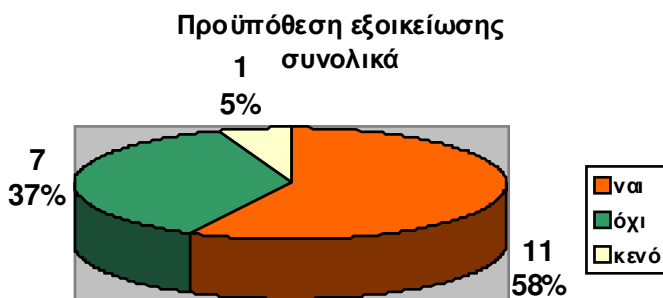
Πίνακας 30: Η άποψη των εξοικειωμένων για την προϋπόθεση εξοικείωσης με πολυμεσικά εκθέματα

Στην ίδια ερώτηση, οι μη εξοικειωμένοι με τα πολυμεσικά εκθέματα ισοψήφησαν, ενώ υπήρχε και ένα κενό. (Πίνακας 31).

Πίνακας 31: Η άποψη των μη εξοικειωμένων για την προϋπόθεση εξοικείωσης με πολυμεσικά εκθέματα

Συνολικά, οι 11 από τους 19 επισκέπτες που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο θεωρούν πως χρειάζεται εξοικείωση για να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες της έκθεσης. (Πίνακας 32)

Πίνακας 32: Η άποψη των επισκεπτών συνολικά για την προϋπόθεση εξοικείωσης με πολυμεσικά εκθέματα

Αιτιολογώντας τις απαντήσεις τους στην συγκεκριμένη ερώτηση, οι επισκέπτες ανέφεραν τους εξής λόγους:

Ναι

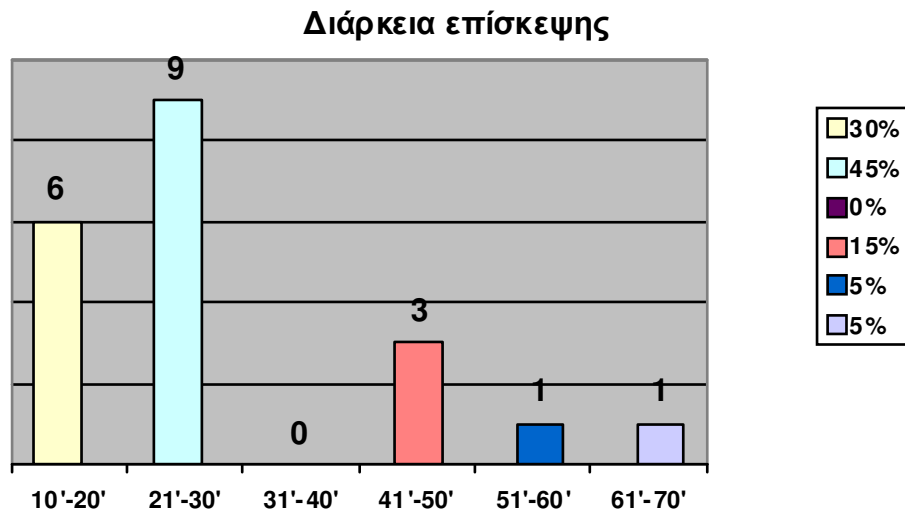
- Για πιο εύκολο χειρισμό: 4
- Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ίσως δυσκολεύονται περισσότερο: 2
- Δεν υπήρχαν επαρκείς οδηγίες: 1
- Κάποιος που δεν γνωρίζει μπορεί να αποτραπεί: 1
- Κενό: 2

Όχι:

- Είναι πολύ εύκολος ο χειρισμός: 5
- Κενό: 2

5. Διάρκεια επίσκεψης και ενασχόλησης με εκθέματα

Από τα δεδομένα των παρατηρήσεων 20 επισκέψεων προκύπτει πως οι περισσότερες είχαν διάρκεια πάνω από 20 λεπτά. (Πίνακας 33)

Πίνακας 33: Στοιχεία για τη διάρκεια των επισκέψεων

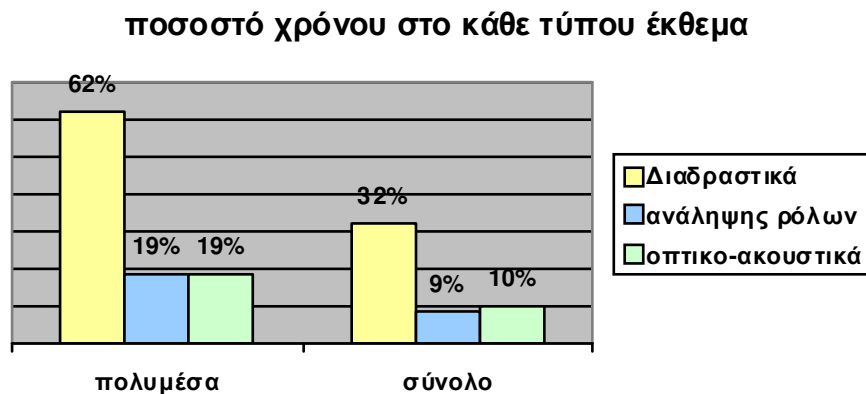
Η συνολική διάρκεια των επισκέψεων που παρατηρήθηκαν ήταν 561 λεπτά. Διαιρώντας αυτόν το χρόνο με το πλήθος των επισκέψεων (20) φαίνεται πως ο μέσος χρόνος διάρκειας μιας επίσκεψης είναι περίπου 28 λεπτά. Πιο συγκεκριμένα:

- Ο συνολικός χρόνος ενασχόλησης με τα πολυμεσικά εκθέματα ήταν 288 λεπτά.
- Ο συνολικός χρόνος ενασχόλησης με τα διαδραστικά εκθέματα ήταν 179 λεπτά.
- Ο συνολικός χρόνος ενασχόλησης με τα εκθέματα ανάληψης ρόλων ήταν 54 λεπτά.
- Ο συνολικός χρόνος ενασχόλησης με τα οπτικο-ακουστικά εκθέματα ήταν 55 λεπτά.
- Ο συνολικός χρόνος ενασχόλησης με τα υπόλοιπα εκθέματα της έκθεσης (προθήκες, φωτογραφίες, μακέτες, κείμενα) ήταν 124 λεπτά.

Από τα δεδομένα αυτά προκύπτει πληθώρα στοιχείων σχετικά με τη κατανομή του χρόνου επίσκεψης και της προτίμησης στα διάφορα είδη εκθεμάτων.

Το μεγαλύτερο ποσοστό χρόνου ενασχόλησης έχουν τα διαδραστικά εκθέματα: 62% του χρόνου ενασχόλησης με τα πολυμεσικά εκθέματα και 32% του συνολικού χρόνου επίσκεψης. (Πίνακας 34)

Πίνακας 34: Ποσοστό ενασχόλησης με κάθε τύπο πολυμεσικού εκθέματος επί του χρόνου ενασχόλησης με τα πολυμεσικά και επί του συνολικού χρόνου επίσκεψης

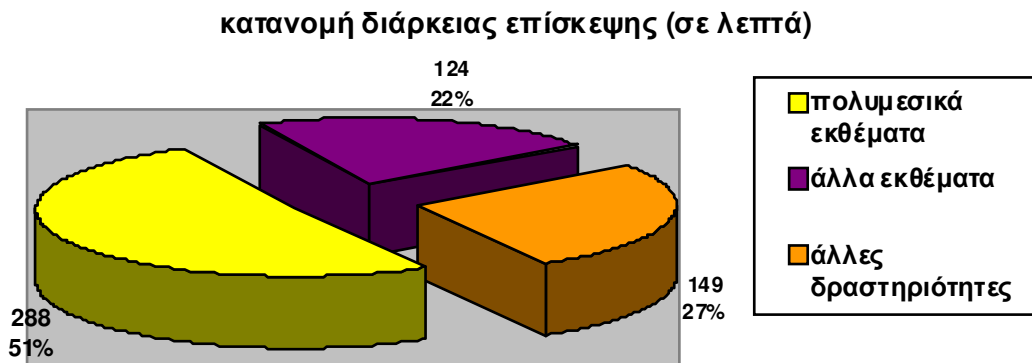
Τα πολυμεσικά εκθέματα στα οποία αφιέρωσαν περισσότερο χρόνο οι επισκέπτες της έκθεσης είναι το «Κέντρο της Αρχαίας Πόλης» και το «Από τον μύθο στην Ιστορία». (Πίνακας 35)

Πίνακας 35: Τα πέντε πολυμεσικά εκθέματα με το μεγαλύτερο ποσοστό χρόνου χρήσης επί του συνολικού χρόνου επίσκεψης

Συνολικά, οι επισκέπτες αφιέρωσαν το 51% της διάρκειας της επίσκεψής τους στην έκθεση «Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά» στην ενασχόληση με τα πολυμεσικά εκθέματα, το 22% της διάρκειας της επίσκεψης στα υπόλοιπα, συμβατικά εκθέματα, και το 27% σε δραστηριότητες όπως συνομιλίες μεταξύ τους, περάσματα από ενότητα σε ενότητα κλπ. (Πίνακας 36)

Πίνακας 36: Η συνολική κατανομή της διάρκειας της επίσκεψης στην ενασχόληση με εκθέματα και άλλες δραστηριότητες.

6. Συνολική αποτίμηση της έκθεσης

Η τελευταία ομάδα ερωτήσεων στο ερωτηματολόγιο της έρευνας ήταν ανοιχτού τύπου και είχε να κάνει με την συνολική εντύπωση που σχημάτισαν οι επισκέπτες για την έκθεση.

Στην ερώτηση **«Τι σας άρεσε περισσότερο στην έκθεση;»** οι απαντήσεις που δόθηκαν συχνά αφορούσαν σε πάνω από ένα χαρακτηριστικό και, ομαδοποιημένες, έχουν ως εξής:

- Συγκεκριμένο έκθεμα: 7
(Οστρακισμός: 3, Ελιά: 1, Ετυμηγορία: 1, 10 φυλές των Αθηναίων: 1, Από τον μύθο στην Ιστορία: 1, Δημόσια πρόσωπα μιλούν για τους δημοκρατικούς θεσμούς: 1)
- Διαδραστική τεχνολογία/Οθόνες αφής: 2
- Η ατμόσφαιρα θύμιζε Αρχαία Αγορά: 2
- Η θόλος: 2
- Στήσιμο/χωροταξική διεύθυνση: 2
- Περιεχόμενο και εκθέματα: 1
- Αυτονομία: 1
- Κρατούν το ενδιαφέρον των παιδιών: 1
- Παιχνίδια ρόλων: 1
- Ο χώρος σε βάζει στο κλίμα και στο νόημα: 1
- Κενό: 2

Στην ερώτηση **«Τι δεν σας άρεσε στην έκθεση;»** απάντησαν δέκα από τα 19 άτομα που συμπλήρωσαν ερωτηματολόγιο. Οι απαντήσεις, ομαδοποιημένες, ήταν οι εξής:

- Χρειάζεται πολύ χρόνο: 3
- Μεγάλος όγκος πληροφοριών: 2
- Έλλειψη ξεναγών: 2
- Μεγάλα και αδιάφορα κείμενα εισαγωγής: 1
- Πολλά διαδραστικά, έλλειπαν τα κανονικά: 1

- Χαμηλός φωτισμός: 1
- Μεγάλη η οθόνη αφής, κοντινή απόσταση χειρισμού: 1
- Κενά: 9

Στην ερώτηση «Για ποιους λόγους θα προτείνατε σε κάποιον να επισκεφθεί την έκθεση “Συνάντηση στην Αρχαία Αγορά”;» οι συμμετέχοντες ανέφεραν τα εξής:

- Για να μάθει πληροφορίες για την Αρχαία Αγορά: 4
- Είναι διαφορετικός, πρωτοποριακός ο τρόπος παρουσίασης: 4
- Καλή για τα παιδιά: 2
- Για τα διαδραστικά παιχνίδια: 2
- Για να «ζήσει» στην Αρχαία Αγορά: 1
- Για να δει την αρχαία αγορά μέσα από νέες τεχνολογίες: 1
- Να γνωρίσει τους δημοκρατικούς θεσμούς της Αρχαίας Ελλάδας: 1
- Να συνδυαστεί με την εμπειρία της Θόλου: 1
- Για να νιώσει μια ωραία εμπειρία: 1
- Για τη συμμετοχική της διάσταση: 1
- Για να εκτιμήσει την ιστορία και τη μεγάλη επιρροή των ελληνικών ιδεών: 1
- Για ανταλλαγή απόψεων: 1
- Κενό: 2

Στην τελευταία ερώτηση «Ποια είναι η συνολική σας αποτίμηση από την έκθεση;» και οι 19 επισκέπτες απάντησαν. Οι απαντήσεις τους ομαδοποιούνται ως εξής:

- Πολύ καλή: 8
(Σύγχρονες τεχνολογίες: 1, χωροταξική οργάνωση: 1)
- Πάρα πολύ καλή: 3
- Αρκετά καλή: 3
(λίγες διορθώσεις: 1)
- Ενδιαφέρουσα παρουσίαση πληροφοριών: 1

- Υπενθύμιση ξεχασμένων εννοιών: 1
- Μοντέρνα, διαδραστική, πληροφοριακή: 1

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως έξι από τους 19 επισκέπτες που συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια κατέγραψαν **επιπλέον σκέψεις και παρατηρήσεις** στην τελευταία σελίδα του ερωτηματολογίου. Παρατίθενται αποσπάσματα από τις σημειώσεις του καθενός:

«Θα ήθελα περισσότερο χρόνο. Γενικά νομίζω πως πρέπει να ενημερώνουν για το μέγεθος ή τη διάρκεια της έκθεσης.»

«Πολύ καλή εμπειρία. Την περίμενα βαρετή σαν αυτές που πηγαίναμε στο σχολείο. Ευχάριστη ανατροπή.»

«Ίσως έρθω ξανά μόνη μου με περισσότερο χρόνο, για να δω περισσότερα εκθέματα.»

«Η έκθεση ήταν πολύ οργανωμένη και το θέμα όμορφα παρουσιασμένο. Πολύ ενδιαφέροντα τα εκθέματα (...) που μας έβαζαν σε σκέψη, (...) τι θα κάναμε εμείς στην περίπτωση για παράδειγμα της Νέαιρας (...) Τέλος έκανα περισσότερα διαδραστικά εκθέματα από όσα σημείωσα αλλά δεν θυμόμουν πώς λέγονταν.»

«Συγχαρητήρια στο ΙΜΕ για μια ακόμη πολύ ωραία εμπειρία(...). Ίσως να ήθελα μια πιο σύντομη έκθεση. Όμως δίνεται η δυνατότητα να επιλέξεις τι θα δεις και πόσο θα ασχοληθείς με τα εκθέματα. Πολλά μπράβο!»

«Προτείνω τη συνεχή επίσκεψη σχολικών ομάδων, πάνω από μία φορά το κάθε παιδί» (υπογραμμισμένο από τον επισκέπτη)